

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

<< Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπισή της >>

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ :

**Νέοι και Βία στη σύγχρονη κοινωνία.
Μιά οικολογική ανάλυση των μορφών,
των επιδράσεων και της αντιμετώπισής της.**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ : **Μπακιρλή Εριφύλη**

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ :

Επιβλέπουσα καθηγήτρια : **Λαμπροπούλου Ε.**

Μέλη : **Φαρσεδάκης Ι.
Μαγγανάς Α.**

Δεκέμβρης 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

4

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

8

- 1) Ιστορική αναδρομή: Η Γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή 8
- 2) Η Οικολογική Σχολή του Σικάγου και η θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης των Shaw and McKay 10
- 3) Σύγχρονες οικολογικές προσεγγίσεις της εγκληματικότητας. Θεωρητικά πρότυπα και έρευνες 17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

22

- 1) Ο αστικός τρόπος ζωής. Η επίδραση του αστισμού μέσα από τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις 22
- 2) Τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων πόλεων: η βία στις μεγαλουπόλεις 27
 - α) Η ανισοκατανομή της χρήσης γης και οι επιπτώσεις της (ψυχολογικές κυρίως) στον πληθυσμό 28
 - β) Μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα και πυκνοκατοίκηση. Το πρόβλημα του συνωστισμού των πόλεων 30
 - γ) Ο αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός των σύγχρονων οικιστικών συγκροτημάτων 32
 - δ) Εθνική και πολιτισμική ετερογένεια 35

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΟΙ ΣΥΜΜΟΡΙΕΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΩΣ ΕΝΔΟΑΣΤΕΑΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

38

- 1) Η συμμορία σαν μια μορφή παραβατικής υποκουλτούρας 38
- 2) Μορφές των σύγχρονων συμμοριών ανηλίκων στις μεγαλουπόλεις και τα χαρακτηριστικά τους 45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΜΟΡΙΕΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ. ΓΕΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

50

- 1) Οι συμμορίες ανηλίκων στις μεγαλουπόλεις των Η.Π.Α.. Οι παράγοντες «γκετοποίησης» ορισμένων περιοχών 50
- 2) Οι νεανικές συμμορίες στις Ευρωπαϊκές μητροπόλεις. Συγκλίσεις και αποκλίσεις από το Αμερικανικό πρότυπο 60
 - α) Αγγλία 61
 - β) Γερμανία 64
 - γ) Γαλλία 67
 - δ) Ελλάδα 68

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΓΕΝΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

1) Η έννοια και η ιδιομορφία του σύγχρονου Δικαίου Ανηλίκων	76
2) Σύγχρονες τάσεις της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών σε διεθνές επίπεδο	79
3) Το κοινοτικό πρότυπο στην αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας	86

ΕΠΙΛΟΓΟΣ : Ανήλικοι παραβάτες – Ανάγκη για μια πολιτική προσανατολισμένη στην πρόληψη

89

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

91

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

108

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα πορίσματα των εγκληματολογικών ερευνών έχουν δείξει διεθνώς, την κανονικότητα της παραβατικής συμπεριφοράς στη νεαρή ηλικία, με την έννοια ότι αποτελεί συστατικό στοιχείο της διαδικασίας κοινωνικοποίησης του ατόμου¹. Η περίοδος της εφηβείας είναι ιδιαίτερα σημαντική και δύσκολη φάση στην ανάπτυξη της προσωπικότητας. Εξάλλου το γεγονός πως ο/η ανήλικος είναι μια προσωπικότητα «εν τω γίνεσθαι», δίνει βάσιμες ελπίδες πως τα οποιαδήποτε μέτρα που στοχεύουν στη σωστή κοινωνικοποίησή του, θα έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα απ' ό,τι στην περίπτωση των ενηλίκων².

Η αναγνώριση αυτή, λοιπόν της ιδιαιτερότητας των ανηλίκων δεν είναι άμοιρη συνεπειών. Αν δεχθούμε ότι η παραβατικότητα των ανηλίκων, στο μεγαλύτερο μέρος της τουλάχιστον, δεν αποτελεί παρά ένα επιφανόμενο της ανάπτυξής τους και των μικροκρίσεων που αυτή προκαλεί, ιδιαίτερα κατά την εφηβεία, κατά την οποία αρχίζει να συντελείται η τελείωση της φυσικής, πνευματικής και συναισθηματικής τους ανάπτυξης, τότε οι συνέπειες είναι σημαντικές³. Βαρυσήμαντη είναι η διαπίστωση του Gunther Kaiser (1988): *«Είναι κανονικό φαινόμενο να έρχεσαι σε σύγκρουση με τον ποινικό νόμο στη νεαρή ηλικία, αλλά ανώμαλο να υποβάλλεσαι γι' αυτόν τον λόγο σε κάποια κύρωση»*⁴.

Σκόπιμο είναι εδώ να τονισθεί ότι προκειμένου για ανηλικούς γίνεται χρήση του όρου «παραβατικός», αντί του όρου «εγκληματίας», ώστε να αποφευχθεί ως προς αυτούς η χρήση ορολογίας που θα μπορούσε να επενεργήσει στιγμιαστικά εις βάρος τους, όπως συμβαίνει με τον όρο «εγκληματίας»⁵. Δεν πρόκειται ασφαλώς, για ένα τυπικό, απλό θέμα, γι' αυτό και δεν αρκεί η απλή μετονομασία. Χρειάζεται η κατανόηση των προβλημάτων που οι ανήλικοι καλούνται να αντιμετωπίσουν και η αναγνώριση της ευθύνης των ενηλίκων στη δημιουργία των προβλημάτων αυτών. Πρώτα απ' όλα όμως,

¹ Πιτσελά Α., 2000, σελ. 461-462.

² Φαρσεδάκης Ι., 1985, σελ. 11.

³ ό.π., σελ. 12.

⁴ Πιτσελά Α., 2001, σελ. 33.

⁵ Κουράκης Ν., 2004, σελ. 6.

κρίνεται επιτακτική η ανάγκη συνειδητοποίησης της ιδιομορφίας της παραβατικής συμπεριφοράς και του πολύ-παραγοντικού της χαρακτήρα.

Αδιαμφισβήτητα, όταν μιλάμε για την εγκληματικότητα και ιδιαίτερος την νεανική μας έρχονται στο νου διαφορετικές θεωρητικές ερμηνείες και προσεγγίσεις. Χρήσιμο είναι, λοιπόν, να τονισθεί το γεγονός ότι σύμφωνα με τις επιμέρους εγκληματολογικές θεωρίες έχουν υπογραμμιστεί διαφορετικοί εγκληματογόνοι παράγοντες που επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά (εδώ των νέων). Κατ' αυτόν τον τρόπο, γίνεται προσπάθεια να ανακαλυφθούν οι βιολογικοί, ψυχολογικοί ή κοινωνιολογικοί παράγοντες που είναι υπεύθυνοι για την εγκληματογενετική διαδικασία.

Το γεγονός ότι κανένα θεωρητικό σχήμα για την αιτιολογία της παραβατικότητας των ανηλίκων μέχρι σήμερα δεν κατόρθωσε να δώσει μια ικανοποιητική ερμηνεία για τις αιτίες της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα πολύπλοκο φαινόμενο. Αυτή η παραδοχή αποτελεί συνάμα και τη «λυδία λίθο» κάθε ευσυνείδητου επιστημονικού κλάδου. Έτσι παρατηρείται μια συνεχής αλληλεπίδραση ανάμεσα στην κληρονομικότητα, την ψυχοπαθολογία, την οικογενειακή συνοχή, την σχολική αποτυχία και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με τη νεανική εγκληματικότητα.

Με βάση την παραπάνω διαπίστωση και λαμβάνοντας υπόψη τα πορίσματα των πρόσφατων ερευνών που τονίζουν την κυριαρχία των ατομικών (βιολογικών και ψυχολογικών) παραγόντων στην αποκλίνουσα συμπεριφορά⁶, θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε το επίπεδο των ερευνών και τα συμπεράσματά τους με άξονα την επίδραση των κοινωνιολογικών παραγόντων και συγκεκριμένα του περιβάλλοντος, στην παραβατικότητα. Σκοπός και κύριο μέλημα, λοιπόν, της παρούσας εργασίας, καθίσταται η διερεύνηση των οικολογικών συνισταμένων που ωθούν στο πέρασμα στην εγκληματική πράξη. Παράλληλα, θα εξετάσουμε την έξαρση της νεανικής βίας. Όλα αυτά εξετάζονται μέσα σε συγκεκριμένο χωροταξικό πλαίσιο, την πόλη και μέσα σε συγκεκριμένες ομάδες παραβατικής συμπεριφοράς, τις συμμορίες ανηλίκων.

Κατά συνέπεια, η εργασία είναι χωρισμένη σε τρία μέρη: στο Πρώτο Μέρος γίνεται μια εκτεταμένη αναφορά στο θεωρητικό υπόβαθρο και συγκεκριμένα στην Οικολογική Σχολή του Σικάγου, ως την πρώτη προσπάθεια οικολογικής προσέγγισης του εγκλήματος, καθώς επίσης, και στη σχέση ανάμεσα στη βία που αναπτύσσεται στις πόλεις με τη συνεχώς αυξανόμενη αστικοποίηση. Στο Δεύτερο Μέρος, αποσαφηνίζεται η έννοια των συμμοριών ανηλίκων καθώς και ο συσχετισμός τους με την

⁶ Dunkan G.J. και Raudenbush S.W., 1999, σελ. 30.

υποκουλτούρα μέσα από την παράθεση των κυριότερων υποπολιτισμικών θεωριών. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η διερεύνηση του φαινομένου τόσο στις Η.Π.Α. όσο και σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, και παρατίθενται οι σύγχρονες οικολογικές διαστάσεις που το περιβάλλουν. Στο Τρίτο και τελευταίο Μέρος, γίνεται μια συνοπτική αναφορά για την μεταχείριση των νεαρών παραβατών (διεθνώς), μέσα από δύο διαφορετικά πρότυπα αντεγκληματικής πολιτικής, του «αυταρχικού» και του «φιλελεύθερου» μοντέλου της ποινικής αντιμετώπισης.

Ολοκληρώνοντας, επισημαίνουμε την σημασία της πρόληψης στην εμφάνιση προβληματικών καταστάσεων που αφορούν τους ανηλίκους, μιας και όπως χαρακτηριστικά είχε διακηρύξει ο Ιπποκράτης αιώνες πριν, *«το προλαμβάνειν, είναι καλύτερο του θεραπεύειν»*, κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται διαρκώς.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1) Ιστορική αναδρομή: Η Γαλλοβελγική Χαρτογραφική Σχολή

Η μελέτη του συσχετισμού του περιβάλλοντος⁷ της πόλης με την εγκληματική συμπεριφορά, ξεκινά από το 19^ο αιώνα⁸. Από τότε που ξεκίνησαν οι πρώτες χαρτογραφικές μελέτες της εγκληματικότητας, έως και σήμερα που πραγματοποιούνται οι σύγχρονες έρευνες ενδοαστιακής κατανομής του εγκλήματος, αναζητείται η σχέση μεταξύ περιβάλλοντος και εγκληματογένεσης.⁹

Πρώτος ο Βέλγος μαθηματικός Quetelet (1796-1874), εφαρμόζει την στατιστική μέθοδο στην παρατήρηση της εγκληματικότητας και δημοσιεύει το 1835 το «Δοκίμιο της Κοινωνικής Φυσικής», όπου διαπιστώνει τον κατ' έτος σταθερό αριθμό της εγκληματικότητας.¹⁰ Σκοπός του είναι να ανακαλύψει νόμους αντίστοιχους με εκείνους που επικρατούν στον φυσικό κόσμο, για να την εξηγήσει.¹¹ Ένας από αυτούς είναι και ο *θερμικός Νόμος* της εγκληματικότητας, σύμφωνα με τον οποίο, τα εγκλήματα κατά των προσώπων είναι περισσότερα στις περιοχές του Νότου και στις θερμότερες εποχές, σε αντίθεση με εκείνα κατά της ιδιοκτησίας, όπου εμφανίζονται περισσότερο στις περιοχές του Βορρά κατά τις ψυχρές εποχές.¹²

Παράλληλα με τον Quetelet, ο Γάλλος νομικός Guerry (1802-1866) δημοσιεύει το 1833 το «Δοκίμιο Ηθικής Στατιστικής της Γαλλίας», όπου αναλύει τα στοιχεία των στατιστικών των δικαστικών αποφάσεων και χρησιμοποιεί πρώτος τη μέθοδο της

⁷ Ο όρος περιβάλλον είναι μία σύνθετη έννοια και υποδηλώνει ταυτόχρονα το φυσικό, το δομημένο αλλά και το κοινωνικό περιβάλλον. Για την περαιτέρω οριοθέτησή τους, βλ. Ζαραφωνίτου Χ., 1996, σελ. 11-12.

⁸ Burke R.H., 2002, σελ. 192.

⁹ Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., σελ. 13.

¹⁰ Γεωργίου Α., 1996, σελ. 26, Χάιδου Α., 1996, σελ. 121 και Adler F., Mueller G., και Laufer W., 1995, σελ. 68.

¹¹ Αυτή είναι εξάλλου και η πεμπουσία του Θετικιστικού τρόπου σκέψης. Για μια πιο λεπτομερή αναφορά στις αρχές που διέπουν τη Θετικιστική κατεύθυνση στην εγκληματολογία, βλ. Χάιδου Α., ό.π., σελ. 13-19.

¹² Φαρσεδάκης Ι., 1990, σελ. 104.

γεωγραφικής χαρτογράφησης της εγκληματικότητας¹³ (γι'αυτό και ο τίτλος χαρτογραφική σχολή). Έκανε δηλαδή τη στατιστική μελέτη της εγκληματικότητας σε κάθε γεωγραφική περιοχή της Γαλλίας σε συσχέτισμό με τις δημογραφικές, μορφωτικές και κλιματολογικές συνθήκες της κάθε περιοχής. Ο ίδιος δημοσίευσε το 1864 ένα ακόμη σημαντικό έργο με τίτλο «Ηθική Στατιστική της Αγγλίας σε σχέση με την Ηθική Στατιστική της Γαλλίας». Και ο Guerry διαπιστώνει τη σταθερότητα της εγκληματικότητας κάθε περιοχής και συνεπώς τη σταθερή λειτουργία των νόμων που διέπουν την κοινωνία.¹⁴

Και οι δύο μαζί, ιδρυτές της περίφημης Γαλλοβελγικής Χαρτογραφικής Σχολής¹⁵, θέτουν τις βάσεις μέσα στα πλαίσια του Θετικιστικού προτύπου, για την μεταστροφή από τις βιολογικές και ψυχιατρικές προσεγγίσεις του εγκλήματος (που επικρατούν μέχρι τότε), σε έναν καθαρά κοινωνιολογικό προσανατολισμό. Ο περιβαλλοντικός ντετερμινισμός¹⁶ που τους διέπει, παρέχουν πρόσφορο έδαφος για τις οικολογικές προσπάθειες που ακολουθούν, με κύρια την Οικολογική Σχολή του Σικάγου, την οποία θα παρουσιάσουμε στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

¹³ Φεργάδη Μ., 1996, σελ 58.

¹⁴ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., 1984, σελ 87.

¹⁵ Lanier M.M., 1998, σελ. 183.

¹⁶ Muncie J., 1999, σελ. 102.

2) Η Οικολογική Σχολή του Σικάγου και η θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης των Shaw and McKay

Από την εποχή της γαλλο-βελγικής χαρτογραφικής Σχολής, τις αναλύσεις των Guerry, Quetelet τις εξετάσαμε παραπάνω, αλλά, ιδιαίτερα μετά από τις έρευνες της Σχολής του Σικάγου, η εγκληματολογική επιστήμη δεν έπαυσε να ασχολείται με τη διερεύνηση της επίδρασης του φυσικού περιβάλλοντος και της γεωγραφικής περιοχής, στην έκταση και το είδος της παραβατικής συμπεριφοράς.¹⁷

Πρωτεργάτες αυτών των ερευνών και θεμελιωτές της λεγόμενης εγκληματικής οικολογίας¹⁸, ήταν οι αμερικανοί Shaw και McKay, οι οποίοι μελέτησαν τη νεανική παραβατικότητα στην πόλη του Σικάγου αρχικά και αργότερα και σε άλλες αμερικανικές πόλεις.¹⁹ Στο σημείο αυτό, πρέπει να υπενθυμίσουμε τις σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές και δημογραφικές αλλαγές, όπως την εκβιομηχάνιση και το έντονο μεταναστευτικό ρεύμα από την ευρωπαϊκή στην αμερικανική ήπειρο²⁰, οι οποίες συντελέστηκαν κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου²¹ (και πιο πριν) και έθεσαν τις βάσεις του αστικού προβληματισμού στην Αμερική.

Σύμφωνα με την οικολογική προσέγγιση, η ζωή των ανθρώπων είναι στενά συνδεδεμένη με τη μοίρα των άλλων ειδών, καθώς και με τις συνθήκες που επιβάλλονται από τη φύση. Γι'αυτό, η ανθρώπινη οικολογία προσπαθεί να αναλύσει και να ερμηνεύσει τους κοινωνικούς μηχανισμούς ως αποτέλεσμα ανταγωνισμού και επιβίωσης ανάμεσα στη φύση, τους ανθρώπους και τα άλλα έμβια όντα.²² Πρόκειται για έναν παραλληλισμό, ανάμεσα στη συμβίωση διαφόρων φυτών και ζώων στο οικοσύστημα και την οργάνωση της ανθρώπινης ζωής στις κοινωνίες.²³

Οι πρώτες θεωρητικές απόψεις της νέας σχολής, εκφράστηκαν από τους R.E. Park, E. Burgess και R. McKenzie, μέσα από τη συλλογή των άρθρων τους που

¹⁷ Φαρσεδάκης Ι., 1985, σελ. 81.

¹⁸ Ζαραφωνίτου Χ., 1995, σελ. 144.

¹⁹ Brantingham P. και Brantingham P., 1984, σελ. 306-307.

²⁰ Νικολαΐδου Σ., 1993, σελ. 178 και Melossi D., 1999, σελ. 35.

²¹ Στην περίοδο 1880-1890 το Σικάγο διπλασίασε τον πληθυσμό του φτάνοντας τους 600.000 κατοίκους, ενώ μέχρι το 1910 ο αριθμός των κατοίκων του, ξεπέρασε τα 2.000.000, βλ. Lilly J.R., Cullen F.T. και Ball R.A., 1995, σελ. 38 και Burke R.H., ό.π., σελ. 102.

²² Νικολαΐδου Σ., ό.π., σελ. 178-179.

²³ Χαΐδου Α., 1996, σελ. 133.

εκδόθηκε με γενικό τίτλο *The City*, από το Πανεπιστήμιο του Σικάγου το 1925²⁴. Η πόλη αποτελεί για τους ερευνητές του Σικάγου τον κεντρικό άξονα των θεωρητικών τους προβληματισμών και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αντιπροσωπεύει γι' αυτούς, το σημαντικότερο προϊόν της ανθρώπινης δημιουργίας και τον κατ' εξοχήν τόπο απ' όπου θα εκπορευθούν και θα πραγματοποιηθούν οι μελλοντικές εξελίξεις.²⁵

Σύμφωνα με την άποψή τους, για την ανθρώπινη ζωή υπάρχουν «φυσικές περιοχές», όπως συμβαίνει για τα φυτά και τα ζώα²⁶. Κάτω από αυτό το πρίσμα η πόλη αποτελεί προϊόν της φύσης (και μάλιστα της ανθρώπινης φύσης) και είναι ένα οργανικό σύνολο, η «φυσική κατοικία» των ανθρώπων. Μέσα στο φυσικό αυτό χώρο ο πληθυσμός κατανέμεται πάνω σε οικονομική και πολιτισμική βάση, έτσι ώστε κάθε περιοχή να χαρακτηρίζεται από έναν ιδιαίτερο πληθυσμό.²⁷

Ξεκινώντας από το Σικάγο και επεκτείνοντας τις απόψεις τους και για άλλες αμερικανικές πόλεις, οι τρεις συγγραφείς παρουσίασαν ως εξής το *μοντέλο των πέντε ομόκεντρων ζωνών* στις οποίες χωρίζεται η πόλη αυτή²⁸: 1) στην εσωτερική κυκλική ζώνη σχηματίζεται η κεντρική εμπορική περιφέρεια, 2) γύρω από αυτήν, μία μεταβατική ζώνη με βιομηχανίες και επιχειρήσεις, η οποία είναι υποβαθμισμένη από άποψη ποιότητας κατοικίας, 3) η ζώνη των εργατικών κατοικιών των ατόμων που εργάζονται στις επιχειρήσεις της προηγούμενης ζώνης, 4) η ζώνη των μεσο-αστικών κατοικιών με ακριβά διαμερίσματα και μονοκατοικίες και 5) η ζώνη της παλίνδρομης καθημερινής μετακινήσεως, που την αποτελούν τα προάστια και οι δορυφορικοί οικισμοί²⁹ (βλ. σχέδιο 1).

²⁴ Χαστάογλου Β., 1981, σελ. 36. Τα τρία βασικά κείμενα που σημάδεψαν τη σχολή του Chicago είναι: R.Park «The city: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment», E.Burgess «The Growth of the City: An Introduction to a Research Project» και R.McKenzie «The Ecological Approach to the study of Human Community».

²⁵ Νικολαΐδου Σ., ό.π., σελ. 180.

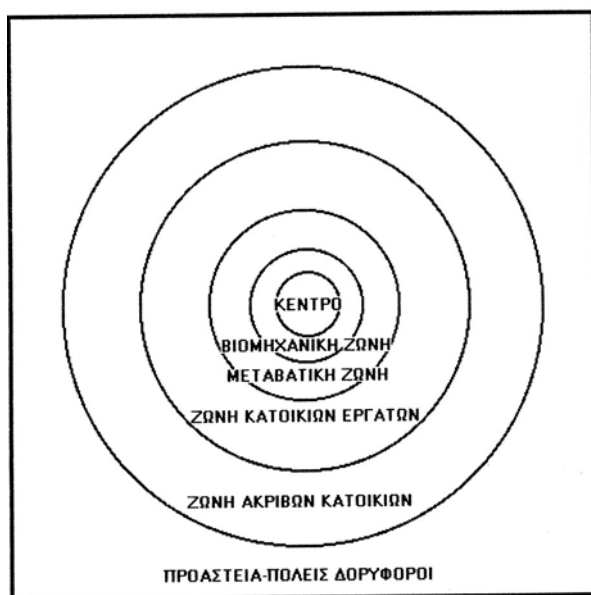
²⁶ Φουστέρης Ε., 1996, σελ. 78.

²⁷ Ζαραφονίτου Χ., ό.π., σελ. 145 και Giddens A., 1993, σελ. 120.

²⁸ Burke R.H., ό.π., σελ. 103.

²⁹ Thimasheff N.S. και Theodorson G.A., 1997, σελ. 372.

Σχέδ. 1: Μοντέλο Ομόκεντρων Ζωνών

Πηγή: Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, 1995, σελ. 145.

Οι διαπιστώσεις που έγιναν με βάση αυτό το μοντέλο είναι οι εξής: καταρχάς τα ποσοστά της εγκληματικότητας διέφεραν σημαντικά, ανάλογα με την συνοικία, ενώ οι συνοικίες με υψηλά ποσοστά σχημάτιζαν ένα είδος στεφάνης γύρω από το εμπορικό κέντρο της πόλης. Τέλος οι περιοχές αυτές διατηρούσαν τα χαρακτηριστικά τους, στο πέρασμα του χρόνου και παρά τη μεγάλη κινητικότητα του πληθυσμού.³⁰

Πρώτος ο F. Thrasher με το έργο του «The Gang. A Study of 1313 Gangs in Chicago»³¹, προσπάθησε να αναλύσει οικολογικά την νεανική παραβατικότητα, με τη μορφή των συμμοριών ανηλίκων. Ο Thrasher μελέτησε 1.313 συμμορίες του Σικάγου με 25.000 περίπου μέλη και διαπίστωσε εξετάζοντας τις περιοχές διαμονής και δράσης τους, ότι σε μια συγκεκριμένη περιοχή επικρατούν οι περισσότερες συμμορίες (gangland). Κατόπιν την καθόρισε γεωγραφικά και κοινωνικά, ως ένα είδος περιοχής με αρκετές βιομηχανικές εκτάσεις και εμπορικά κέντρα.

Στις μεγαλύτερες πόλεις, διαπίστωσε ο Thrasher, υπάρχουν υποβαθμισμένες περιοχές (slums), με σαφώς μεγαλύτερο δείκτη εγκληματικότητας και μεγάλο αριθμό εγκληματικών ομάδων. Οι περιοχές αυτές δημιουργήθηκαν σαν απόρροια εξωγενών παραγόντων, όπως είναι η ταχεία οικονομική ανάπτυξη και η μεγάλη μετακίνηση

³⁰ Φουστέρης Ε., ό.π., σελ. 79.

³¹ Thrasher F.M., 1927.

πληθυσμών από αυτόχθονες και αλλοδαπούς εργάτες³². Έτσι, επικρατεί μια κατάσταση ανυπαρξίας κοινωνικών θεσμών και ελέγχων, ικανών, να αποτρέψουν τους ανηλίκους από τον σχηματισμό παραβατικών συμμοριών³³.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η έρευνα που πραγματοποίησαν οι Shaw και McKay για τους νεαρούς παραβάτες και δημοσιεύτηκε το 1942 με τίτλο «Juvenile Delinquency and Urban Areas». Η παραπάνω έρευνα διεξήχθη από το 1900 έως το 1933³⁴ και έγινε σε 60.000 περίπου ανηλίκους, ηλικίας από 10 μέχρι 16 ετών, που είχαν απασχολήσει με τη συμπεριφορά τους³⁵ είτε τις σχολικές, είτε τις αστυνομικές, ή τις δικαστικές αρχές. Τα πορίσματα των δύο ερευνητών, συμφωνούσαν με το μοντέλο των ομόκεντρων ζωνών, κι έτσι η περιοχή που εμφάνιζε τη μεγαλύτερη παραβατικότητα των ανηλίκων, ήταν εκείνη που περιέβαλε τον κεντρικό τομέα των επιχειρήσεων και η πιο υποβαθμισμένη από όλες³⁶. Επιπρόσθετα, ανακάλυψαν πως στις περιοχές αυτές (με υψηλό δείκτη εγκληματικότητας), υπήρχαν ζώνες εργοστασιακής ή εμπορικής χρήσης, πολλές εξαθλιωμένες και εγκατελειμένες κατοικίες, μεγάλη πλυθησιακή πυκνότητα, χαμηλό δείκτη οικογενειακού εισοδήματος και έγχειας ιδιοκτησίας και υψηλό δείκτη αλλοδαπών και εθνικών μειονοτήτων³⁷, κυρίως μετανάστες που έφθθαναν για πρώτη φορά στην πόλη και εγκαθίσταντο στις περιοχές αυτές, λόγω της οικονομικής τους κατάστασης³⁸.

Από τα παραπάνω εύκολα συμπεραίνει κανείς πως η εγκληματική συμπεριφορά στις περιοχές αυτές δεν οφειλόταν στα ατομικά χαρακτηριστικά των παραβατών σαν ένα είδος "ατομικής παθολογίας", αλλά εκδηλωνόταν σε έναν συγκεκριμένο τύπο περιοχής και άρα επρόκειτο για ένα είδος "κοινωνικής παθολογίας"³⁹. Τι κοινό όμως είχαν αυτές οι περιοχές υψηλής εγκληματικότητας (high delinquency areas) όπως ονομάστηκαν⁴⁰ και οδήγησαν στην εμφάνιση και εδραίωση του εγκλήματος;

³² Χαϊδου Α., ό.π., σελ. 135.

³³ Cullen F.T., 1984, σελ. 105.

³⁴ Η έρευνα αυτή διεξήχθη σε τρεις χρονικές περιόδους: 1900-1906, 1917-1923 και 1927-1933, βλ., Bursik R.J. και Webb J., 1982, σελ. 28.

³⁵ Shaw C.R. και McKay H.D., 1972, σελ. 3.

³⁶ Cullen F.T., ό.π., σελ. 110.

³⁷ Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., σελ. 147.

³⁸ Bottoms E.A. και Wiles P., 1992, σελ. 14.

³⁹ Τσαλικογλου Φ., 1990, σελ. 24.

⁴⁰ Αλεξιάδης Σ., 1989, σελ. 116.

Η απάντηση έρχεται να δοθεί από τους ίδιους Shaw και McKay, μέσα από την έννοια της *κοινωνικής αποδιοργάνωσης*⁴¹ (social disorganization) η οποία σύμφωνα με την άποψή τους, θεμελιώνει το συσχετισμό της εγκληματικότητας με τη γεωγραφική κατανομή της. Οργανωμένα, θεωρείται μια κοινωνία, όπου τα μέλη της έχουν αναπτύξει κάποιου είδους συνοχή και συναίνεση, όσον αφορά κοινούς στόχους και πρότυπα συμπεριφοράς⁴². Κοινωνική αποδιοργάνωση ορίζεται δε, η αδυναμία της κοινότητας, να μεταδώσει τις κοινές αξίες στους κατοίκους της και να διατηρήσει ενεργούς κοινωνικούς ελέγχους⁴³. Ως κοινωνικός έλεγχος νοείται η ικανότητα της κοινωνίας να αυτορυθμίζεται επί τη βάση αρχών και αξιών που η ίδια έχει θέσει⁴⁴.

Οι παράγοντες που εντείνουν την κοινωνική αποδιοργάνωση σε μία κοινότητα είναι τρεις κατά τους Shaw και McKay και εντοπίζονται στην κοινωνικο-οικονομική της δομή, κατά βάση, και είναι:

α) οικονομική κατάσταση. Αν και οι δύο ερευνητές υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει άμεση σύνδεση μεταξύ οικονομικής κατάστασης και εγκληματικότητας⁴⁵, ωστόσο τα μεγαλύτερα ποσοστά νεανικής παραβατικότητας στην έρευνά τους, βρέθηκαν σε περιοχές με το χαμηλότερο οικονομικό επίπεδο των κατοίκων (όπως για παράδειγμα άνεργοι, οικογένειες επιδοτούμενες από το κράτος, αριθμός ιδιόκτητων κατοικιών κ.ά.).

β) σύνθεση του πληθυσμού. Οι περιοχές υψηλής εγκληματικότητας ήταν συνδεδεμένες με μεγάλες συγκεντρώσεις αλλοδαπών μεταναστών.

γ) πληθυσμιακή κινητικότητα. Διαπιστώθηκε ότι οι νέοι μετανάστες οι οποίοι εγκαθίσταντο κοντά στην περιοχή του κέντρου, (αφού η οικονομική τους κατάσταση, δεν τους επέτρεπε την εγκατάσταση σε άλλη περιοχή), «ωθούν» τους εκεί διαμένοντες να μετακινηθούν σε άλλες περιοχές, περισσότερο αναβαθμισμένες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, την αδυναμία να δημιουργηθούν ισχυροί κοινωνικοί δεσμοί μεταξύ των κατοίκων των περιοχών αυτών.

Συνοψίζοντας, από την έρευνα των Shaw και McKay προκύπτει ότι: το χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των κατοίκων μιας περιοχής, είναι αρνητικά συνδεδεμένο

⁴¹ Ο όρος κοινωνική αποδιοργάνωση χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τους Thomas W.I. και Znaniecki F. το 1920, βλ. Adler F., κ.ά., ό.π., σελ. 119, και Lanier M.M., ό.π., σελ. 188-189.

⁴² Shaw C.R. και McKay H.D., ό.π., σελ. 184.

⁴³ Sampson R.J. και Groves W.B., 1989, σελ. 777 και Bursik R.J., 1988, σελ. 521.

⁴⁴ Λαμπροπούλου Έ., 1994, σελ. 19.

⁴⁵ Χαΐδου Α., ό.π., σελ. 139, ενώ περισσότερα για την σύνδεση κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου και παραβατικότητας, βλ. Dunstan J. και Roberts S.F., 1980.

με την εθνική ετερογένεια και την πληθυσμιακή κινητικότητα, και τα δύο εκ των οποίων είναι θετικά συνδεδεμένα με το έγκλημα⁴⁶.

Η σύνδεση της πόλης με την δημιουργία συμμοριών ανηλίκων κατά τους δύο ερευνητές είναι εμφανής, αφού όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζουν στο βιβλίο τους, κοινότητες χωρίς συνοχή, καθίστανται ανίκανες να ασκήσουν κάποιον εγκληματοπροληπτικό έλεγχο στους ανηλίκους⁴⁷, με αποτέλεσμα αυτοί να υιοθετούν αντικοινωνικές συμπεριφορές, οι οποίες υποθάλπονται και επιβραβεύονται πολλές φορές στις παραβατικές αυτές ομαδώσεις⁴⁸. Πρόκειται για μια πολιτισμική μεταβίβαση (cultural transmission)⁴⁹ παραβατικών προτύπων συμπεριφοράς μέσα σε μια γειτονιά, από τη μια γενιά στην άλλη⁵⁰.

Και σε αυτό ακριβώς το σημείο έγκειται η πολύ θετική συμβολή της θεωρίας της κοινωνικής αποδιοργάνωσης των Shaw και McKay και της Σχολής του Σικάγου εν γένει. Είναι ουσιαστικά η πρώτη φορά που μετατοπίζονται τα αίτια του εγκλήματος από τον εγκληματία, σαν ένα ιδιότυπο προβληματικό άτομο, στις προβληματικές κοινωνικές δομές και καταστάσεις που ωθούν τον οποιονδήποτε στο έγκλημα. Επίσης τέθηκαν οι βάσεις για όλες σχεδόν τις κοινωνιολογικές θεωρίες που ακολουθούν, όπως για παράδειγμα η *θεωρία των διαφορετικών συναναστροφών* του Sutherland⁵¹ (η ανάλυση της οποίας ξεφεύγει από τα θεματικά όρια της παρούσας εργασίας) και οι διάφορες θεωρίες για τις παραβατικές υποκοουλτούρες των νέων, για τις οποίες θα γίνει εκτενής αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο (κεφ. 3).

Παρά ταύτα δεν λείπουν και οι επικρίσεις στην προσέγγιση της κοινωνικής αποδιοργάνωσης, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο, όσο και σε μεθοδολογικό⁵². Οι απόψεις περί κοινωνικής αποδιοργάνωσης ως αιτιολογικού σχήματος για το έγκλημα, παρουσιάζει αρκετά αδύνατα σημεία, όπως η ανεπάρκεια να θεμελιωθεί κοινωνιολογικά. Η ίδια η έννοια δεν είναι επαρκώς αιτιολογημένη και βασισμένη σε αξιολογικές κρίσεις των ίδιων των ερευνητών. Με το να ορίζεις ότι η παρέκκλιση είναι ενδεικτικό της κοινωνικής αποδιοργάνωσης και στη συνέχεια πως αυτή η κοινωνική αποδιοργάνωση

⁴⁶ βλ., Shaw C. και McKay H., 1969, σελ. 69-73, Sampson J.R., 1997, σελ. 33-34, Rattner A. και McKie C., 1990, σελ. 156, Ouimet M., 2000, σελ. 138-139.

⁴⁷ Kubrin C.E. και Weitzer R., 2003, σελ. 376.

⁴⁸ Φουστέρης Ε., ό.π., σελ. 82.

⁴⁹ Frazier C.E., 1976, σελ. 12-13 και Muncie J., ό.π., σελ. 103.

⁵⁰ Shaw C. R. και McKay H.D., ό.π., σελ. 174-175.

⁵¹ Tierney J., 1996, σελ. 92-93.

⁵² Για τις αδυναμίες της θεωρίας της κοινωνικής αποδιοργάνωσης, βλ. Bursik R.J., 1988.

είναι αίτιο της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, προβαίνεις σε ένα φαύλο κύκλο, όπου αίτιο και αιτιατό ταυτίζονται⁵³.

Κατά τους P. & P. Brantingham, η διαπίστωση των Shaw και McKay ότι η εγκληματικότητα δεν προσδιορίζεται από φυλετικά ή εθνικά χαρακτηριστικά, αλλά μαθαίνεται, δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί με χωροταξικά στοιχεία. Η άποψη ότι χωροταξικοί συσχετισμοί αντανakλούν ατομική συμπεριφορά κατηγορήθηκε και ως «οικολογική απάτη» (ecological fallacy)⁵⁴.

Ένα άλλο σημείο επίκρισης είναι ο ταξικός προσδιορισμός της θεωρίας⁵⁵. Το γεγονός ότι επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στην εγκληματικότητα των κατώτερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων στις φτωχογειτονίες και στις εργατικές συνοικίες, αγνοεί την αντίστοιχη εγκληματικότητα των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων των άλλων περιοχών, όπως αυτήν του *λευκού περιλαίμιου*. Η θεωρία επίσης, δεν μπόρεσε να ερμηνεύσει τη μη εγκληματική συμπεριφορά πολλών νεαρών ατόμων που ζουν μέσα στις delinquency areas⁵⁶.

Τέλος, σε εμπειρικό επίπεδο, ασκήθηκε από πολλούς η κριτική στη χρήση των επίσημων αστυνομικών και δικαστικών στατιστικών, για τη μέτρηση της παραβατικότητας των ανηλίκων⁵⁷, ιδιαίτερα δε αφότου έγινε ευρέως γνωστή η έννοια του σκοτεινού αριθμού της εγκληματικότητας. Πολλοί υποστηρίζουν πως το έγκλημα αποτελεί μια έννοια κοινωνικά κατασκευασμένη και η μέτρηση αυτού με τις επίσημες μεθόδους, δεν αντανakλά παρά την απόδοση κάθε φορά των αστυνομικών αρχών στην προσπάθεια εξιχνίασής του.

Την παράδοση της οικολογικής διερεύνησης της εγκληματικότητας και της παραβατικότητας των ανηλίκων εν μέρει, ακολούθησαν αρκετοί ερευνητές τόσο πριν, όσο και μετά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Ωστόσο, στην προσπάθειά τους αυτή, κατάφεραν να διευρύνουν και να αναδιατυπώσουν σε μερικά σημεία το οικολογικό μοντέλο⁵⁸. Οι κυριότερες από τις έρευνες αυτές, περιλαμβάνονται συνοπτικά στο επόμενο κεφάλαιο.

⁵³ Tierney J., ό.π., σελ. 95 και Downes D., 1966, σελ. 71.

⁵⁴ Brantingham P. και Brantingham P., ό.π., σελ. 313.

⁵⁵ Χαϊδου Α., ό.π., σελ. 142.

⁵⁶ Αλεξιάδης Σ., ό.π., σελ. 117.

⁵⁷ Χαϊδου Α., ό.π., σελ. 144.

⁵⁸ Περισσότερα για την οικολογική Σχολή του Chicago, βλ., Vold G.B., 1979, σελ. 181-200, Graham P. και Clarke J., 1998, σελ. 144-181, Downes D. και Rock P., 1988, σελ. 57-87, Pfohl S., 1994, σελ. 171-218, McLaughlin E. and Muncie J., 2001, σελ. 30-32, Heathcote F., 1995, σελ. 341-370, Bottoms A.E. και Wiles P., 1997, σελ. 305-359 και Phillipson M., 1971, σελ. 116-153.

3) Σύγχρονες οικολογικές προσεγγίσεις της εγκληματικότητας. Θεωρητικά πρότυπα και έρευνες

Το οικολογικό μοντέλο της Σχολής του Σικάγο, αναδιατυπώθηκε και διευρύνθηκε στη δεκαετία του 1950, με μερικές αρκετά σημαντικές έρευνες στην Αγγλία και την Αμερική⁵⁹. Ακολουθεί μια συνοπτική παρουσίαση των μελετών από αυτήν την περίοδο και έπειτα, στα σημεία τους που αντιπαρατίθενται με τα πορίσματα της Σχολής του Σικάγο, καθώς και σε αυτά που οδήγησαν σε μεταγενέστερες θεωρητικές αναλύσεις.

Ο Bernard Lander μελέτησε την παραβατικότητα των ανηλίκων στην πόλη της Βαλτιμόρης⁶⁰. Χρησιμοποίησε στοιχεία των ετών 1939-1942 από τα επίσημα αρχεία του Δικαστηρίου ανηλίκων από την απογραφή των Η.Π.Α. του έτους 1940⁶¹ και προχώρησε στη γεωγραφική κατανομή της παραβατικότητας με βάση τις κατοικίες των καταδικασθέντων. Δεν ακολούθησε το μοντέλο των ομόκεντρων ζωνών, αλλά κατένειμε την πόλη σε 155 εκτάσεις 5.200 περίπου ατόμων η κάθε μία.

Στις περιοχές αυτές εξέτασε τις χρήσεις γης και πέντε ακόμη κοινωνικο-οικονομικές μεταβλητές, όπως το μέσο επίπεδο μόρφωσης των κατοίκων της κάθε περιοχής (μέχρι 25 ετών), το μέσο μηνιαίο κόστος κατοικίας, το ποσοστό του πληθυσμού που ζούσε σε κατοικίες, το ποσοστό των υποβαθμισμένων κατοικιών στην κάθε περιοχή και το ποσοστό των μη λευκών και αλλοδαπών πληθυσμών κάθε περιοχής⁶².

Μέσα από την εξέταση της παραβατικότητας των ανηλίκων κατά περιοχή, κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι η υπόθεση των ομόκεντρων ζωνών απλουστεύει την πραγματική κατανομή της εγκληματικότητας, γιατί κάθε ζώνη περιλαμβάνει υψηλά και χαμηλά ποσοστά στις περιοχές της. Στο σημείο αυτό αξίζει να διευκρινιστεί το γεγονός, πως η χρήση γης στη Βαλτιμόρη δε συνέπιπτε, επίσης με το μοντέλο του Σικάγο, γιατί οι περισσότερες βιομηχανίες ήταν τοποθετημένες στα περίχωρα της πόλης και όχι στην μεταβατική ζώνη γύρω από τον κεντρικό επιχειρησιακό τομέα⁶³.

⁵⁹ Δερμάτη Σ., 1996, σελ. 93.

⁶⁰ Lander B., 1954.

⁶¹ Brantingham P. και Brantingham P., ό.π., σελ. 313.

⁶² ό.π., σελ. 314.

⁶³ Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., σελ. 148.

Ο Lander τέλος, κατέληξε, ότι η διαφορετική κατανομή της εγκληματικότητας στην Βαλτιμόρη, εξηγείται μέσα από τη δράση κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων και επεσήμανε ιδιαίτερα το ρόλο της πολιτισμικής ανομίας⁶⁴, όρος ανάλογος με την κοινωνική αποδιοργάνωση των Shaw και McKay.

Ο Terence Morris⁶⁵ συνεχίζοντας την αγγλική παράδοση των H. Mayhew (1861) και C. Booth (1891)⁶⁶, στις οικολογικές μελέτες, ερεύνησε την γενέτειρά του πόλη το Croydon, μία προαστιακή πόλη του Λονδίνου, θέλοντας έτσι να εξετάσει τη χρησιμότητα των πορισμάτων του Σικάγο, στην Αγγλική πραγματικότητα⁶⁷. Οι πηγές του για την εγκληματικότητα ήταν τα επισήμως καταγεγραμμένα από την αστυνομία εγκλήματα το 1952, καθώς και οι καταδικαστικές αποφάσεις για το ίδιο έτος, με σκοπό να μελετήσει τόσο τον τόπο διάπραξης (crime area), όσο και τον τόπο κατοικίας των αδικημάτων (criminal area).

Μέσα από την έρευνά του ο Morris διαπίστωσε ότι μόνο οι 2 από τις 7 διοικητικές περιοχές (wards), που παρουσίαζαν τον μεγαλύτερο δείκτη διαμονής των παραβατών αντιστοιχούσαν και σε περιοχές υψηλού δείκτη διάπραξης αδικημάτων. Έτσι, έθεσε τις βάσεις για την μελέτη του τρόπου επιλογής του τόπου τέλεσης του αδικήματος και του «εγκληματικού ταξιδιού»⁶⁸.

Από τη μελέτη αυτή προέκυψε επίσης, ένας θετικός συσχετισμός μεταξύ εγκληματικότητας και μεγάλης πληθυσμιακής πυκνότητας και αρνητικός συσχετισμός μεταξύ εγκληματικότητας και νοικοκυριών μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων. Προέκυψε επίσης από τα πορίσματα αυτά, ένας συσχετισμός, ανάμεσα στις εγκληματικές περιοχές και στις ευκαιρίες διάπραξης των αδικημάτων, επισημαίνοντας ότι δεν υπάρχει αντιστοιχία «φυσικών περιοχών» εγκληματικότητας και γεωγραφικών υποδιαίρέσεων, μιας και τόσο οι τόποι κατοικίας των δραστών όσο και οι τόποι τέλεσης των εγκλημάτων είναι διασκορπισμένοι σε διάφορα σημεία της πόλης⁶⁹.

Ως προς την παραβατικότητα των ανηλίκων ο Morris την εξηγεί μέσα από τη *θεωρία των διαφορετικών συναναστροφών* του Sutherland⁷⁰.

Η έρευνα τέλος, του C. Schmid⁷¹, στο Seattle των Η.Π.Α., επιβεβαίωσε την άποψη του Morris για τη μη σύμπτωση «φυσικών περιοχών» εγκληματικότητας και

⁶⁴ Δερμάτη Σ., ό.π., σελ. 95.

⁶⁵ Morris T., 1958.

⁶⁶ Brantingham P. και Brantingham P., ό.π., σελ. 316.

⁶⁷ Tierney J., ό.π., σελ. 111-112.

⁶⁸ Δερμάτη Σ., ό.π., σελ. 97.

⁶⁹ Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., σελ. 149-150.

⁷⁰ Heathcote F., ό.π., σελ. 363-364 και Tierney J., ό.π., σελ. 113.

διοικητικών υποδιαιρέσεων και επαλήθευσε κατά ένα μέρος την προσέγγιση των Shaw και McKay⁷², διαπιστώνοντας αύξηση της εγκληματικής δραστηριότητας στον κεντρικό επιχειρηματικό τομέα της πόλης, με σταδιακή μείωση προς την περιφέρεια.

Ο Schmid, εξήγησε την ενδοαστική κατανομή του εγκλήματος μέσα από διαφορετικά ερμηνευτικά σχήματα. Τα πορίσματά του συνοψίζονται ως εξής: στην «εκμετάλλευση των ευκαιριών» (opportunity profitability) που σου παρέχουν ορισμένες περιοχές σε σχέση με κάποιες άλλες, στην ύπαρξη «περιοχών προσέλκυσης εγκληματιών» (drift hypothesis), στη θεωρία του «διαφορικού συγχρωτισμού» (differential association)⁷³, την «κοινωνική αποξένωση» του εγκληματία (social alienation) και στην «ανομία».⁷⁴

Η μελέτη του Schmid θεωρείται ως η τελευταία χρονικά, οικολογική μελέτη, που ασχολείται με την επαλήθευση ή μη κάποιων από τις θέσεις της σχολής του Σικάγο. Στη συνέχεια θα περάσουμε στην παράθεση των πιο σύγχρονων μελετών από τη δεκαετία του 60' και έπειτα, όπου διαπιστώνεται αναθέρμανση του ενδιαφέροντος εξήγησης των κοινωνικών φαινομένων (και του εγκλήματος συγκεκριμένα) σε αναφορά με το δομημένο περιβάλλον του ατόμου.

Πράγματι, το ενδιαφέρον των εγκληματολόγων για την ενδοαστική κατανομή του εγκλήματος, αδρανεί ανάμεσα στα 1950-1970. Η αστική κοινωνιολογία και εγκληματολογία μεταπολεμικά, εμπλουτίζεται με την εμφάνιση πολλών νέων εννοιών και προσεγγίσεων, που όμως δεν υπάγονται σε μια γενικότερη θεώρηση του φαινομένου, αλλά βρίσκονται διάσπαρτες σε διάφορες έρευνες ακόμη και διαφορετικών τάσεων⁷⁵.

Μερικές από τις πιο γνωστές και άξιες μνείας είναι: η έννοια του «προσωπικού απαραβίαστου χώρου» (personal defensible space) του Newman (1972) και του «εγκληματικού ταξιδιού» (criminal journey) των Baldwin και Bottoms (1976).

Οι τελευταίοι, στη γνωστή μελέτη τους στο Sheffield της Αγγλίας, έκαναν εκτεταμένα λόγο για το «εγκληματικό ταξίδι», δηλαδή τη διαδρομή, που οι παραβάτες ακολουθούν από τον τόπο κατοικίας προς τον τόπο διάπραξης του αδικήματος και διαπίστωσαν ότι: α) αυτή η «εγκληματική διαδρομή» είναι μικρότερη στα εγκλήματα

⁷¹ Schmid F.C., 1960a.

⁷² Bursik R.J. και Webb J., ό.π., σελ. 27.

⁷³ Tierney J., ό.π., σελ. 113.

⁷⁴ Schmid F.C., 1960b.

⁷⁵ Δερμάτη Σ., ό.π., σελ. 102.

βίας και μεγαλύτερη στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας⁷⁶, β) οι παραβάτες ηλικίας κάτω των 16 ετών διέπρατταν τα περισσότερα αδικήματα κοντά στο σπίτι τους, αντίθετα με τους παραβάτες ηλικίας 16-25, γ) όσο πιο ψηλό δείκτη εγκληματικότητας είχε μια περιοχή, τόσο μικρότερη απόσταση διένυαν οι παραβάτες για να εγκληματήσουν και δ) οι μεγαλύτεροι σε ηλικία παραβάτες απομακρύνονταν από τον τόπο κατοικίας τους περισσότερο, όσο η οικονομική αξία του περιουσιακού στοιχείου μεγάλωνε⁷⁷. Τα πορίσματα αυτά, ιδιαίτερα ως προς το είδος των εγκλημάτων και τις ηλικίες των παραβατών, σε σχέση με το αν τα εγκλήματα διαπράττονται στις πόλεις κατοικίας των δραστών ή όχι, θα αποδειχθούν αρκετά χρήσιμα κατά τη διάρκεια της παρούσας εργασίας.

Την ίδια περίοδο, παρατηρείται ταυτόχρονα και μια στροφή προς την πολεοδομία, με κύριο εκφραστή τον Oscar Newman⁷⁸. Ο ίδιος διατυπώνει την έννοια του «προσωπικού απαραβίαστου χώρου»⁷⁹, μέσα από την οποία προβλέπονται προγράμματα πρόληψης της εγκληματικότητας διαμέσου του περιβαλλοντικού σχεδιασμού⁸⁰ της γειτονιάς.

Ο Newman, αρχιτέκτονας και ο ίδιος, ενδιαφερόταν για τον πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό σχεδιασμό μιας πόλης, ως ρυθμιστών της παραβατικής συμπεριφοράς⁸¹. Σύμφωνα με τις έρευνες που διεξήγαγε, κατέληξε στο συμπέρασμα πως οι περιοχές μπορούν να αμυνθούν καλά ενάντια στο έγκλημα, εάν: α) είναι ορατές από τους διερχομένους, β) δημιουργηθεί το πνεύμα της συλλογικότητας ανάμεσα στους κατοίκους και κατ' αυτόν τον τρόπο αποφασίσουν να επιτηρούν ακόμη και τους δημόσιους χώρους, γ) η πόλη σχεδιαστεί έτσι, ώστε να μην υπάρχουν απομονωμένες περιοχές και να υπάρχει πάντα ένας αριθμός πιθανών μαρτύρων, και δ) η ατομική ιδιοκτησία είναι σαφώς οριοθετημένη είτε φυσικά είτε συμβολικά⁸² από τη δημόσια.

Ο «προσωπικός απαραβίαστος χώρος» λοιπόν, καθίσταται ένα είδος προστατευμένου χώρου, όπου αυτοί που διαμένουν σε αυτόν απολαμβάνουν ενός είδους φυσικής πρόληψης ενάντια στην εγκληματικότητα⁸³. Οι απόψεις του Newman, παρά την κριτική που τους ασκήθηκαν, επηρέασαν τις νεότερες μελέτες για τον τρόπο

⁷⁶ Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., σελ. 150-151.

⁷⁷ Brantingham P. και Brantingham P., ό.π., σελ. 322-323.

⁷⁸ Newman O., 1972.

⁷⁹ Newman O., 1975, σελ. 534.

⁸⁰ Lanier M.M., ό.π., σελ. 195.

⁸¹ Vrij A. και Winkel F.W., 1991, σελ. 204.

⁸² Δερμάτη Σ., ό.π., σελ. 111.

⁸³ ό.π., σελ. 111.

διάπραξης των αδικημάτων και σε συνδυασμό με τις μελέτες του C.R.Jeffrey, οδήγησαν στην οργάνωση Προγραμμάτων Πρόληψης μέσω Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού (Crime Prevention Through Environmental Design)⁸⁴.

Η πολεοδομική αυτή θεώρηση σχετικά με το έγκλημα, αφορά περισσότερο την κτητική εγκληματικότητα και σχετίζεται με τις «θεωρίες των καθημερινών δραστηριοτήτων» (routine activities theories)⁸⁵ και με την περιστασιακή πρόληψη⁸⁶.

Ωστόσο, η αμιγώς οικολογική παράδοση της Σχολής του Chicago, αρχίζει να αναθερμαίνεται τη δεκαετία του '80 με μία πληθώρα θεωρητικών και ερευνητικών ερευσμάτων τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Αμερική⁸⁷. Πολλές από αυτές, προσπάθησαν να εξηγήσουν την εγκληματικότητα (και ιδίως των νέων), μέσα στα μεγάλα αστικά κέντρα, αναβιώνοντας την θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης των Shaw και McKay⁸⁸. Δεν πρέπει να ξεχνάμε και το μεγάλο θέμα της σύνδεσης της ζωής στην πόλη με την εγκληματικότητα, κάτι που έκανε αρκετούς ερευνητές να ασχοληθούν με αυτό και το οποίο διαπραγματευόμαστε στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

⁸⁴ Για τα Προγράμματα Πρόληψης Μέσω του Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, βλ. Cozens P.M., 2002, καθώς επίσης, Carmen A.D. και Robinson M.B., 2000.

⁸⁵ Cohen L.E. και Felson M., 1979.

⁸⁶ Farrington D.P., 1996, σελ. 126.

⁸⁷ Τις προσπάθειες αυτές, θα μελετήσουμε στο τέταρτο κεφάλαιο.

⁸⁸ Cote S. (εκδ.), 2002, σελ. 65.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1) Ο αστικός τρόπος ζωής. Η επίδραση της αστικοποίησης μέσα από τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις

Οι περισσότερες θεωρίες της αστικής κοινωνιολογίας, διαπιστώνουν μία αιτιώδη σχέση ανάμεσα στην αστυφιλία, δηλ. τη συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις (urbanism) και στην αστική συμπεριφορά, δηλ. τη συμπεριφορά των κατοίκων των πόλεων (urbanity). Κι ενώ ο πρώτος αναφέρεται στα δομικά χαρακτηριστικά των πόλεων όπως: το μεγάλο γεωγραφικό μέγεθος, η ετερογένεια του πληθυσμού και η πληθυσμιακή πυκνότητα, ο δεύτερος αντικατοπτρίζει τα ψυχολογικά και συμπεριφορικά γνωρίσματα των ατόμων της πόλης⁸⁹. Σύμφωνα με αυτή την κατεύθυνση, η διαμόρφωση της urbanity, αποτυπώνεται μέσα από την προσαρμογή των ατόμων στα δομικά χαρακτηριστικά των αστικών περιοχών.

Τα κύρια γνωρίσματα του τρόπου ζωής στην πόλη είναι⁹⁰: *η ανωνυμία*, δηλ. εκείνη η κατάσταση, όπου τα άτομα δεν γνωρίζονται προσωπικά μεταξύ τους, *η ανοχή*, δηλ. η διάθεση του ατόμου να προσαρμόζεται σε συμπεριφορές ξένες προς αυτό και να αποδέχεται τη διαφορετικότητα του άλλου, *η αποξένωση*, δηλ. η συναισθηματική απόσταση του ατόμου από το περιβάλλον του και κατ' επέκταση η κοινωνική απομόνωση⁹¹, *οι κοινωνικοί δεσμοί*, εδώ νοείται η σχέση του ατόμου με την κοινότητα και, τέλος, *η παρεκκλίνουσα* (ή μη συμβατική) *συμπεριφορά*, δηλ. η συμπεριφορά που αποδοκιμάζεται από την πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου).

Οι θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί και υποστηρίζουν την επίδραση των δομικών παραγόντων της πόλης, ως συντελεστών διαμόρφωσης της ατομικής συμπεριφοράς είναι τρεις⁹²: **η κλασσική ή ντετερμινιστική θεωρία** (classical or determinist

⁸⁹ Tittle C.R. και Grasmick H.G., 2001, σελ. 313.

⁹⁰ Tittle C.R., 1989, σελ. 276-280, Tittle C.R. και Stafford M.C., 1992, σελ. 732-734 και Ingram A.L., 1993, σελ. 198-199.

⁹¹ Fischer C.S., 1973, σελ. 311.

⁹² Tittle C.R., και Stafford M.C., 1992, σελ. 725.

theory), η **συνθετική-συστημική άποψη** (compositional-systemic perspective) και η **υποπολιτισμική θεωρία** (subcultural theory). Αλλά ας εξετάσουμε καθεμία χωριστά.

Σύμφωνα με την **κλασική κατεύθυνση**, η οποία είναι βασισμένη στα έργα των Tonnies (1887), Simmel (1903), Wirth (1938) και Redfield (1947)⁹³, το μέγεθος, η πυκνότητα και η ετερογένεια του πληθυσμού, αυξάνει άμεσα την ανωνυμία, την αποξένωση, την ανοχή⁹⁴, ενώ παράλληλα μειώνει τους κοινωνικούς δεσμούς μεταξύ των ατόμων⁹⁵, μέσω του μειωμένου κοινωνικού ελέγχου που επικρατεί στις πόλεις. Αυτό έχει σαν συνέπεια την αύξηση της κοινωνικής αποδιοργάνωσης και κατ' επέκταση της παραβατικής συμπεριφοράς⁹⁶. Όσο αυξάνεται η συγκέντρωση και η πυκνότητα του πληθυσμού στις πόλεις, τόσο πιο έντονες είναι και οι επιδράσεις που έχει στα άτομα, με κορυφαία την εμφάνιση όλο και περισσότερης παρέκκλισης.

Ο Wirth (1938), με το άρθρο του «Urbanism as a Way of Life»⁹⁷, προσπαθεί να ορίσει τα χαρακτηριστικά του αστικού πολιτισμού (urban culture)⁹⁸, και να ερμηνεύσει την παραγωγή τους μέσα από ένα συγκεκριμένο οικολογικό πλαίσιο: την πόλη⁹⁹. Όπως λέει ο ίδιος «... ένας άρτιος κοινωνιολογικά ορισμός της πόλης, πρέπει να περιλαμβάνει τα στοιχεία εκείνα που τη χαρακτηρίζουν ως έναν διακεκριμένο τρόπο ζωής των ανθρώπινων ομάδων...»¹⁰⁰.

Έτσι, η πόλη από κοινωνιολογική οπτική, είναι η εγκατάσταση μιας πυκνής μάζας ετερογενών μεταξύ τους ανθρώπων η οποία παράγει μια νέα κουλτούρα¹⁰¹. Τα ιδιαίτερα επομένως χαρακτηριστικά της πόλης, σύμφωνα με τον ορισμό του Wirth, είναι το *μέγεθος, η πυκνότητα του πληθυσμού και η κοινωνική του ετερογένεια*¹⁰².

⁹³ ό.π., σελ. 726.

⁹⁴ Abrahamson M. και Carter V.J., 1986, σελ. 290, καθώς επίσης, Wilson T.C., 1985, σελ. 117-123.

⁹⁵ Wilson T.C., 1993, σελ. 703-712.

⁹⁶ Tittle C.R., και Stafford M.C., ό.π., σελ. 727.

⁹⁷ Wirth L., 1938.

⁹⁸ Πρόκειται για ένα σύστημα αξιών, κανόνων και κοινωνικών σχέσεων που διέπεται από μια δική του λογική οργάνωσης και μετασχηματισμού και αντιστοιχεί σε μία συγκεκριμένη κοινωνία, την «αστική», βλ. Χαστάογλου Β., ό.π., σελ 33.

⁹⁹ Ο Wirth ξεκινά το άρθρο του με την ακόλουθη διαπίστωση: «Η μετατόπιση από μια αγροτική προς μια κατά κύριο λόγο αστιακή κοινωνία, που συντελέστηκε στη διάρκεια μιας μόνο γενιάς σε εκβιομηχανισμένες περιοχές, όπως οι Η.Π.Α. και η Ιαπωνία, συνοδεύτηκε από βαθιές μεταβολές σε όλες σχεδόν τις όψεις της κοινωνικής ζωής. Αυτές ακριβώς οι μεταβολές και οι επιπτώσεις τους προκαλούν το ενδιαφέρον του κοινωνιολόγου για τη μελέτη των διαφορών ανάμεσα στον αγροτικό και τον αστιακό τρόπο ζωής...», βλ. Φουστέρη Ε., ό.π., σελ. 81.

¹⁰⁰ Wirth L., ό.π., σελ. 62.

¹⁰¹ Castells M., σελ. 19-20.

¹⁰² Giddens A., ό.π., σελ. 121.

Κατ' αυτόν τον τρόπο:

α) όσο πιο μεγάλη (πληθυσμιακά) μια πόλη, τόσο μεγαλύτερη η κοινωνική διαφοροποίηση, η ανωνυμία, η ανομία, η περιθωριοποίηση, ο επιφανειακός και εφήμερος χαρακτήρας των κοινωνικών σχέσεων. Η κατάσταση αυτή σύμφωνα με τον Wirth, έχει επιπτώσεις τόσο στο οικονομικό σύστημα με την εξειδίκευση της επαγγελματικής δραστηριότητας, την κατανομή της εργασίας και τη δημιουργία της οικονομίας της αγοράς, όσο και στο πολιτικό σύστημα, με την υποταγή του ατόμου σε απρόσωπους θεσμούς εκπροσώπησης¹⁰³ και,

β) η ετερογένεια τείνει να ρευστοποιήσει την αυστηρή δομή του ταξικού συστήματος και η υψηλή κοινωνική κινητικότητα εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η σύνθεση των κοινωνικών ομάδων και η ένταξη του ατόμου σ' αυτές¹⁰⁴.

Όλα αυτά είναι παράγοντες που συμβάλλουν στην αποδιοργάνωση της προσωπικότητας, την παθολογική συμπεριφορά, την εγκληματικότητα και τη διαφθορά στις πυκνοκατοικημένες μητροπόλεις¹⁰⁵. Η πόλη, λοιπόν, προσλαμβάνει ένα ιδιαίτερο κοινωνικο-πολιτιστικό περιεχόμενο που ορίζεται ως αστικός τρόπος ζωής και το οποίο αντιστοιχεί στη σύγχρονη «μαζική κοινωνία»¹⁰⁶.

Η **συστημική προσέγγιση** αντίθετα, με κύριους εκπροσώπους της τους Thomas, Park, Burgess και Gans (1962)¹⁰⁷, εξηγεί την ποικιλομορφία των ατομικών συμπεριφορών μέσα από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και τη σύνθεση του πληθυσμού. Δηλαδή τα άτομα τείνουν να σχηματίζουν κοινότητες, επί τη βάση αμοιβαίων δραστηριοτήτων και ενδιαφερόντων ανάλογα με την ηλικία, το επάγγελμα, την εθνικότητά τους, το κοινωνικο-οικονομικό τους επίπεδο κ.λ.π¹⁰⁸.

Χωρίς να απορρίπτουν την επίδραση του περιβάλλοντος, οι εκπρόσωποι αυτής της προσέγγισης, αμφισβητούν ότι καθοριστικό στοιχείο των ανθρώπινων στάσεων, συμπεριφορών και σχέσεων, είναι το μέγεθος της πόλης. Αντίθετα, αναγνωρίζουν πως

¹⁰³ Γίνεται φανερό πίσω από τις περιγραφές αυτές η επίδραση της ψυχοκοινωνιολογικής θεωρίας του G. Simmel, με τον ιδεατό τύπο του μητροπολιτικού πολιτισμού. Η κρίση της προσωπικότητας του «μητροπολιτικού ανθρώπου» από την κοινωνική αποδιοργάνωση που προκαλεί η άμετρη πολυπλοκότητα των μεγάλων πόλεων, έχει για συνέπειες τον κατατεμαχισμό των δραστηριοτήτων, την διαμόρφωση μιας οικονομίας της αγοράς, την ανάπτυξη γραφειοκρατικού τύπου οργανισμών, απέναντι στις οποίες το άτομο δεν μπορεί αν αμυνθεί παρά μόνο περιχαράκωνοντας την προσωπικότητά του. Βλ., Χαστάογλου Β., ό.π., σελ. 45.

¹⁰⁴ Χαστάογλου Β., ό.π., σελ. 45.

¹⁰⁵ ό.π., σελ. 45.

¹⁰⁶ ό.π., σελ. 46.

¹⁰⁷ Tittle C.R. και Stafford M.C., ό.π., σελ. 727.

¹⁰⁸ Tittle C.R. και Grasmick H.G., ό.π., σελ. 315-316.

το αστικό περιβάλλον ελκύει ένα πλήθος ατόμων με συγκεκριμένα δημογραφικά χαρακτηριστικά¹⁰⁹.

Η **υποπολιτισμική θεωρία** του Fischer (1975)¹¹⁰, τέλος, προσπαθεί να συνθέσει τις δύο προηγούμενες αντικρουόμενες απόψεις προσθέτοντας ένα ακόμη στοιχείο¹¹¹. Ο Fischer διαπιστώνει πως το πλαίσιο της πόλης ευνοεί την δημιουργία ισχυρών δεσμών μεταξύ ατόμων με κοινά ενδιαφέροντα και ομοιότητες στη συμπεριφορά τους. Πρόκειται για τις διάφορες υποκοουλτούρες, οι οποίες εμφανίζονται μέσα στο «άνωνμο πλήθος» (critical mass) όπως το αποκαλεί ο Fischer¹¹².

Σύμφωνα με την τρίτη θεώρηση, όσο μεγαλώνει η αστικοποίηση, τόσο μειώνονται οι κοινωνικοί δεσμοί των κατοίκων και αυξάνεται η ανοχή και η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, ενώ μένουν ανεπηρέαστες η ανωνυμία και η αποξένωση¹¹³. Αυτό είναι λογικό να συμβαίνει αφού οι υποπολιτισμοί διατηρούν ισχυρές διαπροσωπικές επαφές μεταξύ τους (ως μέλη της ίδιας ομάδας), αλλά όχι και με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Η ρήξη του κοινωνικού ιστού αποτυπώνεται στην εμφάνιση αντικοινωνικών συμπεριφορών εκ μέρους των διαφόρων υποπολιτισμών μέσα στην κοινότητα¹¹⁴.

Ο Fischer στο άρθρο του «Toward a Subcultural Theory of Urbanism», διατυπώνει τέσσερις υποθέσεις¹¹⁵ στις οποίες στηρίζει τη θεωρία του. Έτσι, όσο μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση υπάρχει, τόσο μεγαλύτερη: α) ποικιλία των υποπολιτισμικών ομάδων¹¹⁶, β) η ένταση μεταξύ τους, κάτι σαν υποπολιτισμική σύγκρουση, γ) η διάχυση των ιδανικών και προτύπων από τη μια υποκοουλτούρα στην άλλη, και τέλος, δ) η μη συμβατική συμπεριφορά. Σκόπιμα δεν αναφερθήκαμε εκτεταμένα στην έννοια της υποκοουλτούρας, μιας και θα ασχοληθούμε διεξοδικά στη συνέχεια.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να διευκρινιστεί πως καμιά από τις αστικές θεωρίες τις οποίες αναφέραμε, δεν παρέχει επαρκή εξήγηση. Για παράδειγμα δεν μας εξηγούν τον διαφορετικό τρόπο ζωής ανάμεσα στη μητρόπολη, την πόλη και την επαρχία, δηλ.

¹⁰⁹ Tittle C.R. και Stafford M.C., ό.π., σελ. 727 και Tittle C.R., 1989, σελ. 270-271.

¹¹⁰ Fischer C.S., 1975.

¹¹¹ Tittle C.R. και Grasmick H.G., ό.π., σελ. 316.

¹¹² Tittle C.R. και Stafford M.C., ό.π., σελ. 728.

¹¹³ Tittle C.R., ό.π., σελ. 271.

¹¹⁴ Tittle C.R. και Stafford M.C., ό.π., σελ. 728.

¹¹⁵ Fischer C.S., 1995, σελ. 544-546 και του ίδιου 1975, σελ. 1324-1330.

¹¹⁶ Wilson T.C., 1986, σελ. 1155.

τη σχέση ανάμεσα στο πληθυσμιακό μέγεθος και τους κοινωνικούς δεσμούς. Ίσως, η σύνθεση και των τριών οδηγήσει προς αυτήν την κατεύθυνση¹¹⁷.

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων μεγαλουπόλεων και πώς αυτά επιδρούν στον πληθυσμό, με ιδιαίτερη έμφαση στους ανηλίκους, ως προς την εμφάνιση συμπεριφορών που ευνοούν την έξαρση της βίας.

¹¹⁷Tittle C.R., 1989, σελ. 284.

2) Τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων πόλεων: η βία στις μεγαλουπόλεις

«(...)Καινούριους τόπους δεν θα βρείς, δεν θάβρεις άλλες θάλασσες. Η πόλις θα σε ακολουθεί. Στους δρόμους θα γυρνάς τους ίδιους. Και στες γειτονιές τες ίδιες θα γερνάς...» (Κ.Π. Καβάφη, Ποιήματα, Α' 1896-1918)¹¹⁸

Σε προηγούμενο κεφάλαιο, είδαμε τη Σχολή του Σικάγο να μελετάει τον άνθρωπο σε σχέση με το περιβάλλον του, χρησιμοποιώντας μάλιστα και αναλογίες ανάμεσα στην οργάνωση της ανθρώπινης κοινωνίας μέσα στο χώρο και την οικολογία των φυτών και των ζώων¹¹⁹. Όπως τα φυτά και τα ζώα δεν μπορούν να επιβιώσουν σωστά, αν δεν διαθέτουν τον απαιτούμενο ζωτικό χώρο, έτσι και οι άνθρωποι δεν μπορούν να συμβιώσουν αρμονικά μέσα στο περιβάλλον τους, όταν οι κοινωνικές ομάδες στις οποίες ανήκουν, βρίσκονται εγκατεστημένες σε περιβαλλοντικά υποβαθμισμένες περιοχές, οι οποίες ως επί το πλείστον παρατηρούνται στο εσωτερικό ή στα άκρα των μεγάλων πόλεων.

Οι εμπειρικές προσεγγίσεις συμφωνούν ότι στις σύγχρονες πόλεις τα κοινωνικά προβλήματα και η βία αυξάνουν έντονα, μέσα από την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής¹²⁰.

Τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν στη Γαλλία, συνδέουν άμεσα τη βίαιη εγκληματικότητα με τις ανεπτυγμένες οικονομικά γεωγραφικές ζώνες, στις οποίες εργάζονται πολλοί αλλοδαποί μετανάστες και την πληθυσμιακή πυκνότητα. Η έρευνα του Szabo, στη Γαλλία επίσης, έδειξε μια καθαρά θετική σχέση μεταξύ της αύξησης της εγκληματικότητας και του επιπέδου αστικοποίησης. Παρόμοια είναι και τα πορίσματα του Leaute¹²¹, όπως και της Uniform Crime Report (FBI), σύμφωνα με τα οποία τόσο τα εγκλήματα βίας όσο κι εκείνα κατά της ιδιοκτησίας, είναι αναλογικά περισσότερα στις πόλεις. Όμως η σύνδεση είναι αμεσότερη στην πρώτη περίπτωση, όπου ο δείκτης της

¹¹⁸ Νικολαΐδου Σ., ό.π., σελ. 399.

¹¹⁹ Heathcote F., ό.π., σελ. 353.

¹²⁰ Ζαραφωνίτου Χ., 1995, σελ. 152.

¹²¹ Leaute J., χ.χ., σελ. 132.

βίαιης εγκληματικότητας αυξάνει όσο αυξάνει και το πληθυσμιακό της μέγεθος, αλλά με ρυθμούς πολύ ταχύτερους από αυτό.¹²²

Όμως και ο τύπος των κατοικιών πυκνοκατοικημένων περιοχών (μεγάλα οικιστικά σύνολα), φαίνεται ότι επηρεάζει το φαινόμενο της βίας, σύμφωνα με τα πορίσματα μιας έρευνας από το Ινστιτούτο Εγκληματολογίας στο Παρίσι σε 11 πόλεις της Γαλλίας, σύμφωνα με τα οποία ο τρόπος ζωής στους συγκεκριμένους τύπους κατοικιών, θεωρήθηκε ότι αυξάνει την ανασφάλεια των ενοίκων τους, οξύνει τις μεταξύ τους σχέσεις και ευνοεί τη βία¹²³.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τους παράγοντες του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, που δρουν ανασταλτικά στην εκδήλωση θετικών και ενισχυτικά στην όξυνση αρνητικών κοινωνικών φαινομένων, όπως η βίαιη και παραβατική συμπεριφορά και ιδίως των νέων.

α) Η ανισοκατανομή της χρήσης γης και οι επιπτώσεις της (ψυχολογικές κυρίως) στον πληθυσμό

Η σωστή αναλογία στη χρήση γης (φυσικές ζώνες, ζώνες κατοικίας, βιομηχανικές ζώνες, εμπορικές ζώνες), καθορίζει την ποσότητα και ποιότητα των κοινόχρηστων και κοινωφελών χώρων, που είναι μια βασική παράμετρος της ποιότητας ζωής. Οι υποβαθμισμένες περιοχές κατοικίας χαρακτηρίζονται συχνά από έντονη βιομηχανική χρήση, ατμοσφαιρική ρύπανση και παράλληλα από την έλλειψη χρήσεων που να εξυπηρετούν την κατοικία (π.χ. επαρκή σχολικά κτίρια, πάρκα, ζώνες πράσινου)¹²⁴.

Η πιο πολυσυζητημένη οικολογική έρευνα που αφορούσε τέτοιες περιοχές, είναι της Σχολής του Σικάγου από τον Shaw και McKay, την οποία παρουσιάσαμε παραπάνω εκτενώς. Η έρευνα αυτή κατέληξε στο συμπέρασμα πως η νεανική παραβατικότητα είναι συγκεντρωμένη στη μεταβατική ζώνη γύρω από το εμπορικό και επιχειρηματικό κέντρο της πόλης, εκεί που βρίσκονται οι ελαφρές βιομηχανίες και οι υποβαθμισμένες κατοικίες των νεοφερμένων μεταναστών¹²⁵. Σύμφωνα με μια άλλη έρευνα που διεξήχθη στο Λονδίνο το 1961 από τους Wallis και Maliphan, οι κατοικημένες περιοχές με υψηλό δείκτη εγκληματικότητας διακρίνονταν για τη

¹²² Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., σελ 153.

¹²³ ό.π., σελ 154.

¹²⁴ Wikstrom P.O., 1998, σελ. 282-283.

¹²⁵ Shaw και McKay, 1972, σελ. 52.

βιομηχανική και εμπορική χρήση, για τα κακοδιατηρημένα σπίτια, για τους πολλούς μετανάστες και ανέργους και την έλλειψη σε ανοιχτούς χώρους και πάρκα¹²⁶. Η έρευνα των Baldwin και Bottoms στο Sheffield της Αγγλίας (1976), εντόπισε τα ψηλά ποσοστά της εγκληματικότητας σε περιοχές με κοινωνικές κατοικίες (public housing), όπου διέμενε υψηλό ποσοστό μεταναστών και βρίσκεται κοντά σε ζώνη βαριάς βιομηχανίας.¹²⁷

Έτσι επιβεβαιώνεται ο συσχετισμός (και όχι η αιτώδης σχέση), ανάμεσα σε υποβαθμισμένες περιοχές με προβληματική αναλογία χρήσεων γης αφενός και εγκληματικότητας αφετέρου. Είναι ενδεικτική δε η τάση, στις περιοχές αυτές να διαμένουν στρώματα που χαρακτηρίζονται από έντονα κοινωνικά προβλήματα και χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, όπως θα δούμε και στη συνέχεια. Όταν ετερογενείς πολιτισμικά ομάδες «στοιβάζονται» σε ακραία υποβαθμισμένες περιοχές, δεν καλύπτονται βασικές ανθρώπινες ανάγκες και αποδυναμώνονται οι κοινοτικοί δεσμοί και ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος που μπορεί να ασκήσει η κοινότητα¹²⁸.

Από την πλευρά της «περιβαλλοντικής ψυχολογίας»¹²⁹, τα άτομα αυτά επεξεργάζονται ψυχολογικά την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και της αποδίδουν αρνητικές σημασίες. Κατ' αυτόν τον τρόπο οδηγούνται σε μια βαθιά συνειδητοποίηση της γκετοποίησης και για άλλους του ταξικού ενώ για άλλους του κοινωνικού αποκλεισμού τους, από ένα καλύτερο περιβάλλον και εμφανίζουν αισθήματα αποστέρησης και μειονεκτικότητας, τα οποία θεωρούνται βασικοί παράγοντες για την εγκληματικότητα και την εμφάνιση ψυχολογικών διαταραχών¹³⁰.

Συνεπώς, αυτό το προβληματικό χωρο-κοινωνικό περιβάλλον που μόλις περιγράψαμε μπορεί να οξύνει φαινόμενα όπως η επιθετικότητα και η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά των νέων. Αν και έχουν διεξαχθεί λίγες έρευνες κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών σχετικά με τη χρήση γης και το έγκλημα (Wikstrom 1991, Hirschfield and Bowers 1997), αυτές, ωστόσο, επιβεβαιώνουν την σχέση μεταξύ τους¹³¹.

¹²⁶ Brantingham P. και Brantingham P., ό.π., σελ. 319.

¹²⁷ ό.π., σελ. 322.

¹²⁸ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 37-38.

¹²⁹ Canter D., 1988.

¹³⁰ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 38.

¹³¹ Wikstrom P.H., ό.π., σελ. 283.

β) Μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα και πυκνοκατοίκηση. Το πρόβλημα του συνωστισμού των πόλεων

Ο όρος συνωστισμός χρησιμοποιείται για να περιγράψει καταστάσεις όπου ο αριθμός ατόμων ανά δεδομένη μονάδα χώρου, ξεπερνά ένα ελάχιστο όριο άνεσης και δεν επιτρέπει τη φυσιολογική λειτουργία τους. Όταν μιλάμε για συνωστισμό, δεν εννοούμε μόνο τον περιορισμένο χώρο που έχει στη διάθεσή του το άτομο, αλλά αναφερόμαστε και στον περιορισμό των δυνατοτήτων που προσφέρει αυτός ο χώρος για την εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών του¹³².

Οι ψυχολόγοι που μελετούν το θέμα, βρήκαν ότι κάποια χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς του ατόμου όταν υπόκεινται στη δυσμενή επίδραση του συνωστισμού, εκτίθενται σε μια σειρά από δυσάρεστες καταστάσεις, όπως ψυχολογική και κοινωνική αποδιοργάνωση, ψυχικές ασθένειες, επιθετικότητα, βίαιη συμπεριφορά, εγκληματικότητα κ.λ.π.¹³³.

Οι Beasley και Autumes έκαναν μια έρευνα στο Χιούστον του Τέξας (1970) και διαπίστωσαν μια ευθέως ανάλογη σχέση ανάμεσα στην πληθυσμιακή πυκνότητα και την εγκληματικότητα. Επίσης, μία παρεμφερής έρευνα του Ινστιτούτου εγκληματολογίας του Παρισιού (1977) για τη σχέση ανάμεσα στον τύπο κατοικίας (μονοκατοικίες, ενωμένα σπίτια, μικρές πολυκατοικίες, μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα και πύργοι, κατηγορίες που σχετίζονται με την πληθυσμιακή πυκνότητα), τη βία και την ανασφάλεια, έδειξε ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων που ένιωθαν ανασφάλεια, είχε πέσει θύμα βίαιης εγκληματικότητας.¹³⁴

Σε πολλές από τις σχετικές έρευνες η έννοια του συνωστισμού ταυτίζεται με την έννοια της πυκνότητας. Τελευταία έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες να ξεχωριστούν οι δύο έννοιες: ο όρος πυκνότητα προσδιορίζει τον αντικειμενικό δείκτη (αναλογία ατόμων ανά μονάδα χώρου), ενώ ο όρος συνωστισμός αφορά την υποκειμενική αντίληψη της υπερβολικής πυκνότητας¹³⁵. Έτσι πολλοί επιστήμονες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, λειτουργεί αρνητικά για τον άνθρωπο που την υφίσταται, μόνο όταν γίνεται αντιληπτή σαν συνωστισμός¹³⁶.

¹³² Νικολαΐδου Σ., ό.π., σελ. 229.

¹³³ ό.π., σελ. 229-230.

¹³⁴ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 38-39.

¹³⁵ Νικολαΐδου Σ., ό.π., σελ. 230.

¹³⁶ Rapoport A., 1977, σελ. 201-203.

Το πέρασμα στην αίσθηση του συνωστισμού, εξαρτάται από τον συνδυασμό των παρακάτω παραγόντων¹³⁷: α) φυσικούς παράγοντες, όπως η παρουσία θορύβων σε μια περιοχή κατοικίας, η απουσία κοινόχρηστων χώρων, η αρχιτεκτονική των κτιρίων, κ.ά.¹³⁸, β) κοινωνικο-ψυχολογικούς παράγοντες, οι οποίοι ευθύνονται για την ύπαρξη συναισθημάτων μειονεξίας και αποκλεισμού σε σχέση με περιοχές με καλύτερες συνθήκες ζωής, και γ) κοινωνικο-πολιτισμικούς παράγοντες, όπως η άμεση γειτνίαση ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και οι ενοχλήσεις που δημιουργούνται από διαφορετικούς τρόπους ζωής. Η κοινωνική ή η πολιτισμική διαφοροποίηση των κατοίκων μπορεί να τους οδηγήσει σε συγκρούσεις και έλλειψη επικοινωνίας.¹³⁹ Αντίθετα σε μια άλλη πυκνοκατοικημένη περιοχή η οποία όμως συνοδεύεται από μια έντονη συλλογική ζωή και αλληλεγγύη μιας ομοιογενούς κοινότητας, η άμεση γειτνίαση μπορεί να λειτουργεί ως παράγοντας συνοχής και συντροφικότητας και να λειτουργεί θετικά για τους κατοίκους¹⁴⁰.

Ο συνδυασμός των παραπάνω παραγόντων που οδηγεί στην αίσθηση του συνωστισμού, μπορεί να οδηγήσει σε μια όξυνση φαινομένων όπως η απροσαρμοστικότητα και η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά των νέων, αφού κι εδώ, ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος βρίσκεται αποδυναμωμένος, αλλά και ο επίσημος συνήθως δυσκολεύεται να εντοπίσει τους δράστες μέσα στις πυκνοκατοικημένες περιοχές όπου επικρατεί η ανωνυμία. Ακόμη ενισχύονται οι ψυχολογικές διαταραχές, οι έντονες αγχωτικές καταστάσεις και η επιδίωξη της απομόνωσης που χαρακτηρίζει τις μεγάλες πόλεις, διαμέσου ενός μηχανισμού άμυνας απέναντι στην ανασφάλεια που προκαλεί το συνωστισμένο άγνωστο πλήθος¹⁴¹.

Ως προς την πυκνοκατοίκηση, όλες οι έρευνες που έγιναν στη Γαλλία, στο Βέλγιο, τη Μ. Βρετανία και τις Η.Π.Α., απέδειξαν ότι υπάρχει γενικά σχέση ανάμεσα στις ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης, οι οποίες χαρακτηρίζονται σχεδόν πάντα και από

¹³⁷ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 39-40.

¹³⁸ Φαρσεδάκης Ι., 1985, σελ. 87.

¹³⁹ Νικολαΐδου Σ., ό.π., σελ. 233.

¹⁴⁰ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 40.

¹⁴¹ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 40-41, καθώς επίσης όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Bookchin για τις επιπτώσεις της ζωής στη σύγχρονη πόλη στο βιβλίο του «Τα όρια της Πόλης», «Τα τεράστια φαράγγια των ουρανοξυστών που περιβάλλουν τον κάτοικο της πόλης στις μεγάλες πόλεις του κόσμου αντανakλούν αλλά και καλλιεργούν την ανωνυμία της μητροπολιτικής κοινωνίας(...)Κάθε επιθυμία για επικοινωνία καταπνίγεται από τη ομολογούμενη αντίληψη-ένα ψυχικό ισοδύναμο του «κοινωνικού συμβολαίου»-ότι η προσωπικότητα του κατοίκου της πόλης μπορεί να διατηρήσει την ακεραιότητά της μόνο σε μια μαζική κοινωνία μέσω μιας σκυθρωπής εσωστρέφειας, μιας βουβής περιχαράκωσης στις επαφές με τη μάζα...», βλ. Bookchin Μ., 1996, σελ. 116-117.

υψηλό δείκτη πυκνοκατοίκησης, και την νεανική παραβατικότητα. Η σχέση αυτή δεν είναι αιτιώδης, αλλά οι ανθυγιεινές και υπερκατοικημένες περιοχές είναι η εξωτερική εκδήλωση ενός κοινωνικού συμπλέγματος το οποίο πρέπει να μελετάται. Ο Chombart de Lauwe βασιζόμενος σε διάφορες έρευνες διαπιστώνει μια ισχυρή σχέση ανάμεσα στην υψηλή πυκνοκατοίκηση και στη διαταραχή της συμπεριφοράς των παιδιών, δηλαδή παιδιά νευρικά και επιθετικά¹⁴².

Ο υψηλός δείκτης πυκνοκατοίκησης, συναντάται στα περιβάλλοντα που κατοικούν τα χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα και επιδεινώνει τα προϋπάρχοντα προβλήματα της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας¹⁴³.

Η έννοια του προσωπικού χώρου¹⁴⁴ όταν αναφερόμαστε στα παιδιά, είναι πιο σημαντική απ' ό,τι για τους ενήλικες. Αν λάβουμε υπόψη ότι στις πόλεις σήμερα όλο και λιγότερα παιδιά βρίσκουν διέξοδο έξω από το σπίτι σε ασφαλείς κοινόχρηστους χώρους και ότι οι κοινωνικές σχέσεις είναι υπό διάλυση, το πρόβλημα είναι ακόμη πιο έντονο. Σε αυτό συντείνει βέβαια, η αρχιτεκτονική δόμηση των σύγχρονων πόλεων κάτι με το οποίο θα ασχοληθούμε ευθύς αμέσως.

γ) Ο αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός σχεδιασμός των σύγχρονων οικιστικών συγκροτημάτων

Μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο επικράτησε μια τάση στην Ευρώπη, τόσο πολιτική όσο και πολεοδομική, να αντικατασταθούν οι υποβαθμισμένες εργατικές συνοικίες οι οποίες συγκέντρωναν τα περισσότερα προβλήματα¹⁴⁵, με πόλεις οργανωμένης δόμησης αποτελούμενες από μοντέρνα μεγάλα και ψηλά συγκροτήματα, αποτέλεσμα της λειτουργιστικής τάσης της πολεοδομίας, η οποία επικράτησε μέχρι και τη δεκαετία του '60.¹⁴⁶

Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι τα κοινωνικά προβλήματα συνδέονται απλά με τη χαμηλή κοινωνικο-οικονομική τάξη όπου κι αν αυτή κατοικεί. Η κοινωνική έρευνα όμως απέδειξε ότι οι οικισμοί αυτοί παρουσιάζουν εγγενή προβλήματα. Μέσα στα μεγάλα και ψηλά κτίρια, που διαλύουν κάθε αίσθηση γειτονιάς και κοινότητας,

¹⁴² Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 41.

¹⁴³ ό.π., σελ. 41.

¹⁴⁴ Νικολαΐδου Σ., ό.π., σελ. 221-225.

¹⁴⁵ ό.π., σελ. 338.

¹⁴⁶ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 42.

«στοιβάζονται» οικογένειες άγνωστες συνήθως μεταξύ τους που οδηγούνται αναπόφευκτα σε αποξένωση και ενίοτε σε εχθρότητα.¹⁴⁷

Η γειτονιά μιας πόλης, αποτελεί την πρωτογενή μονάδα κοινοτικής οργάνωσής της. Μέσα στη μονάδα αυτή τα άτομα και οι διάφορες κοινωνικές ομάδες συνδέονται άμεσα μεταξύ τους, καθημερινά, μέσα από ορισμένες βασικές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, ιστορικές σχέσεις και λειτουργίες. Ο χαρακτήρας μιας τέτοιας μονάδας είναι τόσο πιο ολοκληρωμένος όσο περισσότερες από τις σχέσεις και λειτουργίες αυτές γίνονται μέσα σ' αυτή. Έχει δηλαδή σημασία που και πως τα άτομα αυτά κατοικούν, εργάζονται, εκπαιδεύονται, ψυχαγωγούνται, συναναστρέφονται κ.λ.π.¹⁴⁸

Αν τα μέλη των οικογενειών κατοικούν και οι περισσότεροι εργάζονται στη μονάδα αυτή, αν εφοδιάζονται με τα βασικά είδη καθημερινής ανάγκης (τρόφιμα, είδη σπιτιού κ.λ.π.) μέσα σ' αυτή, αν τα παιδιά πηγαίνουν σε σχολεία ή αθλούνται σε γήπεδα που βρίσκονται μέσα στη μονάδα αυτή, αν οι βασικές ανάγκες αναψυχής εκτός σπιτιού π.χ. καφενείο, κινηματογράφος, υπάρχουν εκεί, αν τέλος, μέσα από τη συνολική οργάνωση αναπτύσσονται κοινωνικές σχέσεις και κοινά ενδιαφέροντα ανάμεσα στα μέλη αυτής της κοινότητας και αν τους κατοίκους της περιοχής συνδέουν κοινά έθιμα και ιστορικές καταβολές, τότε μιλάμε για ολοκληρωμένες κοινοτικές μονάδες¹⁴⁹.

Μέσα σ' αυτές είναι φυσικό ότι υπάρχουν κοινά προβλήματα και ανάγκες, δημιουργούνται ελλείψεις που πρέπει να αντιμετωπιστούν από κοινού γιατί τους αγγίζουν όλους. Τέτοιες μορφές κοινοτικής οργάνωσης αποτελούν, από την κοινωνικο-οικονομική τους οργάνωση και το πληθυσμιακό τους μέγεθος, τα χωριά. Στις περιπτώσεις αυτές διακρίνουμε το γεγονός ότι υπάρχει συγχρόνως διοικητική οργάνωση, αλλά σε πλήρη αντιστοιχία βρίσκεται και ο αρχιτεκτονικός και πολεοδομικός χαρακτήρας των οικισμών αυτών¹⁵⁰.

Τα πράγματα όμως αλλάζουν μέσα στις πόλεις και οι σχέσεις αυτές μεταβάλλονται συνεχώς μέσα από την διαδικασία αστικοποίησης στα τελευταία 200 χρόνια και κυρίως στις χώρες που αναπτύχθηκαν βιομηχανικά. Ο πολεοδομικός ιστός των πόλεων εξαπλώθηκε έτσι ώστε σε συνάρτηση και με το μέγεθός τους, να ξεχωρίσει σαφώς ορισμένες λειτουργίες τους, τόσο από κοινωνική, όσο και από οικονομική άποψη. Έτσι, όταν σήμερα μιλάμε για γειτονιές ή για συνοικίες μιας πόλης, εννοούμε

¹⁴⁷ ό.π., σελ. 43.

¹⁴⁸ Λουκάκης Π., 1984, σελ. 391.

¹⁴⁹ ό.π., σελ. 391.

¹⁵⁰ ό.π., σελ. 392.

περιοχές κατοικίας χωρίς διοικητική αυτοτέλεια, που εξυπηρετούν συγκεκριμένες μόνο λειτουργίες π.χ. εκπαίδευση, ψυχαγωγία κ.λ.π¹⁵¹.

Τονίζεται ιδιαίτερα ότι οποιαδήποτε μεταβολή στην οικονομική και κοινωνική οργάνωση έχει άμεσες επιπτώσεις στην πολεοδομική οργάνωση και αρχιτεκτονική δομή, με άμεσες επιδράσεις στους ανθρώπους που κατοικούν σε αυτήν.

Συνοψίζοντας λοιπόν, πολλές από τις σύγχρονες πόλεις μεταξύ των οποίων και αρκετές ελληνικές, έχουν χάσει το στοιχείο της γειτονιάς. Μία από τις βασικές διαστάσεις του προβλήματος είναι οι λειτουργικές ελλείψεις. Οι ανάγκες για κοινόχρηστες ή κοινωφελείς λειτουργίες είναι μεγάλες. Συχνά δεν βρίσκονται χώροι για παιχνίδι, για περίπατο, για κοινωνική συναναστροφή των νέων. Ο χώρος γίνεται αφιλόξενος και άχαρος κι έτσι αναζητούν την αναψυχή έξω από τη γειτονιά τους. Τα παιδιά ούτε στο δρόμο δεν μπορούν να παίξουν όπως παλιά, ούτε καν στο σχολείο γιατί δεν υπάρχουν αυλές. Μένουν σπίτι, γίνονται νευρωτικά, δεν έχουν φίλους¹⁵². Κι αυτές είναι λίγες μόνο από τις επιπτώσεις αλλοίωσης του σύγχρονου πολεοδομικού ιστού.

Η αρχιτεκτονική των οικιστικών ενότητων απασχολεί σήμερα όχι μόνο τους πολεοδόμους και τους κοινωνικούς επιστήμονες, αφού, η διαρρύθμιση του περιβάλλοντος μπορεί να διευκολύνει ή να αναστείλει δραστηριότητες πολύ σημαντικές για μια ομάδα κατοίκων¹⁵³. Η ανυπόφορη φυσική εγγύτητα ανάμεσα στα άτομα συνοδεύεται συνήθως από τεράστια κοινωνική απόσταση, η οποία καλλιεργεί την ανωνυμία και την αποξένωση της κοινωνίας στις μεγαλουπόλεις¹⁵⁴.

Μια σημαντική έρευνα που πραγματοποίησε ο H. Coing (1966), σε ένα τμήμα του 13^{ου} διαμερίσματος του Παρισίου, το οποίο αποτελούσε παλαιότερα μια ανθυγιεινή λαϊκή συνοικία και έτυχε μιας ριζικής αναμόρφωσης, αποκάλυψε ότι με τη δόμηση των πανύψηλων κτιρίων η περιοχή είχε αλλάξει ριζικά φυσιογνωμία. Η καινούρια πολεοδομική μορφή ανέτρεψε τα πλέγματα των κοινωνικών σχέσεων, τη συνοικιακή και κοινοτική ζωή του εργατικού πληθυσμού και την ιδιαίτερη κουλτούρα του.¹⁵⁵

Αλλά και ο Chombart de Lauwe ασχολήθηκε με τις περιφερειακές εργατικές συνοικίες που κτίστηκαν μεταπολεμικά. Διαπιστώνει λοιπόν ότι, αντί για την έντονη δυναμική και πολιτιστικά δημιουργική λαϊκή ζωή της πόλης, τώρα με την γκετοποίηση των λαϊκών τάξεων στα μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα στην περιφέρεια της πόλης,

¹⁵¹ ό.π., σελ. 392-393.

¹⁵² ό.π., σελ. 394-396.

¹⁵³ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 43.

¹⁵⁴ Bookchin M., ό.π., σελ. 116.

¹⁵⁵ Castells M., ό.π., σελ. 38-40.

διαπιστώνει κανείς ένα αίσθημα πλήξης και απογοήτευσης στους κατοίκους το οποίο συχνά συνοδεύεται από ψυχολογικές διαταραχές και νεανική παραβατικότητα.¹⁵⁶

Καταλαβαίνουμε λοιπόν, πως η δομική αναβάθμιση μιας περιοχής δεν αρκεί για να μετονομαστεί σε γειτονιά. Αν δεν αναπτυχθεί κοινή συλλογική ζωή και συνοχή στους κόλπους της, θα πρόκειται απλώς για μία μάζα ανθρώπων που δεν «συν-κατοικούν», αλλά συνορεύουν¹⁵⁷. Η καλλιέργεια της κοινωνικότητας και η ενίσχυση των κοινοτικών δεσμών ξέρουμε καλά πόσο βοηθά στην κοινωνικοποίηση¹⁵⁸ των νέων, στη λειτουργία του άτυπου κοινωνικού ελέγχου και την αποτροπή από παραβατικές δραστηριότητες.

δ) Εθνική και πολιτισμική ετερογένεια

Αποτελεί κοινό τόπο πλέον το γεγονός, πως οι μεγαλουπόλεις καθίστανται περισσότερο εθνικά και φυλετικά ετερογενείς¹⁵⁹, μετά από την εγκατάσταση πολλών μεταναστών στις κεντρικές και υποβαθμισμένες συνοικίες τους.

Όπως θα μελετήσουμε και σε κάποιο από τα κεφάλαια που ακολουθούν, οι κάτοικοι των περιοχών αυτών δεν προλαβαίνουν να αφομοιωθούν στις συνοικίες που διαμένουν και αργούν να αναπτύξουν κοινωνικούς δεσμούς όπως εξηγήσαμε προηγουμένως, με τους υπόλοιπους κατοίκους. Μην ξεχνάμε πως οι περισσότεροι από αυτούς τους μετανάστες έρχονται αντιμέτωποι με μία νέα κοινωνική πραγματικότητα και κουβαλούν μαζί τους μια διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα.

Όπως αναφέρθηκε, σύμφωνα με τη θεωρία της υποκουλτούρας του Fischer, η αστυφιλία δημιουργεί τις συνθήκες για την εμφάνιση διαφόρων υποπολιτισμών στις πόλεις, ενώ η θεωρία του επεκτείνεται και για τις εθνικές μειονότητες¹⁶⁰. Οι υποθέσεις του σύμφωνα με τις οποίες όσο μεγαλύτερη (πληθυσμιακά) είναι η πόλη, τόσο μεγαλώνει η πολιτισμική ετερογένεια και η εμφάνιση αντικοινωνικής συμπεριφοράς, ισχύουν και για τις εθνικά ετερογενείς ομάδες. Οι ομάδες αυτές, αν και βιώνουν μια γενική απομόνωση και αποξένωση από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο, ως απόρροια

¹⁵⁶ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 44.

¹⁵⁷ Λουκάκης Π., ό.π., σελ. 394.

¹⁵⁸ Ως κοινωνικοποίηση εννοείται η διαδικασία, κατά την οποία το άτομο μαθαίνει τις αξίες, τους κανόνες και τους προσανατολισμούς της κοινωνίας όπου ζεί. Για τον ορισμό και τους κυριότερους παράγοντες που συντελούν στην κοινωνικοποίηση των νέων, βλ. Λαμπροπούλου Έ., ό.π., σελ. 82-94.

¹⁵⁹ Fischer C.S., 1995, σελ. 555.

¹⁶⁰ Fischer C.S., 1975, σελ. 1330-1333.

της πολιτισμικής τους διαφοροποίησης, μεταξύ τους αντίθετα, γνωρίζονται πολύ καλά, έχουν κοινό άξονα αναφοράς και δράσης και κοινό κώδικα επικοινωνίας.

Ένας συνδυασμός από αρνητικές παραμέτρους του αστικού χώρου με ορισμένες κοινωνικο-οικονομικές μεταβλητές (φτώχεια), αλλά και πολιτιστικές (έντονη πολιτισμική ετερογένεια), συνθέτει ένα προβληματικό χωρο-κοινωνικό περιβάλλον. Αυτό, μπορεί να επιδράσει αρνητικά, υποθάλποντας¹⁶¹ τη βία, την επιθετικότητα, και την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά των νέων, ιδιαίτερα την ομαδική, η οποία αποτελεί και το αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

¹⁶¹ Γεωργίου Α., ό.π., σελ. 45.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΟΙ ΣΥΜΜΟΡΙΕΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΩΣ ΕΝΔΟΑΣΤΕΑΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

1) Η συμμορία σαν μια μορφή παραβατικής υποκουλτούρας

«Every body was wild, and I wanted to be with the wild crowd, because I liked it. I didn't want to be a nerd, or nothing like that. I figured it was wise, so being wild became a habit. I used to get into trouble and do atrocities» (Bourgois, 1995)

Η συλλογική και ομαδική φύση των νεανικών παραβατικών συμπεριφορών και των παρεκκλινόντων στυλ, εκφράζεται, πρώτα απ' όλα, στον υποπολιτισμικό τους χαρακτήρα. Για να προσδιορίσουμε όμως την έννοια της υποκουλτούρας, χρειάζεται να εξετάσουμε, έστω και πολύ συνοπτικά την έννοια της κουλτούρας, καθώς επίσης και τη μεταξύ τους σχέση.

Ο όρος *κουλτούρα* αποτελεί τις χαρακτηριστικές εκείνες κανονικότητες, που συνάγονται από την εμπειρική παρατήρηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε μια δεδομένη κοινωνία. Από συμπεριφορική άποψη, η κουλτούρα, σύμφωνα με τον Firth, είναι το σύνολο της εκμαθημένης συμπεριφοράς που έχει αποκτηθεί κοινωνικά¹⁶².

Η κουλτούρα λοιπόν, είναι εκείνο το μέρος της εκμαθημένης συμπεριφοράς, το οποίο συνδέει τους ανθρώπους σε ολότητες. Συγχρόνως, όμως, η κουλτούρα διαχωρίζει τους ανθρώπους, καθώς συνίσταται σε παραδοσιακούς τρόπους επίλυσης προβλημάτων ή σε κοινωνικά εκμαθημένες λύσεις προβλημάτων¹⁶³. Η κουλτούρα επίσης δεν είναι απλώς «κοινωνική κληρονομιά», όρος που υπονοεί νεκρά, στατικά χαρακτηριστικά. Οι άνθρωποι δεν είναι μόνο φορείς ή μεταφορείς, αλλά ταυτόχρονα και δημιουργοί της κουλτούρας, μιας κι αυτή χαρακτηρίζεται από οργάνωση και περιεχόμενο. Τέλος, οι

¹⁶² Ασρινάκης Α., 1991, σελ. 6, Downes D., 1966, σελ. 3 και Brake M., 1985, σελ. 2.

¹⁶³ Downes D., ό.π., σελ. 6.

περισσότερες κουλτούρες χαρακτηρίζονται από εμφανείς αντιθέσεις και αντιφάσεις. Η έννοια της *υποκουλτούρας* ενσαρκώνει μια τέτοια αντίθεση¹⁶⁴.

Βασιζόμενοι στην υποπολιτισμική ανάλυση του D. Downes¹⁶⁵, μπορούμε να ταξινομήσουμε τις υποκουλτούρες σε τρία κύρια είδη. Πρώτον, σε αυτές που σχηματίζονται έξω από τα όρια της κυρίαρχης κουλτούρας. Είναι οι κουλτούρες των ομάδων μεταναστών, οι οποίες γίνονται υποκουλτούρες στο πλαίσιο της κουλτούρας υποδοχής και προσδιορίζονται ως *εθνικές ή μειονοτικές*. Το δεύτερο είδος υποπολιτισμών, είναι αυτό που δημιουργείται εντός της κυρίαρχης κουλτούρας και μάλιστα ως θετική απάντηση στις απαιτήσεις των κοινωνικών και πολιτισμικών δομών. Αυτοί οι σχηματισμοί προσδιορίζονται σύμφωνα με τον Downes, ως ηλικιακές ή επαγγελματικές υποκουλτούρες. Τέλος, ο τρίτος τύπος υποπολιτισμών αποτελείται από αυτούς που διαμορφώνονται ως αρνητική απάντηση στις κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες της κυρίαρχης κουλτούρας. Σ' αυτούς κυρίως τους υποπολιτισμούς θα αναφερθούμε, μεταξύ άλλων¹⁶⁶.

Οι περισσότεροι μελετητές της υποκουλτούρας συμφωνούν στη διαπίστωση ότι ο υποπολιτισμός διαμορφώνεται για να επιλύσει προβλήματα, στα οποία η επίσημη ή κυρίαρχη κουλτούρα δεν δίνει διέξοδο. Η υποπολιτισμική καινοτομία είναι επινόηση και επεξεργασία απαντήσεων σε κοινωνικές και πολιτισμικές δυσχέρειες ή αντιφάσεις, για τις οποίες δεν υπάρχουν κοινωνικά εκμαθημένες λύσεις¹⁶⁷ ή οι υφιστάμενες δεν είναι αποδεκτές.

Η αντίληψη της υποκουλτούρας ως "αντίδρασης στα κοινώς βιωμένα προβλήματα που δημιουργεί η κυρίαρχη κουλτούρα"¹⁶⁸, έχει την αφετηρία της στην αμερικανική υποπολιτισμική παράδοση με κύριους εκφραστές τους Cohen, Miller, Cloward και Ohlin.

Σύμφωνα με τον Cohen, ο οποίος είναι εμφανώς επηρεασμένος από την θεωρία της ανομίας του Merton¹⁶⁹, η συμμετοχή των παιδιών των χαμηλότερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων, είναι απόρροια της πολιτισμικής σύγκρουσης¹⁷⁰ των

¹⁶⁴ Ασρινάκης Α., ό.π., σελ. 6-7.

¹⁶⁵ Downes D., ό.π., σελ. 9.

¹⁶⁶ Ασρινάκης Α., ό.π., σελ. 7-8.

¹⁶⁷ ό.π., σελ. 8.

¹⁶⁸ Κουράκης Ν., 1999, σελ. 31.

¹⁶⁹ Hobbs D., 1997, σελ. 805 και Muncie J., 1999, σελ. 108.

¹⁷⁰ Ο T. Sellin επισήμανε ιδιαίτερα το ρόλο των υποπολιτισμικών πλαισίων στην εγκληματογένεση. Σύμφωνα με την άποψή του, το έγκλημα μπορεί να είναι αποτέλεσμα

ιδιαίτερων αξιών τους με τις κυρίαρχες αξίες της μεσο-αστικής τάξης¹⁷¹. Δημιουργούν, έτσι, τα άτομα αυτά μια δική τους υποκοουλτούρα, μια παραβατική υποπολιτισμική ομάδα¹⁷².

Ο Cohen μελετά τη συμπεριφορά των νέων της μεσαίας και της εργατικής τάξης. Οι στόχοι της μεσαίας τάξης δεν είναι εφικτοί για τους νέους της εργατικής τάξης και στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων αυτών δημιουργείται μια ανομική κατάσταση¹⁷³, στην οποία οι νέοι της εργατικής τάξης μπορεί να αντιδράσουν με διαφορετικούς τρόπους. Ο πρώτος είναι να εγκαταλείψει τον αρχικό τρόπο ζωής του προς όφελος της εκπαίδευσης και των προτύπων της μεσαίας τάξης (το λεγόμενο «college boy», σύμφωνα με τον Whyte), ο δεύτερος είναι να συμβιβαστεί με την κοινωνική του θέση, να δεχθεί δηλαδή τους περιορισμούς που του έχουν τεθεί στο πλαίσιο της ζωής του στην εργατική τάξη (το λεγόμενο «corner boy», σύμφωνα με τον Whyte) και ο τρίτος είναι να στραφεί στην παραβατική συμπεριφορά¹⁷⁴.

Αυτή η τελευταία λύση θα τον οδηγήσει στη συμμορία ανηλίκων. Στην ομάδα αυτή που σχηματίζεται εν προκειμένω από έναν αριθμό νέων, οι οποίοι προσπαθούν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της χαμηλής κοινωνικής τους θέσης (social status), εφαρμόζοντας μέσα στο πλαίσιο της ομάδας τις δικές τους αξίες¹⁷⁵. Η θεωρία του Cohen πηγάζει από τα πορίσματα των ερευνών που διεξήγαγε πάνω στις συμμορίες ανηλίκων και τα οποία έγιναν γνωστά μέσα από το έργο του «Delinquent Boys. The Culture of the Gang»¹⁷⁶. Δεν πρέπει να παραλείψουμε να επισημάνουμε πως πλαίσιο αναφοράς του είναι, φυσικά, η αμερικανική κοινωνία του '50, που χαρακτηρίζεται από έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση και όπου η κοινωνική θέση έχει μεγάλη σημασία.

Στη μελέτη του αυτή, παρατήρησε ότι το μεγαλύτερο μέρος της εγκληματικότητας των ανηλίκων εμφανιζόταν στο πλαίσιο συμμοριών, παρά ατομικά, καθώς επίσης ότι ήταν κατά κύριο λόγο, «...μη ωφελμιστική, κακόβουλη και καταστρεπτική»¹⁷⁷. Αυτό που επιζητούσαν οι νέοι μέσα από την παραβατική τους

αλληλοσυγκρουόμενων ηθικών επιταγών διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης, βλ. Sellin T., 2003, σελ. 69-78.

¹⁷¹ Ζαραφωνίτου Χ., 1995, σελ 121.

¹⁷² Χαϊίδου Α., 1996, σελ 163.

¹⁷³ Εδώ φαίνεται καθαρά η επιρροή της θεωρίας της ανομίας του Merton, στην σκέψη του Cohen, βλ. Hobbs D., ό.π., σελ. 805 καθώς επίσης, Brake M., ό.π., σελ. 51.

¹⁷⁴ Χαϊίδου Α., ό.π., σελ. 163, 166.

¹⁷⁵ ό.π., σελ 166.

¹⁷⁶ Cohen A., 1955.

¹⁷⁷ McCord J., 1997, σελ. 103.

συμπεριφορά, δεν ήταν η απόκτηση υλικών αγαθών, αλλά κοινωνικής θέσης (status frustration)¹⁷⁸.

Ο Miller σε αντίθεση με τον Cohen, υποστηρίζει ότι η υποκουλτούρα της εργατικής τάξης, δεν αποτελεί αρνητική αντίδραση στις αξίες της μεσαίας τάξης, αλλά ένα αυθύπαρκτο πολιτισμικό σύστημα, με τις συνήθειες, τα ενδιαφέροντα και τους τρόπους συμπεριφοράς, που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της κουλτούρας της εργατικής τάξης¹⁷⁹. Το κεντρικό επιχείρημα του Miller είναι το ότι να ανήκει στην κατώτερη τάξη στη (σύγχρονη) αμερικανική κοινωνία, σημαίνει ότι δέχεσαι τέτοιες επιδράσεις οι οποίες συντελούν στην εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, μια μορφή της οποίας είναι και η παραβατικότητα ανηλίκων¹⁸⁰.

Σύμφωνα με τον Miller, η εγκληματικότητα των συμμοριών στις αστικές περιοχές δεν είναι προϊόν της φτώχειας καθαυτής, αλλά μιας διακριτής κουλτούρας της κατώτερης τάξης της οποίας τα «εστιακά ενδιαφέροντα» (focal concerns), δεν ευνοούν την κομφορμιστική συμπεριφορά αλλά την παρεκκλίνουσα. Αναφέρεται συγκεκριμένα ότι η μεσαία και η κατώτερη τάξη, είναι σε ένα σημαντικό βαθμό διαφορετικοί κόσμοι, με διαφορετικές αξίες και αντιλήψεις της πραγματικότητας. Η δομή της ζωής των κατώτερων κοινωνικο-οικονομικών τάξεων, παίζει τον πρωταρχικό ρόλο στη συμπεριφορά των συμμοριών. «Η εγκληματικότητα είναι το προϊόν των πολύχρονων και στερεών παραδόσεων της ζωής των κατώτερων τάξεων, παρά το αποτέλεσμα των συγκρούσεων με τις αξίες της μεσαίας τάξης»¹⁸¹.

Έτσι, ενώ τα εστιακά ενδιαφέροντα της μεσαίας τάξης¹⁸² είναι το *κατόρθωμα*, η *ηθική ικανοποίηση* και η *σκληρή εργασία*, αντίστοιχα της κατώτερης τάξης είναι η *φασαρία*, η *εξυπνάδα*, η *σκληρότητα*, η *μοίρα*, η *έκσταση* και η *αυτονομία*¹⁸³. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι νέοι της μεσαίας τάξης να προσανατολίζονται σε καλά αξιώματα, κολέγιο και καριέρα, ενώ οι νέοι της κατώτερης τάξης να στοχεύουν στην απόκτηση ανδρείας, στην ελευθερία από κάθε είδους εξουσία και σε εντάσεις που βιώνουν στους δρόμους. Υποθέτει ο Miller λοιπόν, ότι οι φτωχές οικογένειες στις εξαθλιωμένες περιοχές της Αμερικής, στις οποίες κυρίως επικεντρώνεται το πρόβλημα της

¹⁷⁸ Burke R.H., 2002, σελ. 114.

¹⁷⁹ ό.π., σελ. 177-178.

¹⁸⁰ ό.π., σελ. 177.

¹⁸¹ ό.π., σελ. 178.

¹⁸² Nettler G., 1978, σελ. 246-247.

¹⁸³ Miller W.B., 1975, σελ. 91-101 και Ζαραφωνίτου Χ., 1995, σελ. 123.

εγκληματικότητας, χαρακτηρίζεται από έναν τρόπο ζωής που βασίζεται σ' αυτά τα εστιακά ενδιαφέροντα.

Κοινό συμπέρασμα των θεωριών του Cohen και του Miller είναι ότι όχι μόνο υπάρχει μεγαλύτερη εγκληματικότητα στα κατώτερα στρώματα¹⁸⁴, αλλά και ότι διαφορετικές διαδικασίες οδηγούν σε εγκληματική συμπεριφορά, που εξαρτάται από τη θέση στην κοινωνική τάξη¹⁸⁵.

Οι R. Cloward & L. Ohlin με τη θεωρία τους των «συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών» (1960)¹⁸⁶, συνέδεσαν τη θεωρία της πολιτισμικής μεταβίβασης των Shaw & McKay, τη θεωρία της μάθησης του E. Sutherland, και τη θεωρία της ανομίας του Merton, με τη βασική έννοια της υποκουλτούρας¹⁸⁷. Γι' αυτούς, οι διαφορετικές οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στις βιομηχανικές κοινωνίες δυτικού τύπου, αποκλείουν τους νέους της κατώτερης τάξης που έχουν εσωτερικεύσει τις αξίες της μεσαίας, από τις δυνατότητες πρόσβασης στους στόχους της τελευταίας, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη εγκληματικών εναλλακτικών τρόπων συμπεριφοράς για την επίτευξη μιας υποκατάστατης κοινωνικής θέσης¹⁸⁸. Διαπιστώνουν έτσι, ότι η πρόσβαση στα νόμιμα μέσα για να επιτύχουν τους πολιτισμικούς στόχους των μεσαίων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, είναι δυνατή ανάλογα με την κοινωνική τους θέση.¹⁸⁹

Αντικείμενο των ερευνών τους αποτέλεσαν οι φτωχογειτονιές των μεγαλουπόλεων (slums) και ιδιαίτερα οι νεαροί που κατοικούσαν σε αυτές, κυρίως Αφροαμερικανοί. Στη μελέτη τους διαπίστωσαν ότι η πρόσβαση σε νόμιμα μέσα επίτευξης των καθορισμένων στόχων είναι εξαιρετικά περιορισμένη για τα άτομα αυτά, με αποτέλεσμα να αισθάνονται μειονεκτικά. Η δυσαρέσκειά τους, τους οδηγεί σε αποξένωση από το επίσημο σύστημα αξιών και στη δημιουργία συμμοριών.¹⁹⁰

Σύμφωνα με τους Cloward & Ohlin, η παραβατική υποκουλτούρα διακρίνεται σε τρία είδη¹⁹¹: α) στην "υποκουλτούρα σύγκρουσης" (conflict subculture), που έχει ως κεντρικό της ενδιαφέρον τη βία, β) στην "εγκληματική υποκουλτούρα" (criminal subculture), που έχει κίνητρο τα υλικά αγαθά, την κοινωνική δύναμη και το κύρος, γ)

¹⁸⁴ Muncie J., 1995, σελ. 109.

¹⁸⁵ Χαϊδου Α., ό.π., σελ. 184.

¹⁸⁶ Cloward R.A. και Ohlin L.E., 1960.

¹⁸⁷ Burke R.H., ό.π., σελ. 116.

¹⁸⁸ Cloward R.A. και Ohlin L.E., ό.π., σελ. 20.

¹⁸⁹ Χαϊδου Α., ό.π., σελ. 169-170.

¹⁹⁰ ό.π., σελ. 170.

¹⁹¹ Αστρινάκης Α., ό.π., σελ. 16, Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., σελ. 122 και Hobbs D., ό.π., σελ. 806.

τέλος, στην “υποκουλτούρα της απόσυρσης” (retreatist subculture), που διαμορφώνεται ως λειτουργικό μέσο για την απόσυρση των ατόμων που την αποτελούν κυρίως δε ως εργαλείο πρόσβασης, στη χρήση των τοξικών ουσιών.

Στη θεωρία τους οι συγγραφείς, κληρονομούν την βασική παραδοχή του Merton, όπου για την επίτευξη του στόχου που περιβάλλει όλους στη σύγχρονη κοινωνία, την χρηματική επιτυχία, υπάρχουν δύο διαθέσιμα μέσα: οι νόμιμες και οι παράνομες δομές ευκαιριών. Οι νόμιμες είναι διαθέσιμες στην οργανωμένη κοινωνία, οι παράνομες στο οργανωμένο slum¹⁹², ενώ από το αποδιοργανωμένο slum απουσιάζουν και οι δύο. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, η εμφάνιση της συμμορίας της σύγκρουσης γεννάται στο αποδιοργανωμένο slum, που βασίζει τις αξίες του στη χρήση βίας¹⁹³.

Για τα βίαια πρότυπα και την κοινωνική, εθνική ή φυλετική προέλευσή τους, αξίζει να αναφερθεί το αντιπροσωπευτικό έργο των M. Wolfgang και F. Ferracuti (1995)¹⁹⁴. Το ενδιαφέρον τους εστιάζεται στο ρόλο των κανόνων, αξιών και πεποιθήσεων οι οποίες προσδιορίζουν τον *υποπολιτισμό της βίας* (subculture of violence).

Σύμφωνα με τον ορισμό τους, η υποκουλτούρα αποτελεί έναν τρόπο ζωής, ο οποίος σε μερικά σημεία ταυτίζεται και σε άλλα διαφέρει από τα κυρίαρχα πολιτισμικά πρότυπα. Έτσι για ορισμένες ομάδες, η βία και η επιθετικότητα συνιστά την κατάλληλη απάντηση σε απειλές, εξυβρίσεις ή άλλες προσβολές. Τα χαρακτηριστικά της υποκουλτούρας αυτής μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά, ενώ δεν τίθεται θέμα ενοχής εφόσον, η βία αποτελεί συμμόρφωση σε ορισμένους κανόνες¹⁹⁵ αποδεκτούς στο πλαίσιο αυτής της ομάδας. Πρόκειται για τη «νομιμοποίηση» της βίας, ως μέσου επίλυσης των διαφορών.

Τα στοιχεία αυτά προέκυψαν από έρευνα του M. Wolfgang, για τις ανθρωποκτονίες στη Φιλαδέλφεια των Η.Π.Α.. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι οι νέοι μαύροι κάτοικοι αστικών περιοχών¹⁹⁶, και σε ορισμένες χώρες (όπως η Κολομβία), υπάρχουν κοινωνικοί κανόνες για τη χρήση διαπροσωπικής βίας, οι οποίοι αυξάνουν κατά πολύ τα ποσοστά της βίαιης εγκληματικότητας¹⁹⁷.

¹⁹² Clinard M.B. και Meier R.F., 1979, σελ. 150.

¹⁹³ Χάϊδου Α., ό.π., σελ. 171.

¹⁹⁴ Wolfgang M.E. και Ferracuti F., 1995.

¹⁹⁵ Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, ό.π., σελ. 125-126.

¹⁹⁶ Wolfgang M.E. και Ferracuti F., 2002, σελ. 92.

¹⁹⁷ ό.π., σελ. 126.

Οι υποπολιτισμικές θεωρίες οι οποίες αναπτύχθηκαν, προσπάθησαν να εξηγήσουν την νεανική παραβατική συμπεριφορά και κύρια τις νεανικές συμμορίες, σαν μια μορφή παραβατικής υποκουλτούρας. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά των συμμοριών ανηλίκων, στο αστικό περιβάλλον.

2) Μορφές των σύγχρονων συμμοριών ανηλίκων στις μεγαλουπόλεις και τα χαρακτηριστικά τους

Ο F. Thrasher (1927), ένας από τους πρώτους που μελέτησε τις συμμορίες ανηλίκων στην πόλη, τις όρισε σαν ομάδες παιδιών και εφήβων οι οποίες σχηματίστηκαν επί τη βάση κάποιας μορφής σύγκρουσης. Ο M.W. Klein έδωσε έμφαση στα ομαδικά χαρακτηριστικά των συμμοριών όπως: την αναγνώριση από την πλευρά της κοινότητας, την αναγνώριση από την πλευρά των μελών ως μιας αμετάβλητης ομάδας με δικό της όνομα και την εμπλοκή σε αριθμό εγκλημάτων ικανό να προκαλεί την αρνητική αντίδραση του περιγύρου και των διωκτικών αρχών. Ο Miller (1980), προσδιόρισε τη συμμορία ως μια αυτόκλητη συνένωση συνομηλίκων με κοινά ενδιαφέροντα, αναγνωρισμένο αρχηγό, διακεκριμένες εξουσίες και οργανωτικά χαρακτηριστικά. Τα άτομα που την απαρτίζουν δρουν από κοινού για την επίτευξη σκοπών που αφορούν την παράνομη δραστηριότητα. Ο James Short αντίθετα, δεν έδωσε έμφαση τόσο στην εγκληματική δραστηριότητα (ως ταυτόσημη με την έννοια της συμμορίας), αλλά στη διάρκεια και στην κανονικότητα που διέπει τη λειτουργία της ομάδας. Ο Horowitz τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τις προσπάθειες προκειμένου να βρεθεί ένας ορισμός για ένα πολυποίκιλο και διαρκώς μεταβαλλόμενο φαινόμενο, συμπέρανε πως θα ήταν πιο σωστό να μην δώσει κανένα ορισμό, αφού γι' αυτόν οι συμμορίες υπόκεινται σε μία διαρκή διαδικασία εξέλιξης, και κατ' επέκταση μάθησης γι' αυτές¹⁹⁸.

Από τα παραπάνω, γίνεται εύκολα αντιληπτή η δυσκολία αναζήτησης ενός ορισμού για τη συμμορία και τον προσδιορισμό των μελών της¹⁹⁹. Μην ξεχνάμε πόσο σημαντικός είναι για τις κοινωνικές επιστήμες ο εννοιολογικός προσδιορισμός, διότι η απλή μετονομασία είναι ικανή να επηρεάσει τα αποτελέσματα της εμπειρικής διερεύνησης του κοινωνικού φαινομένου, αλλά και τη σπουδαιότητα αυτού²⁰⁰.

Παρά ταύτα, αντιπαραβάλλοντας τους παραπάνω ορισμούς μπορεί κανείς να διακρίνει με ευχέρεια τα κοινά τους στοιχεία, αυτά δηλ. που διαφοροποιούν τη συμμορία από την απλή συνένωση ή ομάδα για τη διάπραξη παράνομων πράξεων (συνήθης νομικός ορισμός), άλλως τη συμμορία από την παραβατική ομάδα και την παραβατικότητα της συμμορίας (gang delinquency) από την ομαδική εκδήλωση

¹⁹⁸ Klein M.W., 1998, σελ. 111.

¹⁹⁹ Για τις συγκεκριμένες δυσκολίες ορισμού της έννοιας της συμμορίας, βλ. Ball R.A. και Curry G.D., 1995.

²⁰⁰ Esbensen F.A., κ.ά., 2001, σελ. 105.

παραβατικής συμπεριφοράς (group delinquency)²⁰¹. Ο όρος «συμμορία» αναφέρεται συνεπώς, στην ομάδα νεαρών ατόμων εν προκειμένω (εφόσον μιλάμε για συμμορίες ανηλίκων), οι δραστηριότητες των οποίων περιλαμβάνουν εγκληματικές πράξεις, αλλά δεν περιορίζονται μόνο σε αυτές. Η συμμετοχή ενηλίκων στις ομάδες αυτές είναι δυνατή, δεν είναι όμως συνηθισμένη²⁰².

Στο σημείο αυτό θεωρείται σκόπιμο να σημειωθεί ότι ομάδες ανηλίκων που συμμετέχουν σε μια υποκουλτούρα, αλλά δεν διαπράττουν εγκληματικές ή παραβατικές πράξεις, δεν θεωρούνται ως συμμορία. Δηλ., η συμμορία νοείται μόνο ως μια μορφή παραβατικής υποκουλτούρας. Η διάπραξη επίσης, παραβατικών πράξεων από μόνη της δεν είναι αρκετή για το χαρακτηρισμό της ομάδας ως συμμορίας. Απαιτείται και η ύπαρξη κάποιων άλλων χαρακτηριστικών όπως οι στενοί δεσμοί μεταξύ των μελών της ομάδας, τα αισθήματα αλληλοϋποστήριξης και αλληλεγγύης, η συντονισμένη δράση, καθώς και η ύπαρξη κάποιας μορφής ιεραρχίας, έστω και χαλαρής²⁰³.

Στην προσπάθειά μας να καταγράψουμε τα κύρια χαρακτηριστικά των συμμοριών ανηλίκων, λαμβάνοντας υπόψη τα πορίσματα των ερευνών του εξωτερικού, γίνεται αντιληπτή η πρόθεσή μας να τις διαχωρίσουμε από άλλες παρόμοιες οργανώσεις, όπως οι συμμορίες των φυλακών, οι τρομοκρατικές ομάδες, το οργανωμένο και επιχειρησιακό έγκλημα, κ.ά.

Έτσι, οι συμμορίες ανηλίκων:

- περιλαμβάνουν κυρίως νεαρά αγόρια ηλικίας δέκα έως είκοσι ετών, αλλά αγκαλιάζουν και άτομα, που φτάνουν μέχρι ηλικίας τριάντα ετών²⁰⁴. Τελευταία παρατηρούνται και συμμορίες μεταξύ κοριτσιών αλλά αποτελούν ακόμη σπάνιο φαινόμενο. Οι έρευνες στο χώρο των συμμοριών κοριτσιών απέδειξαν πως αυτές υπάρχουν σε δύο μορφές: είτε υπάρχουν βοηθητικές στις συμμορίες των αγοριών, είτε ενσωματώνονται σε αυτές των αγοριών. Αυτόνομες γυναικείες συμμορίες, παρατηρούνται εξαιρετικά σπάνια²⁰⁵. Στα πορίσματα

²⁰¹ Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π. και Γαλανού Μ., 2003, σελ. 2218.

²⁰² Μανουδάκη Θ., 1998, σελ. 1144.

²⁰³ ό.π., σελ 1144. Η οργανωμένη δομή και η ιεραρχία, είναι τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά των συμμοριών σε αντίθεση με τις υπόλοιπες παραβατικές ομάδες ανηλίκων, οι οποίες όμως δεν συνιστούν συμμορίες. Για τη διαφορά μεταξύ τους, βλ. Curry G.D. και Spergel I.A., 1992, σελ. 274 και των ιδίων, 1988, σελ. 382.

²⁰⁴ Klein M.W., ό.π., σελ. 113.

²⁰⁵ Klein M.W., ό.π., σελ. 115, ενώ για μια συνοπτική παρουσίαση της κατάστασης που επικρατεί όσον αφορά τις συμμορίες των νεαρών κοριτσιών στην Αμερική, βλ. Miller J., 2001.

αυτά καταλήγουν ένα πλήθος ερευνών, μερικές από τις οποίες είναι των Klein και Maxson (1996)²⁰⁶ και Miller (1982)²⁰⁷,

- δρουν κατά το μεγαλύτερο ποσοστό, στο εσωτερικό των μεγάλων πόλεων. Οι περισσότερες έρευνες διαπίστωσαν ότι οι συμμορίες ανηλίκων εμφανίζονται κυρίως στις μεγάλες πόλεις άνω των 200.000 κατοίκων²⁰⁸. Σύμφωνα με την έρευνα του Klein (1995)²⁰⁹, η οποία διεξήχθη το 1992 στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι πόλεις που αντιμετώπιζαν προβλήματα συμμοριών ανηλίκων, διπλασιάστηκαν από το 1960 μέχρι το 1970. Το ίδιο συνεχίστηκε και την επόμενη δεκαετία, ενώ είχαν τετραπλασιαστεί μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90. Υπολογιζόταν δε πως το 1995 ο αριθμός των πόλεων αυτών είχε ανέλθει στις 1.400, με συνολικό αριθμό συμμοριών τις 25.000 και αριθμό μελών 652.000²¹⁰. Παρ' όλα αυτά, συμμορίες ανηλίκων έχουν βρεθεί και σε μη αστικοποιημένες περιοχές, αλλά σε μικρότερη έκταση,

- οι συμμορίες συμμετέχουν σε ένα πλήθος αδικημάτων και όχι σε ένα συγκεκριμένο είδος εγκληματικής δραστηριότητας (εξαιρούνται οι συμμορίες που εξειδικεύονται σε ένα είδος εγκληματικότητας, όπως θα δούμε παρακάτω). Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινίσουμε πως η βία που ασκούν οι συμμορίες ανηλίκων, είναι σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, (σε σχέση με τη βία που επιδεικνύουν άλλες συμμορίες) και συνήθως εκδηλώνεται ως κάποια μορφή σύγκρουσης με άλλες παραβατικές υποκουλτούρες²¹¹. Αυτό πιστεύεται πως συμβαίνει περισσότερο ως απόρροια υπεράσπισης της εδαφοκυριαρχίας τους και της τιμής τους²¹². Ωστόσο, τα μέλη των συμμοριών συλλαμβάνονται περισσότερο για πιο βίαια εγκλήματα όπως, οι ληστείες, οι βιασμοί και οι σωματικές επιθέσεις. Τέλος, η βία που ασκούν, σπάνια καταλήγει να είναι θανατηφόρα, αν και παρατηρείται πως έχει αυξηθεί το ποσοστό των θανάτων

²⁰⁶ Klein M.W. και Maxson C.L., 1996.

²⁰⁷ Ο Miller W.B., ερεύνησε τις συμμορίες ανηλίκων σε 26 μεγάλες πόλεις των Ηνωμένων πολιτειών, βλ. Miller W.B., 1982

²⁰⁸ Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγουν μεταξύ άλλων οι έρευνες των Miller (1982) και Curry, Fox, Ball and Stone (1993). Και για τις δύο έρευνες, βλ. Howell J.C., 1994, σελ. 498, 504, καθώς επίσης Howell J.C., 1995, σελ. 262-266.

²⁰⁹ Klein M.W., 1995.

²¹⁰ Klein M.W., 1998, σελ. 116 και Thornberry T.P., 1998, σελ. 148.

²¹¹ Klein M.W., ό.π., σελ. 113,117.

²¹² Adamson C., 1998, σελ. 57-84 και Howell J.C., κ.ά., ό.π., σελ. 268.

από τις βίαιες συμπλοκές μεταξύ των συμμοριών, ως αποτέλεσμα της αυξημένης κατοχής όπλων²¹³,

- διακρίνονται ως προς τη δομή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους σε επιμέρους κατηγορίες. Σύμφωνα με την έρευνα που διεξήγαγαν οι Klein και Maxson (1996)²¹⁴ έχουμε τις εξής τρεις: τις παραδοσιακές (traditional), τις μικτές (compressed) και τις εξειδικευμένες (specialty) συμμορίες. Καθεμιά από αυτές έχει τη δική της έκταση, διάρκεια, σύνθεση και είδος εγκληματικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα: α) οι *παραδοσιακές*, έχουν μακρά διάρκεια ζωής και περιλαμβάνουν ένα μεγάλο αριθμό μελών, με μέσο όρο τα διακόσια μέλη. Για τον λόγο αυτό χωρίζονται σε υπο-ομάδες ανάλογα με την ηλικία ή τη γειτονιά τους. Συμμετέχουν σε ποικίλες παραβατικές δραστηριότητες κι έχουν έντονο το αίσθημα της εδαφικότητας. Τις συναντούμε περισσότερο στους πληθυσμούς των Ισπανών και των Αφρο-αμερικάνων, β) οι *μικτές*, επιδεικνύουν μικρότερη διάρκεια ζωής και είναι σαφώς πιο περιορισμένες ως προς τον αριθμό των μελών τους, με μέσο όρο τα πενήντα μέλη. Δεν διαιρούνται σε υπο-ομάδες και διαπράττουν κι αυτές διάφορες εγκληματικές ενέργειες, έχοντας αναπτύξει ή όχι έντονο το συναίσθημα της εδαφικότητας. Δεν περιλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα ηλικιών όπως οι παραδοσιακές, ενώ λιγότερο από δέκα χρόνια είναι η απόσταση μεταξύ του μεγαλύτερου σε ηλικία μέλους με το μικρότερο. Τέλος, έχουν πιο ισορροπημένη εθνική σύνθεση από τις παραδοσιακές, με σχεδόν ίδιο αριθμό Ισπανικών και Αφρο-αμερικανικών πληθυσμών και σημαντικό ποσοστό Ασιατών, λευκών και ατόμων άλλων εθνικοτήτων, γ) οι *εξειδικευμένες* τέλος, έχουν διάρκεια ζωής κάτω των δέκα ετών και είναι οι μικρότερες σε αριθμό μελών, αφού ο μέσος όρος είναι περί τα είκοσι πέντε μέλη. Δεν διαιρούνται επίσης, σε υπο-ομάδες αλλά αναθέτουν συγκεκριμένους ρόλους σε καθένα από τα μέλη, όταν πρόκειται να προβούν σε κάποια εγκληματική ενέργεια. Εστιάζουν στην διάπραξη συγκεκριμένων εγκλημάτων και ειδικεύονται άνω σ' αυτά, όπως για παράδειγμα διανομή και εμπορία ναρκωτικών, γκράφιτι, κλοπή μοτοσυκλετών, τραπεζών κ.ά.. Αυτές οι συμμορίες δεν έχουν συγκεκριμένη εθνική σύνθεση, με μόνη εξαίρεση τους Αφρο-αμερικανούς οι οποίοι επικρατούν στις συμμορίες διανομής ναρκωτικών ουσιών και συγκεκριμένα της κοκαΐνης,

²¹³ Zimring F.E., 1998, σελ. 89 και Howell J.C., 1994, σελ. 499-500.

²¹⁴ Klein M.W. και Maxson C.L., 1996, καθώς επίσης Klein M.W., κ.ά., ό.π., σελ. 14-17.

- τέλος, οι συμμορίες διευκολύνουν κατά κοινή ομολογία την παραβατική συμπεριφορά και αυτό μπορεί να επιτευχθεί με δύο τρόπους²¹⁵. Το άτομο με την είσοδό του στην ομάδα, μαθαίνει τις αξίες και ενστερνίζεται τα πρότυπα που το οδηγούν στην εκδήλωση συμπεριφορών οι οποίες χαρακτηρίζονται από την ευρύτερη κοινωνία ως παραβατικές. Από την άλλη, το άτομο που για οποιοδήποτε λόγο έχει υιοθετήσει παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, οδηγείται σε κάποια υποπολιτισμική ομάδα, η οποία θα του παρέχει τη στήριξη για τη συνέχιση αυτής της συμπεριφοράς. Εξάλλου, όπως έχει αποδειχθεί από την εγκληματολογική έρευνα, η νεανική παραβατικότητα θεωρείται ότι ξεκινά ως ομαδική διαδικασία²¹⁶ και ότι η νεανική παραβατική συμμορία ανοίγει το δρόμο για την εγκληματικότητα, ιδίως τη σοβαρή και βίαιη²¹⁷.

Τα χαρακτηριστικά αυτά δεν συναντιούνται μόνο στις συμμορίες των Η.Π.Α., όπως συνήθως υποστηρίζεται. Πρόσφατα στοιχεία από διάφορες έρευνες, δείχνουν ότι η Αγγλία, η Γερμανία, η Γαλλία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες, έρχονται αντιμέτωπες με το πρόβλημα των συμμοριών ανηλίκων. Παρ' όλο που είναι λιγότερες από των Η.Π.Α., το γεγονός ότι παρουσιάζουν παρόμοιες δομές και εμφανίζονται μέσα στο ίδιο πλαίσιο των απομονωμένων και φτωχών περιοχών των πόλεων, δείχνει πως οι συμμορίες δεν είναι ένα αποκλειστικά αμερικανικό φαινόμενο. Μάλλον πρόκειται για ένα φαινόμενο των πόλεων, το οποίο αναπτύσσεται κάτω από παρεμφερείς συνθήκες, επιδεινώνεται από παρόμοιες κοινωνικές αντιδράσεις και πιθανώς να αντιμετωπίζεται μέσα από ένα κοινό πλαίσιο δράσης. Δεν μένει παρά να εξετάσουμε ποιες από τις υποθέσεις αυτές ισχύουν ή όχι, στα κεφάλαια που ακολουθούν.

²¹⁵ Χαϊίδου Α., 1995, σελ. 162, Loeber R. και Farrington D.P., ό.π., σελ. 164-165 και Howell J.C., 1994, σελ. 502.

²¹⁶ Erickson M.L. και Jensen G.F., 1977, Zimring F.E., ό.π., σελ. 29 και Katz J., 2000, σελ. 183.

²¹⁷ Μία πληθώρα ερευνών συμφωνούν στο γεγονός ότι τα μέλη των συμμοριών ανηλίκων επιδεικνύουν μεγαλύτερα ποσοστά παραβατικής συμπεριφοράς και ιδίως της βίαιης. Συγκεκριμένα οι Thornberry T.P., κ.ά. (1993), έχουν αναπτύξει τρεις εξηγηματικές υποθέσεις (selection model, facilitation model, enhancement model), μελετώντας την εγκληματική καριέρα των μελών των συμμοριών πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη συμμετοχή τους στη συμμορία, βλ. Thornberry T.P., κ.ά., 1993, σελ. 55-87 καθώς επίσης, Battin S.R., κ.ά., 1998, σελ. 93-111 και Esbensen F. και Huizinga D., 1993, σελ. 565-589.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΣΥΜΜΟΡΙΕΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ. ΓΕΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

1) Οι συμμορίες ανηλίκων στις μεγαλουπόλεις των Η.Π.Α. Οι παράγοντες «γκετοποίησης» ορισμένων περιοχών

Πριν 40 χρόνια περίπου, η Διεθνής Εγκληματολογική Αστυνομική Υπηρεσία (Interpol), με την συνεργασία της Γενικής Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών (United Nations General Assembly), εξέφρασαν την ανησυχία για την αυξητική τάση της νεανικής παραβατικότητας διεθνώς και της ομαδικής παραβατικής συμπεριφοράς. Το 1965, μετά από πέντε χρόνια σχεδιασμού και οργάνωσης, η Interpol διεξήγαγε έρευνα σε 32 χώρες και κατέληξε στο συμπέρασμα πως οι συμμορίες ανηλίκων είναι ένα φαινόμενο των σύγχρονων πόλεων, κοινό στα ανεπτυγμένα κράτη, το οποίο άρχισε να εμφανίζεται κυρίως μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου.²¹⁸

Αν λάβουμε υπόψη τα συμπεράσματα της παραπάνω έρευνας, δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε γιατί το πρόβλημα εμφανίζεται ιδιαίτερα αυξημένο στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Συγκεκριμένα, από το 1990 και μετά, γίνεται λόγος για αύξηση της νεανικής βίας και των αδικημάτων που διαπράττονται από τους ανηλίκους²¹⁹.

Οι τάσεις που επικρατούν σχετικά με την εγκληματικότητα αυτών, είναι οι εξής: δεν έχει αυξηθεί μόνο η ποσότητα των εγκληματικών ενεργειών που διαπράττονται από τους νέους σε σχέση με παλαιότερα έτη, αλλά παρατηρείται και μία ποιοτική αλλαγή στην επιδεικνυόμενη από αυτούς συμπεριφορά. Πιο συγκεκριμένα, έχει αυξηθεί παράλληλα με τον αριθμό των αδικημάτων και η βιαιότητα στον τρόπο διάπραξης τους²²⁰. Οι επίσημες στατιστικές της αστυνομίας αναφέρουν²²¹ πως αυτοί που παραβατούν περισσότερο είναι αγόρια, με ηλικία αιχμής τα 18 έτη, τα οποία επιδίδονται περισσότερο στη «βίαιη εγκληματικότητα» (ανθρωποκτονίες, βιασμούς, σωματικές επιθέσεις, ληστείες κ.ά.). Οι Αφρο-αμερικανοί μάλιστα επιδεικνύουν τα

²¹⁸ Hazlehurst K. και Hazlehurst C., 1998, σελ. 1.

²¹⁹ Zimring F.E., 1998, σελ. 1.

²²⁰ ό.π., σελ. 6.

²²¹ ό.π., σελ. 18-30.

υψηλότερα ποσοστά σε καθένα από τα αδικήματα αυτά. Χαρακτηριστικά στοιχεία τέλος, της νεανικής παραβατικότητας είναι η υψηλή συχνότητα τέλεσης των αδικημάτων, ο χαμηλός δείκτης θανάτων που προέρχονται από τις βίαιες συμπλοκές και η ομαδική εμπλοκή (κυρίως με τη μορφή των συμμοριών).²²²

Είναι ενδεικτικό πλέον της παραβατικής συμπεριφοράς, να εκδηλώνεται σε ομάδες ομηλικών²²³ με κοινά ενδιαφέροντα και ανησυχίες, κάτι το οποίο διαπιστώσαμε παραπάνω μέσα από την εξέταση των παραβατικών υποπολιτισμών. Είδαμε επίσης πόσο αρνητικά δρα το αστικό περιβάλλον πάνω στον ψυχισμό των ατόμων και ιδιαίτερα των ανηλικών. Εξετάσαμε τέλος, με ποιο τρόπο η αστικοποίηση είναι στενά συνδεδεμένη με την παραβατικότητα των νέων και πόσο ενισχυτικά επιδρά ο τρόπος ζωής στις μεγαλουπόλεις, στην επίδειξη βίαιων συμπεριφορών²²⁴.

Δεν είναι τυχαίο άλλωστε το γεγονός σύμφωνα με τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί, πως το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμοριών αναπτύσσονται και πολλαπλασιάζονται στα αστικά κέντρα κάθε μεγέθους (τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο εξαπλώνεται και σε μικρότερης έκτασης πόλεις)²²⁵. Οι Curry, Ball and Decker (1996), διαπίστωσαν πως το 89% των μεγάλων πόλεων με κατοίκους άνω των 200.000, είχαν ενεργές συμμορίες ανηλικών.²²⁶ Σε ανάλογα συμπεράσματα καταλήγουν σχεδόν όλες οι έρευνες, όπως και αυτή του G.D. Curry (2001), σύμφωνα με την οποία οι πόλεις με τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμοριών είναι αυτές άνω των 100.000 κατοίκων²²⁷.

Η σύνδεση του εγκληματικού φαινομένου με το περιβάλλον της πόλης, είναι κάτι το οποίο απασχολεί από παλιά τους επιστήμονες, αποτέλεσμα του οποίου αποτελεί η ίδρυση μιας ολόκληρης Σχολής στον τομέα της Εγκληματολογίας, όπως αναλυτικά παραθέσαμε. Παρ' όλα αυτά, το ενδιαφέρον για τις οικολογικές προσεγγίσεις της εγκληματικότητας δεν σταματούν, απλά ατονούν γύρω στη δεκαετία του '40, για να κάνουν την εμφάνισή τους και πάλι στο επιστημονικό στερέωμα τη δεκαετία του '80²²⁸.

Η αναθέρμανση του ενδιαφέροντος ξεκινά με την αναβίωση της έννοιας κοινωνικής αποδιοργάνωσης ως εξηγηματικός παράγοντας της νεανικής

²²²Zimring F.E., 1981, σελ. 867.

²²³ Hakkert A., κ.ά., 2001.

²²⁴ Fagan J., Piper E. και Moore M., 1986, σελ. 442.

²²⁵ Thornberry T.P. και Porter P.K., 2001, σελ. 69.

²²⁶ ό.π., σελ. 70.

²²⁷ Curry G.D., 2001, σελ. 88.

²²⁸ Cote S., 1969, σελ. 65.

παραβατικότητας στις συνοικίες των μεγαλουπόλεων²²⁹. Πρώτοι οι Taylor R.B., Gottfredson S. and Brower S. (1984)²³⁰, διεξήγαγαν έρευνα σε 63 συνοικίες της Βαλτιμόρης και διαπίστωσαν πως ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος και η συμμετοχή των κατοίκων σε τοπικές δραστηριότητες ήταν αρνητικά συνδεδεμένα σε σημαντικά ποσοστά με τα εγκλήματα βίας στις αστικές περιοχές²³¹. Έπειτα οι Simcha-Fagan and Schwartz (1986)²³² συνέλλεξαν πληροφορίες από κατοίκους 12 συνοικιών της Νέας Υόρκης, και στην ανάλυσή τους υποστήριξαν πως το επίπεδο της τοπικής οργάνωσης και η μόνιμη διαμονή, επιδρούν στην πρόβλεψη της εγκληματικότητας.²³³

Λίγο αργότερα, οι Bursik and Grasmick (1993), ανέπτυξαν την *συστημική θεωρία*²³⁴ για την οργάνωση της γειτονιάς (systemic theory of neighborhood organization), σύμφωνα με την οποία ο κοινωνικός έλεγχος στο πλαίσιο της γειτονιάς λειτουργεί σε τρία επίπεδα²³⁵: α) σε πρωτογενές επίπεδο (primary level) στο οποίο η οικογένεια, οι φίλοι, κ.ά., κοινωνικοποιούν τα μέλη τους έτσι ώστε να αναπτύξουν συμβατική συμπεριφορά, β) σε τοπικό επίπεδο (parochial level), στο οποίο ο εγκληματοπροληπτικός έλεγχος των νέων ασκείται μέσω των τοπικών δικτύων και οργανώσεων, όπως το σχολείο, κ.ά., και τέλος, γ) σε δημόσιο επίπεδο (public level), όπου υπηρεσίες έξω από το πλαίσιο της γειτονιάς (π.χ. κρατικούς φορείς), ενισχύουν τους ελέγχους των δύο προηγούμενων επιπέδων ή εξασκούν οι ίδιες έλεγχο μέσω της αστυνόμευσης. Σύμφωνα λοιπόν, με τους Bursik and Grasmick, όσο αυξάνει ο κοινωνικός έλεγχος σε μία κοινότητα, τόσο ενισχύεται η κοινωνική της οργάνωση και μειώνεται η εγκληματικότητα²³⁶.

Λαμβάνοντας υπόψη τις έρευνες που παραθέσαμε πιο πάνω και άλλων, οι οποίες για πρακτικούς λόγους δεν είναι δυνατό να αναφερθούν εδώ, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι συνοικίες που χαρακτηρίζονται από αδύναμους δεσμούς μεταξύ των κατοίκων και ανυπαρξία οργάνωσης, αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο αύξησης της σοβαρής και βίαιης παραβατικότητας των νέων²³⁷. Δεν είναι όμως μόνο η κοινωνική

²²⁹ Kubrin C.E. και Weitzer R., 2003, σελ. 374, 397.

²³⁰ Taylor R.B., Gottfredson S. και Brower S., 1984.

²³¹ Sampson R.J., 1997, σελ. 36.

²³² Simcha-Fagan O. και Schwartz J.E., 1986.σελ. 667-699.

²³³ Sampson R.J., ό.π., σελ. 36-37 καθώς επίσης, Bursik R.J. και Grasmick H.G., 1996, σελ. 256-257.

²³⁴ Bursik R.J. και Grasmick H.G., 1995, σελ. 113-125.

²³⁵ Bottoms A.E. και Wiles P., 1992, σελ. 339.

²³⁶ Rose D.R. και Clear T.R., 1969, σελ. 78.

²³⁷ Sampson R.J., ό.π., σελ. 38.

αποδιοργάνωση μιας περιοχής, παράγοντας που επηρεάζει τον κοινωνικό έλεγχο που ασκείται στα μέλη της και που οδηγεί στην εγκληματική συμπεριφορά. Σύμφωνα με πρόσφατους ερευνητές όπως οι Wilson και Kelling (1982) και Skogan (1990), η ανυπαρξία του κοινωνικού ελέγχου που καλλιεργεί το έδαφος για την εμφάνιση του εγκλήματος, επηρεάζεται άμεσα από την «φυσική» παρακμή της περιοχής²³⁸.

Οι προσπάθειες αυτές εμφανίστηκαν τη δεκαετία του '80 στις Η.Π.Α., με κύρια τη θεωρία των «σπασμένων τζαμιών» (Broken Windows)²³⁹ των J.Q. Wilson και G. Kelling²⁴⁰. Οι συγγραφείς θεωρούσαν ότι οι συνοικίες που παρουσιάζουν σημάδια χωροταξικής παραμέλησης και παρακμής μετατρέπονται εύκολα σε αφιλόξενες και επικίνδυνες περιοχές. Στις συνοικίες όπου υπάρχουν κτίρια με σπασμένα τζάμια και προδίδουν έλλειψη και αδιαφορία, είναι σίγουρο ότι παρόμοιες φθορές θα προκληθούν και σε άλλα παρακείμενα κτίρια. Τα *σπασμένα τζάμια* θα προσελκύσουν περιθωριακές ομάδες του πληθυσμού, που αναγκαστικά θα συμβάλλουν με την παραβατική ή παρεκκλίνουσα συμπεριφορά τους, στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και στη δημιουργία εστιών εγκληματικότητας. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, η βία γίνεται μέρος της καθημερινής ζωής των κατοίκων.²⁴¹

Οι συγγραφείς περιγράφουν το πρόβλημα όπως το βίωσαν στην αστική Αμερική, μέσα από τη θεωρία τους των "σπασμένων τζαμιών": «A piece of property is abandoned, weeks grow up, and a window is smashed. Adults stop scolding rowdy children; the children, emboldened, become more rowdy. Families move out, unmarried adults move in. Teenagers gather in front of the corner store. The merchant asks them to move, they refuse. Fights occur. Litter accumulates. People start drinking in front of the grocery (store); in time, an inebriate drunkard slumps to the sidewalk and is allowed to sleep it off. Pedestrians are approached by panhandlers...» (Wilson and Kelling, 1982)²⁴².

²³⁸ Jankowski M.S., 2003, σελ. 197.

²³⁹ Wilson J.Q. και Kelling G.L., 2003.

²⁴⁰ Η θεωρία των σπασμένων τζαμιών έλκει την καταγωγή της από τη θεωρία του ψυχολόγου στο Πανεπιστήμιο του Stanford Ph. Zimbardo, ο οποίος έκανε το πείραμα τοποθετώντας ένα αυτοκίνητο χωρίς πινακίδες και με ανοικτό το καπό, σε ένα δρόμο της λαϊκής συνοικίας του Bronx της Νέας Υόρκης. Το αυτοκίνητο αυτό έγινε αντικείμενο κλοπών και βανδαλισμών, μέσα στα δέκα πρώτα λεπτά από την ώρα της τοποθέτησής του. Παράλληλα, ένα άλλο αυτοκίνητο ήταν σταθμευμένο σε μια εύπορη και φιλήσυχη συνοικία, το οποίο παρέμεινε για μία εβδομάδα χωρίς την παραμικρή φθορά. Τότε ο Zimbardo, έσπασε τα τζάμια του αυτοκινήτου και προξένησε φθορές στα διάφορα σημεία του. Σε μερικές ώρες και το αυτοκίνητο αυτό είχε την τύχη του προηγούμενου. Βρέθηκε κατεστραμμένο και αναποδογυρισμένο. Έτσι ο Zimbardo κατέληξε στην άποψη ότι η αταξία που επικρατεί σε ορισμένες αστικές περιοχές, είναι άμεσα συνδεδεμένη με την παραβατικότητα και το έγκλημα. Βλ., Παπαθεοδώρου Θ., 2002, σελ. 234-235.

²⁴¹ ό.π., σελ. 235-236.

²⁴² Wilson J.Q. και Kelling G.L., ό.π., σελ. 403.

Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγει και ο Skogan ο οποίος διαπίστωσε μία θετική σχέση ανάμεσα στη φυσική παρακμή μιας περιοχής και την κοινωνική διατάραξη η οποία είναι ικανή να οδηγήσει στο έγκλημα.²⁴³ Κατ' αυτόν, η αταξία δείχνει έλλειψη ενδιαφέροντος για την ευταξία και την ασφάλεια των χώρων, εντείνει την απαξίωση για αντικείμενα και καταστάσεις που συνδέονται με την κοινωνική συμβίωση και διευκολύνει το πέρασμα σε παραβατικές πράξεις. Από την διατάραξη στο έγκλημα, η διαδρομή μπορεί να αποδειχθεί τόσο σύντομη, όσο ελλειμματικός είναι ο κοινωνικός έλεγχος των συμπεριφορών.²⁴⁴

Ο Skogan τόνισε ιδιαίτερα το θέμα της μετανάστευσης των κατοίκων σε άλλες περιοχές, λόγω του εντεινόμενου αισθήματος ανασφάλειας²⁴⁵. Φοβισμένοι από την ακούσια έκθεσή τους στον κίνδυνο θυματοποίησης, θα αποξενώνονταν από τον κοινωνικό τους περίγυρο, γιατί δεν θα θεωρούσαν πλέον τη συνοικία «σπίτι» τους και δεν θα είχαν αυξημένο το αίσθημα της δέσμευσης προς αυτήν²⁴⁶.

Αυτός όμως, που έδωσε μια σημαίνουσα ερμηνεία για τον σχηματισμό των συμμοριών ανηλίκων στις αμερικανικές πόλεις, ήταν ο William Julius Wilson. Ο ίδιος εξήγησε τον σχηματισμό των συμμοριών, συνθέτοντας τα στοιχεία όλων των σύγχρονων οικολογικών προσεγγίσεων της νεανικής παραβατικότητας που παραθέσαμε πιο πάνω, σαν το προϊόν τόσο της κοινωνικής όσο και της φυσικής αποδιοργάνωσης μιας περιοχής. Μέσα από τα δύο σημαντικά έργα του (1987, 1996), προσπάθησε να εξηγήσει την δημιουργία των εγκληματικών συνθηκών που επικρατούν σε μια συνοικία στο εσωτερικό της πόλης, μέσα από τις αλλαγές που επιτελούνται σε μακρο-οικονομικό επίπεδο²⁴⁷.

Στο πρώτο του βιβλίο με τίτλο *The Truly Disadvantaged. The Inner City, the Underclass and Public Policy* (1987)²⁴⁸, επισήμανε πως από το 1970, οι περιοχές που συγκέντρωναν τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας, είχαν έναν τελείως διαφορετικό χαρακτήρα σε σχέση με παλαιότερες δεκαετίες. Αντίθετα από τα παλαιότερα εθνικά «γκέτο» που επικρατούν μέχρι τότε, ο Wilson ισχυρίζεται πως οι σύγχρονες αστικές γειτονιές του '70 και του '80, εκτός από τα υψηλά ποσοστά των μειονοτήτων που κατοικούν σε αυτές, συγκεντρώνουν και τεράστια ποσοστά φτωχών οικογενειών.

²⁴³ Jankowski M.S., ό.π., σελ. 197.

²⁴⁴ Bottoms A.E. και Wiles P., ό.π., σελ. 346.

²⁴⁵ Morenoff J.D. και Sampson R.J., 1997, σελ. 34.

²⁴⁶ ό.π., σελ. 346.

²⁴⁷ Jankowski M.S., ό.π., σελ. 197.

²⁴⁸ Wilson W.J., 1987.

Συγκεκριμένα ο Wilson διατυπώνει δύο υποθέσεις για την αύξηση των συνοικιών με υψηλά ποσοστά φτώχειας. Η πρώτη είναι η μετανάστευση της μεσαίας τάξης των Αφρο-αμερικανών σε καλύτερες περιοχές και η δεύτερη είναι οι περιορισμένες επαγγελματικές προοπτικές των εργαζομένων από τα χαμηλά στρώματα. Η πρώτη μάλιστα είναι απόρροια της δεύτερης. Ο συγγραφέας ισχυρίζεται πως η χειροτέρευση των οικονομικών συνθηκών και της εργασιακής κατάστασης των ατόμων που ζουν στις γειτονιές των αστικών κέντρων, οδηγεί αναπόφευκτα στην αύξηση των ποσοστών της φτώχειας. Η ανάλυσή του στηρίζεται στις θέσεις που είχαν προηγούμενα διατυπωθεί σχετικά με το ζήτημα της φτώχειας στις μεγαλουπόλεις, όπως για παράδειγμα η υπόθεση που πρώτος ο J. Kain (1968), είχε διατυπώσει σύμφωνα με την οποία παρατηρείται μια μετατόπιση της εργασιακής απασχόλησης από το κέντρο των πόλεων προς την περιφέρεια, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα μεγάλο ποσοστό ανέργων που στην συντριπτική πλειοψηφία τους είναι Αφρο-αμερικάνοι.

Μεταγενέστεροι ερευνητές κάνουν λόγο για τις ραγδαίες αλλαγές στην οικονομική οργάνωση που συντελούνται παγκοσμίως στις μετα-βιομηχανικές κοινωνίες. Συγκεκριμένα, το ενδιαφέρον της παγκόσμιας οικονομίας στρέφεται στην παραγωγή και μετάδοση της πληροφορίας²⁴⁹. Έτσι, παρατηρείται το φαινόμενο της απο-βιομηχάνισης (deindustrialization) των αστικών περιοχών, δηλαδή την απεγκατάσταση των βιομηχανιών από το κέντρο προς την περιφέρεια²⁵⁰ και την αλλαγή από βιομηχανίες παραγωγής αγαθών σε βιομηχανίες παραγωγής υπηρεσιών²⁵¹. Μέσα σ' αυτήν την κοινωνία της γνώσης και της εξειδίκευσης ο διαχωρισμός των ατόμων γίνεται με εκπαιδευτικά και επαγγελματικά κριτήρια και κατ' επέκταση όσοι δεν διαθέτουν τα κριτήρια αυτά, αποκλείονται από την αγορά εργασίας, όπως για παράδειγμα οι ανειδίκευτοι Αφρο-αμερικανοί εργάτες στο κέντρο των αστικών περιοχών²⁵². Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Wilson στο βιβλίο του (1987), «Οι περισσότεροι άνεργοι Αφρο-αμερικάνοι των Η.Π.Α. διαμένουν σε μεγαλουπόλεις. Η κατάστασή τους, η οποία είναι ήδη η πιο εξαθλιωμένη σε σχέση με των άλλων εθνικών μειονοτήτων, συνεχίζει να χειροτερεύει. Όχι μόνο αυξάνονται αυτοί που μένουν χωρίς εργασία κάθε χρόνο, αλλά ειδικά τα νεαρά αγόρια αποκλείονται από την αγορά εργασίας σε εντυπωσιακά ποσοστά. Επίσης, όλο και περισσότεροι

²⁴⁹ Clark W., 1998, σελ. 372.

²⁵⁰ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Kasarda J.D. και άλλοι, μέσα σε μια εικοσαετία από το 1967 έως και το 1987 το Σικάγο έχασε το 60% των παραγωγικών επαγγελμάτων, το Detroit το 51%, η Νέα Υόρκη το 58% και η Φιλαδέλφεια το 64%, βλ. Curtis R., 1998, σελ. 1243.

²⁵¹ Sampson R.J., ό.π., σελ. 62 και Wilson W.J., 1997, σελ. 193-194.

²⁵² Klein M.W., 1998, σελ. 123.

νέοι, ακόμη και αυτοί που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο, δεν αποκτούν καμία επαγγελματική εξειδίκευση και προϋπηρεσία...»²⁵³.

Ωστόσο το πρόβλημα της ανεργίας, επιδεινώνεται και από την αλλαγή στην κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού (concentration effects)²⁵⁴ στο εσωτερικό των μεγάλων πόλεων. Μέχρι τη δεκαετία του '70, τα χαμηλά και τα μεσαία στρώματα των αφρο-αμερικανικών οικογενειών διέμεναν στις περιοχές του ίδιου «γκέτο»²⁵⁵. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες όμως, οι οικογένειες των αφρο-αμερικανών των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων ακολουθούν την «μετανάστευση» των επαγγελματιών τους κι έτσι εγκαθίστανται στις συνοικίες των λευκών οικογενειών που βρίσκονταν στην περιφέρεια²⁵⁶. Κατ' αυτόν τον τρόπο, στα αστικά κέντρα «συγκεντρώνονται τα πιο μειονεκτικά τμήματα του αστικού πληθυσμού των Αφρο-αμερικανών»²⁵⁷, ή δημιουργείται όπως αποκαλεί ο Wilson μια *Urban Underclass*²⁵⁸.

Η σημασία των οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών που συντελούνται στο εσωτερικό της πόλης, επηρεάζει την οικογενειακή δομή, αφού σύμφωνα με τον Wilson, στις περιοχές με αυξημένο δείκτη ανεργίας υπάρχει ένα υψηλό ποσοστό ανύπαντρων μητέρων και μονογονεϊκών οικογενειών²⁵⁹. Το γεγονός αυτό, οφείλεται κυρίως στο επαγγελματικό status των ανδρών, αφού οι ίδιοι είναι οικονομικά ασταθής κι έτσι ανέτοιμοι για οικογένεια. Ο συγγραφέας αναφέρει σχετικά (1987): «Πραγματικά, οι γυναίκες Αφρο-αμερικανικής καταγωγής, ειδικά τα νεαρά κορίτσια, έρχονται αντιμέτωπες με μια 'συρρικνωμένη πηγή' ανύπαντρων και οικονομικά σταθερών ανδρών (shrinking pool of "marriageable" men)...»²⁶⁰.

²⁵³ Wilson W.J., ό.π., σελ. 194.

²⁵⁴ Wilson W.J., 1987, σελ. 46

²⁵⁵ Wilson W.J., 1997, σελ. 194.

²⁵⁶ Quillian L., 1999, σελ. 3.

²⁵⁷ Wilson W.J., 1987, σελ. 49.

²⁵⁸ Υπήρχαν και οικογένειες λευκών που ζούσαν στα όρια της φτώχειας την περίοδο που μελετάμε, αλλά σε πολύ περιορισμένα ποσοστά σε σχέση με τις υπόλοιπες μειονότητες. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως το 1990 το 16% των λευκών νεαρών ατόμων ζούσαν κάτω από το όριο της φτώχειας, σε σχέση με το 45% των αφρο-αμερικανών, ενώ ελάχιστα λευκά γκέτο υπήρχαν. Σε αντίθεση με τους αφρο-αμερικανούς, όπου επτά στους οχτώ το 1990, διέμεναν σε γκέτο των μητροπολιτικών περιοχών, βλ. Marshall I.H., 1997, σελ. 8.

²⁵⁹ Ενδεικτικά αναφέρει ο Wilson, πως από το 1970 μέχρι το 1984 το ποσοστό των οικογενειών με ένα γονέα (τη μητέρα κυρίως), αυξήθηκε παραπάνω από 50%. Βλ., Sampson R.J., ό.π., σελ. 69.

²⁶⁰ Wilson W.J., 1987, σελ. 91.

Επιπρόσθετα, η κοινότητα αδυνατεί να διατηρήσει ανεπηρέαστη την κοινωνική της οργάνωση²⁶¹. Με τη μετακίνηση των μεσαίων στρωμάτων από την περιοχή, διαλύονται οι θεσμοί που παλαιότερα στηρίζονταν αποκλειστικά από τα στρώματα αυτά (όπως εκκλησίες, κοινωνικές υπηρεσίες, σχολεία, καταστήματα, κ.ά.) και επέρχεται κοινωνική παρακμή και αποδιοργάνωση²⁶². Σύμφωνα με όσα έχουμε αναφέρει περί κοινωνικής αποδιοργάνωσης σε προηγούμενο κεφάλαιο, είναι εμφανής ο ρόλος των κοινωνικών θεσμών και των τοπικών δικτύων στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, πόσο μάλλον δε στην συλλογική κοινωνικοποίηση (collective socialization) των νέων.

Κεντρικό ζήτημα στη θεωρία του Wilson είναι η έννοια του *κοινωνικού αποκλεισμού*.²⁶³ Οι κάτοικοι των υποβαθμισμένων περιοχών στις μεγάλες πόλεις, βιώνουν έντονα το αίσθημα του κοινωνικού αποκλεισμού. Όσο πιο περιορισμένες είναι οι δυνατότητες επιλογής από το άτομο της επαγγελματικής του δραστηριότητας, των συνθηκών στέγασης, μετακίνησης, αναψυχής, τόσο περισσότερο η σύγχρονη μεγαλούπολη λειτουργεί αποξενωτικά γι' αυτό, δημιουργώντας του αισθήματα αποστέρησης που συχνά συνοδεύονται από τη βία²⁶⁴. Η παραιτήση επομένως, των κατώτερων στρωμάτων από τις αξίες, τις δραστηριότητες και τα πρότυπα συμπεριφοράς των μεσαίων και ανώτερων τάξεων, τους ωθεί να εμπλακούν σε έναν τρόπο ζωής που ευνοεί την παραβατικότητα.

Ιδιαίτερα όσον αφορά τον αποκλεισμό τους από τις νόμιμες ευκαιρίες για επαγγελματική απορρόφηση, ο συγγραφέας υποστηρίζει την εμπλοκή τους σε παράνομες δραστηριότητες προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα εισόδημα που θα τους επιτρέψει τη σωστή επιβίωσή τους. Συγκεκριμένα, αναφέρει ο Wilson πως «...οι ελάχιστες νόμιμες επαγγελματικές ευκαιρίες, τα ανεπαρκή δίκτυα επαγγελματικού προσανατολισμού και τα φτωχά σχολεία, όχι μόνο μειώνουν το εργατικό δυναμικό, αλλά αυξάνουν τον αριθμό των ατόμων που στρέφονται σε παράνομες και παραβατικές δραστηριότητες για να επιβιώσουν (οικονομικά)».²⁶⁵ Στο σημείο αυτό, πρέπει να διευκρινίσουμε πως εμπλέκονται κυρίως στην κατοχή και εμπορία ναρκωτικών ουσιών²⁶⁶, σύμφωνα με τον συγγραφέα.

²⁶¹ Για την έννοια που δίνει ο συγγραφέας στην κοινωνική οργάνωση βλ., Wilson W.J., 1996, σελ. 20-21.

²⁶² Wilson W.J., 1997, σελ. 195.

²⁶³ Sampson R.J., ό.π., σελ. 40-42.

²⁶⁴ Νικολαΐδου Σ., ό.π., σελ. 338.

²⁶⁵ Burke R.H., ό.π., σελ. 125.

²⁶⁶ Adamson C., ό.π., σελ. 74.

Συνοψίζοντας, η υποβάθμιση μιας περιοχής ή η κοινωνική της αποδιοργάνωση, δεν συνίσταται απλά και μόνο στην συγκέντρωση μεγάλων ποσοστών φτώχειας. Περιλαμβάνει την ανεργία, την οικογενειακή σύνθεση (ιδιαίτερα τις οικογένειες με τη μητέρα μόνο), τις αλλαγές στην αγορά εργασίας που μόλις τώρα εξετάσαμε, αλλά και την πολιτισμική ετερογένεια και πληθυσμιακή κινητικότητα που πρώτοι οι Shaw and McKay ανέδειξαν. Πλήθος ερευνών έχουν συσχετίσει, όμοια με τον Wilson, τους οικολογικούς αυτούς παράγοντες, με την εμφάνιση προβληματικών καταστάσεων όπως είναι η παραβατική και βίαιη συμπεριφορά από την πλευρά των ανηλίκων²⁶⁷.

Όλες οι προσεγγίσεις γύρω από το θέμα αυτό έχουν έναν κοινό άξονα αναφοράς: την έλλειψη του άτυπου κοινωνικού ελέγχου²⁶⁸. Αξίζει να επαναφέρουμε αυτούσια τα σχόλια του Wilson από το δεύτερο έργο του με τίτλο *When Work Disappears. The World of the New Urban Poor* (1996)²⁶⁹ για το θέμα του κοινωνικού ελέγχου και τις ευεργετικές του επιδράσεις στην κοινωνικοποίηση των νέων: «Αυτό που οι περισσότερες εξαθλιωμένες (από τη φτώχεια) κι 'επικίνδυνες' περιοχές εμφανίζουν από κοινού, είναι το σχετικά υψηλό ποσοστό της 'κοινωνικής συμπύκνωσης' (δηλ. μεγάλη γεωγραφική εγγύτητα, ενώ παραμένουν απομονωμένες από την ευρύτερη κοινωνία) και τα χαμηλά ποσοστά του άτυπου κοινωνικού ελέγχου (δηλ. το γεγονός ότι οι κάτοικοι καθίστανται ανίκανοι να ελέγξουν το άμεσο περιβάλλον τους, πολύ περισσότερο δε τις αρνητικές επιδράσεις που ασκεί το περιβάλλον που διαμένουν πάνω στα παιδιά τους). Σε αυτές τις περιοχές, τα παιδιά, όχι μόνο βρίσκονται σε κίνδυνο εξαιτίας της έλλειψης άτυπων κοινωνικών ελέγχων, αλλά τα ίδια αντιμετωπίζουν έντονο το στοιχείο της υποβάθμισης, αφού αναγκάζονται να συναναστραφούν με άτομα των οποίων ο τρόπος ζωής, οι δεξιότητες και οι συνήθειες, δεν είναι προσανατολισμένα σε συμβατικά κοινωνικά πρότυπα (π.χ. την ακαδημαϊκή επιτυχία)».

Μέσα από την ανάλυση αυτή, είναι φανεροί οι παράγοντες άνθισης των συμμοριών των νέων κατά τις τελευταίες δεκαετίες, στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις.

Ωστόσο, κρίνεται σκόπιμο να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό, πως δεν πρόκειται για μια εθνοφυλετική ανάλυση²⁷⁰. Παρόμοιες οικολογικά και οικονομικά περιοχές λευκών και μη, θα έπρεπε να έχουν ομοιόμορφα ποσοστά βίας και εγκληματικότητας²⁷¹.

Ο Wilson εξηγεί μέσα από το ίδιο ερμηνευτικό σχήμα την δημιουργία των Ισπανικών Barrios (όρος αντίστοιχος με το ghetto των Αφρο-αμερικανών) και των

²⁶⁷ Elliott D.S., κ.ά., 1996, σελ. 392, καθώς επίσης Rankin B. and Quane J.M., 2002, σελ. 80-81.

²⁶⁸ Elliott D.S., κ.ά., ό.π., σελ. 414.

²⁶⁹ Wilson W.J., 1996, σελ. 63-64.

²⁷⁰ Krivo L.J. και Peterson R.D., 1996, σελ. 620.

²⁷¹ ό.π., σελ. 623. Κάτι τέτοιο βέβαια είναι εξαιρετικά δύσκολο να ελεγχθεί μιας και οι λευκοί σπάνια διαμένουν σε ακραία υποβαθμισμένες περιοχές.

συμμοριών οποιασδήποτε μειονοτικής ομάδας. Η μετανάστευση των ισπανόφωνων πληθυσμών στα μεγάλα αστικά κέντρα των Η.Π.Α., όπως είναι λογικό προκάλεσε κάποιες αλλαγές στην δομή και τη σύνθεση αυτών των περιοχών κι επέφερε τις αντίστοιχες επιδράσεις στον κοινωνικό τους ιστό. Η διαδοχή όμως, των λευκών σε πολλές γειτονίες από τους Ισπανούς, συντελέστηκε πιο ήπια απ' ότι στην περίπτωση των Αφρο-αμερικάνων κατά τα προηγούμενα έτη²⁷² λόγω του έντονου ρατσισμού που επικρατούσε εναντίον τους (από τους λευκούς) και αυτή είναι η ειδοποιός διαφορά τους.

Την άποψη του Wilson για τη δημιουργία των συμμοριών ανηλίκων, ακολούθησαν κι άλλες εθνογραφικές εργασίες και συγκεκριμένα του J.M. Hagedorn (1988) και των S.H. Decker and B.V. Winkle (1996). Ο πρώτος, ερευνήσε την περιοχή Μιλγουόκι (Milwaukee) και διαπίστωσε την έντονη επίδραση των ισχυρών οικονομικών παραγόντων (όπως η απο-βιομηχάνιση) στις σύγχρονες νεανικές συμμορίες, επιβεβαιώνοντας την βασική υπόθεση του Wilson²⁷³. Οι δεύτεροι μελέτησαν μια αμερικανική πόλη στην οποία σχηματίζονται συμμορίες ανηλίκων με αυξητικούς ρυθμούς, το Σαιντ Λουΐς (St.Louis) και κατέληξαν σε παρόμοια συμπεράσματα ως προς τις συνθήκες δημιουργίας τους. Συγκεκριμένα, και η πόλη αυτή αντιμετώπιζε μεγάλες κοινωνικές, δημογραφικές και οικονομικές αλλαγές κατά τις τελευταίες δεκαετίες²⁷⁴, παράγοντες οι οποίοι θεωρήθηκαν ως συντελεστές δημιουργίας των συμμοριών αυτών.

Τα πορίσματα κι άλλων ερευνών²⁷⁵, συγκλίνουν στην διαπίστωση πως η χειροτέρευση των οικονομικών συνθηκών από την δεκαετία του '80 και ύστερα, οδήγησε στην αύξηση της εγκληματικότητας και τη συσσώρευση των φτωχών και «περιθωριοποιημένων» ομάδων στο εσωτερικό των μητροπόλεων των Η.Π.Α.

²⁷² Flippen C., 2001, σελ. 319.

²⁷³ Hagedorn J.M., 1991, σελ. 532 και του ιδίου, 2001, σελ. 45-50.

²⁷⁴ Decker S.H. και Winkle B.V., 1998, σελ. 36-37.

²⁷⁵ Βλ. Τις έρευνες των Chow J. και Coulton C., 1998, καθώς επίσης, Curtis R., 1998.

2) Οι νεανικές συμμορίες στις Ευρωπαϊκές μητροπόλεις. Συγκλίσεις και αποκλίσεις από το Αμερικανικό πρότυπο

***«The rule of the street is the law of violence.
The rule of the street means blood on the ground.
War in the (soccer) stadium, war in the streets.
Never ending violence is the outcome of poverty and
unemployment.» ('skinhead' song text)***

Οι Αμερικάνικες προσεγγίσεις σχετικά με το φαινόμενο των συμμοριών ανηλίκων στις μητροπόλεις, αναφέρονται όπως εξετάστηκε στην περιθωριοποίηση μερικών ομάδων του πληθυσμού, τον αποκλεισμό των νέων ατόμων από τις νόμιμες επαγγελματικές ευκαιρίες, τις αποδιοργανωμένες φυσικά και κοινωνικά περιοχές, και τέλος, τις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές, που δημιουργούν το «περιθώριο» (urban underclass)²⁷⁶ των σύγχρονων πόλεων. Το ερώτημα που τίθεται είναι το κατά πόσο αυτό ισχύει και για τις Ευρωπαϊκές πόλεις.

Σύμφωνα με τα πορίσματα της Συνάντησης Εμπειρογνομώνων, που διοργανώθηκε από την τότε Γαλλική Προεδρεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Παρίσι κατά το διήμερο 19-20.10.2000, δεν είναι δυνατόν να δοθεί μια ακριβής εικόνα εικόνα της παρούσας κατάστασης σχετικά με τη νεανική παραβατικότητα στον Ευρωπαϊκό χώρο²⁷⁷. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία εμφανίζονται συχνά στα αδικήματα των ανηλίκων και αξίζει να επισημανθούν. Κατ' αρχάς, έχει διαπιστωθεί μια σημαντική αύξηση στον αριθμό των εγκλημάτων βίας που διαπράττονται από ανηλίκους²⁷⁸. Άξια προσοχής είναι επίσης η μείωση του μέσου όρου ηλικίας των νεαρών παραβατών και τέλος, το φαινόμενο των συμμοριών ανηλίκων σε ορισμένα κράτη-μέλη.

Στην προσπάθειά μας να καταγράψουμε το γενικότερο πλαίσιο εμφάνισης των συμμοριών ανηλίκων στην Ευρώπη, θα ασχοληθούμε με τέσσερις Ευρωπαϊκές χώρες,

²⁷⁶ Klein M.W., 2001, σελ. 211.

²⁷⁷ Κουράκης Ν., 2004, σελ. 215-216.

²⁷⁸ Estrada F., 2001, σελ. 639-641.

την Αγγλία, την Γερμανία, τη Γαλλία και την Ελλάδα. Η συγκεκριμένη επιλογή έγινε λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός πως οι χώρες αυτές παρουσιάζουν πιο έντονο το πρόβλημα των συμμοριών ανηλίκων, ανάμεσα στις υπόλοιπες της Ευρώπης (με μόνη εξαίρεση τη χώρα μας).

α) ΑΓΓΛΙΑ

Σε ανάλογα συμπεράσματα με των Αμερικανών καταλήγουν και πολλοί ερευνητές (Anderson 1990, Taylor 1990, Hagedorn 1992) στη Μεγ.Βρετανία οι οποίοι επιβεβαιώνουν τη θετική σχέση ανάμεσα στις συμμορίες, τη βία που επιδεικνύουν και τον αποκλεισμό ορισμένων στρωμάτων από την κοινωνική και οικονομική καταξίωση. Η φτώχεια είναι κεντρικός άξονας αυτών των θέσεων και πολλοί συγγραφείς αναγνωρίζουν πως οι αποκλεισμένες από τις παροχές αυτές, ομάδες του πληθυσμού, κάνουν απεγνωσμένες προσπάθειες για να προσαρμοστούν επιτυχώς κοινωνικά και οικονομικά²⁷⁹ και να βελτιώσουν κατ' επέκταση το επίπεδο ζωής τους.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ισχυρίζεται ο Irving Spergel πως, «ένας υποπολιτισμός γεννιέται μέσα από τις προσπάθειες των ανθρώπων να επιλύσουν κοινωνικά, οικονομικά, ψυχολογικά ακόμη και πολιτικά προβλήματα», θέση η οποία είναι απόλυτα σύμφωνη με τις θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί για την ερμηνεία των νεανικών παραβατικών υποπολιτισμών στη Βρετανία από το 1990 και μετά. Κυρίαρχο στοιχείο αποτελεί η απογοήτευση των νέων μπροστά στις οικονομικές αλλαγές που επιτελούνται και η απάντηση που δίνουν με τον σχηματισμό συμμοριών στις μετατροπές αυτές²⁸⁰.

Στη Βρετανία το θέμα των συμμοριών δεν έχει απασχολήσει εκτεταμένα ούτε την κοινή γνώμη, ούτε τον πολιτικό και επιστημονικό κόσμο, μιας και λίγες έρευνες έχουν διεξαχθεί γύρω από αυτό. Οι συμμορίες ανηλίκων έχουν εμφανιστεί στο Ηνωμένο Βασίλειο ήδη από τον 17^ο αιώνα, σαν ομαδώσεις ανηλίκων με έντονο το στοιχείο της εδαφικότητας, οι οποίες προέκυψαν μέσα από τις εξαθλιωμένες από τη φτώχεια περιοχές κοντά στο κέντρο των πόλεων. Συχνά εμπλέκονταν σε διαμάχες με

²⁷⁹ Burke R. και Sunley R., ό.π., σελ. 37.

²⁸⁰ ό.π., σελ. 54.

²⁸⁰ Wilson W.J., 1996, σελ. 52-53.

²⁸⁰ Burke R. και Sunley R., ό.π., σελ. 37.

τα μέλη άλλων συμμοριών και χρησιμοποιούσαν διάφορα όπλα, όπως μαχαίρια, πιστόλια κ.ά.²⁸¹

Ακόμη και σήμερα υπάρχουν συμμορίες ανηλίκων οι οποίες εμπλέκονται σε βίαιες συγκρούσεις και δρουν στο εσωτερικό των μεγαλουπόλεων. Από τη δεκαετία του '80 κι έπειτα, μια νέα μορφή συμμορίας φαίνεται να έχει εκδηλωθεί σε πολλές μητροπόλεις όπως το Λονδίνο, το Λίβερπουλ, το Μπέρμινγχαμ και το Μάντσεστερ. Πρόκειται για εθνικές παραβατικές ομάδες, οι οποίες ασχολούνται περισσότερο με το εμπόριο ναρκωτικών ουσιών και εμφανίζουν υψηλά ποσοστά βίαιης εγκληματικότητας. Σήμερα ωστόσο, δεν υπάρχουν αμιγώς εθνικές συμμορίες, ενώ τα μέλη τους υπακούουν στη λογική του «να είσαι σκληρός» (being hard) για την απόκτηση κοινωνικού κύρους²⁸².

Αν και δεν έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες στην Αγγλία σχετικά με το υπό εξέταση φαινόμενο, μερικές από αυτές μαρτυρούν την σύνδεση ανάμεσα στις δομικές αλλαγές που συντελούνται στην κοινωνία και στη δημιουργία των συμμοριών. Συγκεκριμένα, ο D. Mares μετά από την εθνογραφική μελέτη που έκανε από τον Σεπτέμβριο του 1997 μέχρι και τον Ιανουάριο του 1998 στο Μάντσεστερ, διαπίστωσε την επίδραση της απο-βιομηχάνισης της περιοχής, στο σχηματισμό συμμοριών όμοιων με εκείνων των Ηνωμένων Πολιτειών. Όπως και στην Αμερική έτσι και στο Μάντσεστερ, η μετακίνηση των βιομηχανιών από το κέντρο της πόλης, δημιούργησε έναν πληθυσμό νεαρών ανέργων από την εργατική τάξη ο οποίος άγγιζε το 70% του συνολικού εργατικού δυναμικού, και ο οποίος ωθούνταν στην «υπόγεια» οικονομία.²⁸³

Στο σημείο αυτό, θα ήταν παράληψη να μην αναφερθούμε στο σημαντικό έργο των Sampson και Groves (1989)²⁸⁴, οι οποίοι χρησιμοποίησαν την έννοια της κοινωνικής αποδιοργάνωσης των Shaw και McKay²⁸⁵, στην εργασία τους *Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory*. Αναλύοντας τα στοιχεία από το British Crime Survey του 1982 αρχικά και του 1984 στη συνέχεια²⁸⁶,

²⁸¹ Mares D., 2001, σελ. 153-154.

²⁸² ό.π., σελ. 160-161.

²⁸³ ό.π., σελ. 161-162.

²⁸⁴ Sampson R.J. και Groves W.B., 1989.

²⁸⁵ Cote S., ό.π., σελ. 65.

²⁸⁶ Είναι σημαντικό το γεγονός πως οι δύο ερευνητές δεν χρησιμοποίησαν τα στοιχεία των επίσημων στατιστικών της εγκληματικότητας, αναλογιζόμενοι της αδυναμίας αυτής της μεθόδου. Βλ., Sampson R.J. και Groves W.B., ό.π., σελ. 776.

προσπάθησαν να επιβεβαιώσουν τη θεωρία της κοινωνικής αποδιοργάνωσης στη Μεγ. Βρετανία²⁸⁷.

Ερεύνησαν την επίδραση πέντε (εξωγενών) παραγόντων²⁸⁸, δηλαδή του κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου, της κινητικότητας του πληθυσμού, της εθνικής ετερογένειας, της οικογενειακής διάσπασης και της αστικοποίησης, στην κοινωνική αποδιοργάνωση, δηλαδή, την ανικανότητα της κοινότητας να ελέγχει και να επιβλέπει τις νεανικές ομάδες ομηλικών (ειδικά τις συμμορίες) και τη μη συμμετοχή των κατοίκων σε επίσημες και εθελοντικές οργανώσεις²⁸⁹.

Οι εμπειρικές διαπιστώσεις επιβεβαιώνουν το θεωρητικό μοντέλο των δύο ερευνητών, και συνοψίζονται στο εξής: «κοινότητες που χαρακτηρίζονταν από αραιά τοπικά δίκτυα, χαμηλή οργανωτική συμμετοχή και ιδιαίτερα, ανεπαρκή επίβλεψη των ομάδων ανηλικών, είχαν δυσανάλογα υψηλά ποσοστά παραβατικότητας. Επιπρόσθετα, η διαφοροποίηση του βαθμού της κοινωνικής αποδιοργάνωσης, προσδιοριζόταν κατά ένα μεγάλο ποσοστό από τις επιδράσεις των δομικών χαρακτηριστικών της κοινότητας, π.χ. χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, πληθυσμιακή κινητικότητα, εθνική ετερογένεια»²⁹⁰.

Ανάλογες έρευνες πραγματοποιήθηκαν με σκοπό να ελέγξουν τις θεωρητικές υποθέσεις της κοινωνικής αποδιοργάνωσης των Sampson and Groves, οι οποίες στην πλειοψηφία τους επιβεβαίωσαν το μοντέλο αυτό.²⁹¹ Τέλος, η έρευνα των Bowers K.J. και Hirschfield A. (1997) στην πόλη Μέρσουσάϊντ (Merseyside) της Αγγλίας, ανέδειξε τον αρνητικό συσχετισμό ανάμεσα στην κοινωνική συνοχή (όρος αντίθετος από την κοινωνική αποδιοργάνωση) και το επίπεδο της εγκληματικότητας στις υποβαθμισμένες περιοχές²⁹².

²⁸⁷ ό.π., σελ. 799.

²⁸⁸ Στην ανάλυσή τους οι Sampson και Groves (1989), πρόσθεσαν δύο ακόμη δομικά χαρακτηριστικά πέραν του κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου, της πληθυσμιακής κινητικότητας και της εθνικής ετερογένειας των Shaw και McKay, αυτό της διάσπασης της οικογένειας και της αστικοποίησης. Βλ., Sampson R.J. και Groves W.B., ό.π., σελ. 780-782.

²⁸⁹ ό.π., σελ. 778-780.

²⁹⁰ ό.π., σελ. 799.

²⁹¹ Πιο αντιπροσωπευτικές εκ των οποίων είναι: Veysey B.M. και Messner S.F., 1999. και Lowenkamp C.T., Cullen F.T. και Pratt T.C., 2003.

²⁹² Bowers K.J. και Hirschfield A., 1997, σελ. 1275-1295.

β) ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Τα τελευταία χρόνια μια ομάδα πολιτικών και εκπροσώπων των μέσων μαζικής ενημέρωσης, υποστηρίζουν την αυστηροποίηση του ποινικού δικαίου των ανηλίκων, στηριζόμενοι στις εξής υποθέσεις²⁹³:

-Η εγκληματικότητα συνολικά έχει αυξηθεί σημαντικά.

-Η εγκληματικότητα των νέων ανθρώπων, ιδίως των παιδιών και των εφήβων, έχει αυξηθεί δυσανάλογα.

-Τα εγκλήματα βίας των νέων έχουν αυξηθεί δραματικά και παρουσιάζουν νέες ποιοτικές διαστάσεις.

-Η μέχρι σήμερα εφαρμοσθείσα αντεγκληματική πολιτική και η απονομή δικαιοσύνη σε ανηλίκους έχουν ενισχύσει αυτή την εξέλιξη ή τουλάχιστον δεν είναι αποτελεσματική.

Όμως ορισμένα πορίσματα της εμπειρικής εγκληματολογικής έρευνας σε ανηλίκους αγνοούνται ή δεν αξιολογούνται. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εγκληματολογικής Στατιστικής της Γερμανικής Αστυνομίας, οι νέοι άνθρωποι τελούν, κυρίως ελαφρά εγκλήματα. Εγκλήματα βίας τελεί μια μικρός αριθμός νεαρών δραστών. Επιπρόσθετα, νέοι άνθρωποι έως 21 ετών είναι πιο συχνά θύματα παρά δράστες εγκλημάτων και μάλιστα θύματα της σοβαρής εγκληματικότητας²⁹⁴. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο υπερτονισμός της αύξησης των εγκλημάτων βίας που φέρονται ότι διαπράττουν οι νέοι, δεν φαίνεται να επαληθεύεται από τα επίσημα στοιχεία της Γερμανίας.

Παρ' όλα αυτά μέσα σε μια τριακονταετία, από το 1965 έως και το 1995, τα εγκλήματα βίας που προκλήθηκαν από νεαρά άτομα, αυξήθηκαν κατά 200% περίπου²⁹⁵. Στην Γερμανία, ο διάλογος σχετικά με την νεανική βία στρέφεται γύρω από τρεις ομαδώσεις νέων αγοριών (κυρίως)²⁹⁶: τις γειτονικές «κλίκες» (neighboring clique), τους χούλιγκανς και τους δεξιούς Skinheads. Οι συμμορίες νοούνται έτσι σαν ένα ξεχωριστό είδος γειτονικής «κλίκας», της οποίας τα μέλη αγγίζουν την εφηβεία²⁹⁷.

Ο Γερμανικός Ποινικός Κώδικας αναφέρει τον όρο *Bande* (ο οποίος δεν είναι ο αντίστοιχος του όρου συμμορία) για να προσδιορίσει τα αδικήματα που τελούνται από

²⁹³ Heinz W., 2000, σελ. 1152.

²⁹⁴ ό.π., σελ. 1152.

²⁹⁵ Αυτή η δυσανάλογη αύξηση στα εγκλήματα βίας, μπορεί να οφείλεται κατά ένα μεγάλο μέρος στη συλλογική μορφή τέλεσής τους.

²⁹⁶ Kersten J., 1998, σελ. 75-77 και του ιδίου, 2001, σελ. 247.

²⁹⁷ Huizinga D. και Schumann K.F., 2001, σελ. 240.

μια οργανωμένη ομάδα νεαρών παραβατών²⁹⁸. Οι συμμορίες δεν αποτελούν ακόμη ένα ανησυχητικό φαινόμενο, αλλά παρ' όλα αυτά οι αστυνομικές αρχές ενημερώνουν τον Τύπο, πως κατά καιρούς στη Φρανκφούρτη, το Βερολίνο και σε άλλες μητροπολιτικές περιοχές, έχουν σχηματιστεί συμμορίες ανηλίκων μεταναστών, (κυρίως) της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι προκαλούν προβλήματα με τη συμπεριφορά τους²⁹⁹.

Στα τέλη του 1980, συμμορίες αγοριών τουρκικής καταγωγής οι λεγόμενες Turkish Power Boys Gangs, εμφανίζονται σε όλες σχεδόν τις μεγάλες Γερμανικές πόλεις οι οποίες επιδίδονται σε κλοπές, βανδαλισμούς και ληστείες, σύμφωνα με την εθνογραφική μελέτη του H. Tertilt³⁰⁰ η οποία διήρκησε για δύο χρόνια περίπου (1991-1992). Η βία των μελών τους είχε τελετουργικό χαρακτήρα και παράλληλα εξέφραζε την τάση να απελευθερωθούν από την διαστρεβλωμένη δημόσια εικόνα τους και την πολιτισμική καταπίεση που δέχονταν³⁰¹. Οι συμμορίες αυτές (όπως κι άλλων εθνικών μειονοτήτων), δεν ήταν ένα μεμονωμένο φαινόμενο αλλά δημιουργούνταν μέσα στα πλαίσια μιας ευρύτερης μεταναστευτικής υποκουλτούρας, την οποία αποτελούσαν νέοι Τουρκικής καταγωγής³⁰².

Τα συμπεράσματα του Συνεδρίου της «Γερμανικής Ένωσης για τα Δικαστήρια Ανηλίκων και τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων» με θέμα «Κοινωνικές αλλαγές και εγκληματικότητα των ανηλίκων. Νέες προκλήσεις για την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους, την πολιτική και την κοινωνία» στο Potsdam της Γερμανίας (23-27.9.1995)³⁰³, τονίζουν ιδιαίτερα το ρόλο της φτώχειας και της εξαθλίωσης στην αύξηση της παραβατικότητας των ανηλίκων και των ομάδων που δημιουργούν. Οι οικονομικές αλλαγές που ήλθαν με την ένωση των δύο Γερμανιών, είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση της φτώχειας και αποτέλεσε βασικό παράγοντα κοινωνικής περιθωριοποίησης, απομόνωσης και αποκλίνουσας συμπεριφοράς για τη νεολαία.

Κι εδώ λοιπόν, τα προβλήματα εντοπίζονται στο αυξανόμενο χάσμα ανάμεσα σε φτωχούς και πλούσιους, ανάμεσα σε αυτούς που έχουν εργασία κι εκείνους που είναι αποκλεισμένοι από την αγορά εργασίας, στην αύξηση του αριθμού των ανηλίκων των οποίων οι γονείς συντηρούνται από το ταμείο κοινωνικής πρόνοιας, στον

²⁹⁸ ό.π., σελ. 231.

²⁹⁹ ό.π., σελ. 232.

³⁰⁰ Tertilt H., 2001, σελ. 182-183.

³⁰¹ ό.π., σελ. 192.

³⁰² ό.π., σελ. 182.

³⁰³ Πιτσελά Α., 1996b.

εντεινόμενο ανταγωνισμό, στην παιδεία, στις δυνατότητες επαγγελματικής εκπαίδευσης και στον περιορισμό των βιοτικών χώρων για ανηλίκους³⁰⁴.

Στην ανατολική Γερμανία το πρόβλημα της φτώχειας έχει μια ιδιαίτερη σημασία γιατί λόγω των δομικών αλλαγών όπως της απο-βιομηχάνισης, εθίγησαν από τη φτώχεια ολόκληρες περιοχές και περιφέρειες. Η ανεργία και η έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης αποτελούν πρόσφορες καταστάσεις για την παραβατικότητα και την εμπλοκή των νέων σε παράνομα δίκτυα. Αντίστοιχα η βία των ανηλίκων αποτελεί αντίδραση στις συγκεκριμένες συνθήκες ζωής³⁰⁵.

Ο Γερμανός D. Oberwittler (2004)³⁰⁶, με βάση τις θεωρητικές και εμπειρικές αναλύσεις στις αμερικανικές μεγαλουπόλεις, θέλησε να κάνει την έρευνά του στο περιβάλλον των ευρωπαϊκών πόλεων, αναγνωρίζοντας τις διαφορές στο επίπεδο της φτώχειας και της κοινωνικής και εθνικής απομόνωσης μεταξύ των δύο Ηπείρων³⁰⁷. Στην Ευρώπη είναι χαμηλότερο το ποσοστό της συγκεντρωμένης φτώχειας και της εθνικής ή φυλετικής απομόνωσης, από αυτό που επικρατεί στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Ο Oberwittler επέλεξε δύο δυτικές Γερμανικές πόλεις και μία αγροτική περιοχή για την έρευνά του και συνέλλεξε τα στοιχεία μέσα από το ερευνητικό πρόγραμμα «Κοινωνικά Προβλήματα και Νεανική Παραβατικότητα», που διεξήγαγε το Ινστιτούτο Max Planck στο Freiburg. Ο λόγος που διάλεξε τις δύο πόλεις είναι για να συγκρίνει τα αποτελέσματα σε διαφορετικά αστικά περιβάλλοντα και προσέθεσε την επαρχιακή περιοχή για να ενισχύσει την ποικιλομορφία των οικολογικών σκηνικών³⁰⁸.

Διαπίστωσε ότι, ενώ η μικρο-μεσαία εγκληματικότητα φάνηκε να είναι διασκορπισμένη στις περιοχές που εξετάστηκαν, η σοβαρή και βίαιη εγκληματικότητα των νέων βρέθηκε συγκεντρωμένη σε ορισμένες περιοχές με έντονο το στοιχείο της υποβάθμισης³⁰⁹. Πρόκειται για μία γεωγραφική κατανομή της παραβατικότητας, ανάλογης με αυτήν που επικρατεί σε πολλά αστικά περιβάλλοντα των Η.Π.Α.

³⁰⁴ ό.π., σελ. 421-422.

³⁰⁵ ό.π., σελ. 422.

³⁰⁶ Oberwittler D., 2004.

³⁰⁷ ό.π., σελ.207.

³⁰⁸ ό.π., σελ. 207.

³⁰⁹ ό.π., σελ. 213, 228.

γ) ΓΑΛΛΙΑ

Στη Γαλλία η κατάσταση δεν διαφοροποιείται ιδιαίτερα σε σχέση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Γύρω στο 1980 και για μία δεκαετία περίπου, οι συμμορίες ανηλίκων χάνουν την αίγλη τους, αφού όπως υποστηρίζεται οι νέοι από το αποδιοργανωμένο και ανομικό περιβάλλον της μετα-βιομηχανικής κοινωνίας καθίστανται ανίκανοι να προβούν σε αυστηρά οργανωμένες συνενώσεις με άλλα άτομα. Ωστόσο, στις αρχές του 1990, κάνουν την εμφάνισή τους κάποιες ομάδες ομηλικών νέων, Αφρικανικής προέλευσης, στις πόλεις αλλά και στις προαστιακές περιοχές και εμπλέκονται σε διαμάχες³¹⁰.

Χρησιμοποιείται κι εδώ ο όρος *bandes*³¹¹ για να προσδιορίσει τις νεανικές ομάδες και όχι τις συμμορίες, όρος που υποδηλώνει επικίνδυνες καταστάσεις που ζητούν άμεση παρέμβαση. Παρ' όλα αυτά, τόσο ο Τύπος όσο και οι επίσημες αρχές κάνουν λόγο για μια αυξανόμενη χρήση βίας από τους νέους³¹².

Η καλύτερη ανάλυση των συμμοριών ανηλίκων στη Γαλλία είναι από τον M. Esterle-Hedibel ο οποίος συνέλεξε πληροφορίες από τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές και κατόπιν πραγματοποίησε εθνογραφική μελέτη. Τα στοιχεία αφορούσαν δύο συμμορίες που ζούσαν σε εργατικές κατοικίες στα προάστια του Παρισιού. Οι ομάδες αυτές, ήταν περισσότερο 'αυθόρμητα' σχηματισμένες και ταίριαζαν στον τύπο της «μικτής συμμορίας» (*compressed gang*) του Klein, παρά στις «παραδοσιακές συμμορίες» των Ηνωμένων Πολιτειών. Τα μέλη τους ανήκουν στα κατώτερα στρώματα, είναι από διάφορες εθνικότητες (στη μελέτη αυτή οι περισσότεροι ήταν Αλγερινής καταγωγής), και αντιμετωπίζουν κοινωνική μεροληψία και σχολική αποτυχία³¹³.

Και σε αυτές τις συμμορίες είναι έντονο το στοιχείο της απομόνωσης από τον «έξω» κόσμο και της περιθωριοποίησης. Κατ' επέκταση η άσκηση λεκτικής ή σωματικής βίας δικαιολογείται για την απόκτηση κύρους και δύναμης. Πρόκειται για μια μορφή οργάνωσης, που δημιουργείται σαν απάντηση στην έλλειψη της κοινωνικοποίησης των κατώτερων τάξεων, οι οποίες διαθέτουν το χαμηλότερο εκπαιδευτικό και πολιτισμικό κεφάλαιο³¹⁴. Οι «επικίνδυνοι άλλοι»³¹⁵, οι ξένοι (όπως αποκαλούνται στη Γαλλία),

³¹⁰ Esterle-Hedibel M., 2001, σελ. 203.

³¹¹ Body-Gendrot S., 2005, σελ. 6.

³¹² ό.π., σελ. 5, 13.

³¹³ ό.π., σελ. 204.

³¹⁴ ό.π., σελ. 205.

³¹⁵ Body-Gendrot S., ό.π., σελ. 5.

έρχονται αντιμέτωποι με το πρόβλημα του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας, ως αποτέλεσμα της οικονομικής χειροτέρευσης της χώρας από 1980 και μετά, σαν μέρος των γενικότερων αλλαγών στα δυτικά κράτη³¹⁶.

Πρόσφατα, έχουν παρατηρηθεί στη Γαλλία επιθέσεις εφήβων προς άλλα νεαρά άτομα. Χαρακτηριστικό τους γνώρισμα είναι η έντονη βία και το πολύ νεαρό της ηλικίας τους (13-18 ετών)³¹⁷. Μήπως πρόκειται για ένα νέο φαινόμενο ή είναι απλά το αποτέλεσμα της κατασταλτικής πολιτικής; Η κατανόηση αυτών των «νέων» συμμοριών, θα αποτελούσε ενδιαφέρον θέμα για μελλοντικές έρευνες.

δ) ΕΛΛΑΔΑ

Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '90, άρχισε να απασχολεί εντονότερα την ελληνική κοινωνία και τους ειδικούς η πιθανή μετεξέλιξη μερίδας της νεανικής παραβατικότητας από ατομικές αντικοινωνικές συμπεριφορές, σε συλλογικές και οργανωμένες μορφές³¹⁸. Αν και η μετεξέλιξη αυτή παρέμεινε σε οριακά επίπεδα, η εμφάνιση και η δράση οργανωμένων ομάδων ανηλίκων σε περιοχές της πρωτεύουσας, καθώς και η καταγραφή ορισμένων κρουσμάτων συλλογικής παραβατικής συμπεριφοράς οδήγησε στον προβληματισμό περί ύπαρξης συμμοριών ανηλίκων³¹⁹.

Θα πρέπει εξαρχής να σημειώσουμε ότι δεν θεωρούμε πως στην Ελλάδα έχουν αναπτυχθεί συμμορίες ανηλίκων, με τα χαρακτηριστικά αυτών που δρουν στις Η.Π.Α. και άλλων δυτικοευρωπαϊκών χωρών. Ειδικότερα, από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί, φαίνεται ότι δεν υπάρχουν στην Ελλάδα συμμορίες ανηλίκων, που να συνιστούν εγκληματικές υποκουλτούρες, να επιδίδονται σε συστηματική βία, να διαθέτουν οργάνωση, ιεραρχική δομή και τελετουργικά μύησης για την εισδοχή νέων μελών, να επιδιώκουν την αναπαραγωγή του συστήματος αξιών της υποκουλτούρας μέσα από αυστηρές διαδικασίες και τα μέλη τους να ακολουθούν σταθερές παρεκκλίνουσες ή εγκληματικές σταδιοδρομίες³²⁰.

Αυτά τα χαρακτηριστικά ανήκουν σε συμμορίες που έδρασαν στο παρελθόν και δρουν ακόμα στις Η.Π.Α. αλλά και στην Ευρώπη, τροφοδοτώντας σε μεγάλο βαθμό τα ποσοστά της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Το γεγονός όμως ότι η ελληνική

³¹⁶ Jackson P.I., 1997, σελ. 147.

³¹⁷ Esterle-Hedibel M., ό.π., σελ. 206-207.

³¹⁸ Κουράκης Ν., 2000, σελ. 185.

³¹⁹ Παπαθεοδώρου Θ., 2002, σελ. 199.

³²⁰ ό.π., σελ. 199.

πραγματικότητα δεν μπορεί να συγκριθεί με τα φαινόμενα αυτά, δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να υποτιμηθεί η μετεξέλιξη (έστω και οριακή) της εγκώριας παραβατικότητας των ανηλίκων προ πιο συλλογικές μορφές αδικημάτων. Πράγματι τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε η εντεινόμενη δράση οργανωμένων ομάδων ανηλίκων σε σχολικούς και εξωσχολικούς χώρους³²¹.

Όπως προκύπτει από έρευνα³²² που διενήργησαν οι Α. Μαγγανάς και Θ. Μανουδάκη το 1998 σε δείγμα 126 μαθητών (ηλικίας 15-19 ετών) από πέντε λύκεια των Αθηνών, το 7,1% των ερωτηθέντων, που προέρχονταν από τις περιοχές Νέου Κόσμου, Δάφνης, Καλλιθέας, Ταύρου, Πετραλώνων, Εξαρχείων, Κέντρου, Μέτς, Πειραιά, Αγ. Παύλου, Γκύζη, Μεταξουργείου και Παγκρατίου, δήλωσαν ότι ανήκουν ήδη σε οργανωμένες ομάδες που διαπράττουν βανδαλισμούς σε σχολεία και επιθέσεις εναντίον συνομηλίκων τους, με σκοπό την απόσπαση χρημάτων και αντικειμένων, ή απλώς εκφοβισμό και διακινούν ναρκωτικά³²³. Παράλληλα η έρευνα έδειξε καθαρά την ύπαρξη οργάνωσης, σταθερότητας και κάποιας μορφής ιεραρχίας, ενώ διαπιστώθηκαν και οι στενοί συνεκτικοί δεσμοί μεταξύ των μελών και η ύπαρξη αλληλεγγύης και υποστήριξης³²⁴.

Επίσης, το 16,6% των ερωτηθέντων συμμετέχει σε ομάδες που τελούν συλλογικά διάφορες παραβατικές πράξεις, αλλά δεν ανταποκρίνονται αναγκαία σε εκείνους που συμμετέχουν σε μια συμμορία, αφού δεν πληρούν απόλυτα όλες τις προϋποθέσεις που έθετε η έρευνα για το χαρακτηρισμό μιας ομάδας ως συμμορία. Είναι πολύ πιθανό λόγω του υψηλού ποσοστού που αντιπροσωπεύουν, να πρόκειται για ανήλικα άτομα που δρουν συλλογικά σε επίπεδο παρέας, αλλά όχι οργανωμένα στο πλαίσιο κάποιας ομάδας. Τέλος, το 47% των ερωτηθέντων μαθητών υποστηρίζουν ότι έχουν πέσει θύματα επίθεσης από «συμμορίες» συνομηλίκων τους³²⁵.

Σύμφωνα με την εν λόγω έρευνα, η πλειονότητα των συμμετεχόντων σε οργανωμένες ομάδες είναι αγόρια, προέρχεται από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα και δεν έχει πάντα χαμηλές σχολικές επιδόσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το 26,1% των μαθητών «ομολόγησε» ότι είχε προκαλέσει με πρόθεση ζημιές σε σχολικό χώρο, το 13,4% ότι είχε «δανειστεί» αυτοκίνητο ή μηχανάκι, το 22% ότι είχε δοκιμάσει κάποια ναρκωτική ουσία, ενώ το 19% αναγνωρίζει την ύπαρξη

³²¹ ό.π., σελ. 199.

³²² Μανουδάκη Θ., 1998, σελ. 1144-1145.

³²³ Παπαθεοδώρου Θ., ό.π., σελ. 199-200.

³²⁴ Μανουδάκη Θ., ό.π., σελ. 1145.

³²⁵ ό.π., σελ. 1144.

αρχηγού στην ομάδα³²⁶. Συνολικά πάντως το 7,1% θεωρήθηκε ότι ανήκει σε οργανωμένες ομάδες (συμμορίες), σύμφωνα με τις υποθέσεις της έρευνας. Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και η πιο πρόσφατη έρευνα του Πανεπιστημίου Αθηνών σε αποφάσεις του Μονομελούς και του Τριμελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων³²⁷, για από κοινού τελεσθείσες σοβαρές παραβατικές πράξεις που απασχόλησαν το εν λόγω δικαστήριο κατά το έτος 2000, σύμφωνα με τα οποία: περιπτώσεις που να εμπίπτουν στο αδίκημα της «σύστασης συμμορίας» (ά. 187) και άρα να μπορούν να χαρακτηριστούν (έστω μόνον από νομική άποψη) ως «συμμορία», καταγράφηκε ένα ποσοστό 6,8%.

Εν τούτοις, όσο και αν τα στοιχεία των δύο ερευνών είναι σημαντικά και καταγράφουν μια υπαρκτή πραγματικότητα βίας και παραβατικότητας μιας (μικρής) μερίδας ανηλίκων, δεν κατάφεραν να αποδείξουν τη συστηματοποιημένη δράση συμμοριών στην Ελλάδα κατά τα πρότυπα άλλων χωρών. Όμως, η εμφάνιση και μόνο οργανωμένων ομάδων ανηλίκων σε σχολικές μονάδες και εξωσχολικούς χώρους, συνιστά ίσως το προοίμιο μιας γενικότερης μετεξέλιξης της νεανικής παραβατικότητας, η οποία κάτω από τις κατάλληλες συνθήκες μπορεί να λάβει μεγάλες διαστάσεις³²⁸.

Στη συνέχεια παρατίθενται κάποιοι πίνακες σχετικά με την παραβατικότητα των ανηλίκων και συγκεκριμένα με τους δράστες παραβατικών πράξεων και τους καταδικασθέντες ανά κατηγορίες αδικημάτων και γεωγραφικό διαμέρισμα κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, με σκοπό να βοηθήσουν στην κατανόηση του φαινομένου στη χώρα μας.

Συγκεκριμένα, στο σύνολο των ανηλίκων που έχουν επισημανθεί στην αστυνομία ως δράστες παράνομων πράξεων, τα μεγαλύτερα ποσοστά εμφανίζουν τα άτομα μετεφηβικής ηλικίας (18-24 ετών), ενώ η παραβατικότητα των ανηλίκων δεν παρουσιάζει μια σταθερή (αυξητική ή μη) πορεία (ενώ φτάνει στα υψηλότερα επίπεδα το έτος 1999 σύμφωνα με τον πίνακα 1). Στο σύνολο των ατόμων που καταδικάστηκαν για την τέλεση κάποιας αξιόποινης πράξης από τα Δικαστήρια Ανηλίκων, τα μεγαλύτερα ποσοστά παρουσιάζουν οι μετέφηβοι και πάλι, ενώ οφείλουμε να παρατηρήσουμε σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 2 πως ο αριθμός των καταδικασθέντων ανηλίκων συνολικά, έχει πτωτική τάση από το 1980 και μετά.

³²⁶ Παπαθεοδώρου Θ., ό.π., σελ. 200.

³²⁷ Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π. και Γαλανού Μ., 2003.

³²⁸ Παπαθεοδώρου Θ., ό.π., σελ. 200.

Πίνακας 1: Δράστες αδικημάτων εκτός παραβάσεων της νομοθεσίας περί αυτοκινήτων γνωστοί το μήνα βεβαίωσης του αδικήματος κατά τάξεις ηλικιών και έτη

Δράστες γνωστοί το μήνα βεβαίωσης του αδικήματος κατά ηλικία σε έτη (αυτουργοί και συμμετοχοί) (Εκτός δραστών παραβάσεων νομοθ. περί αυτοκινήτων)						
Έτος	07-12	13-17	18-20	21-24	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
1985	134	3092	8271	18390	29.887	18,09%
1990	184	2425	9005	21546	33.160	20,07%
1993	219	3201	9447	23656	36.523	22,10%
1996	345	2682	7647	18448	29.122	17,62%
1999	452	3484	10.223	22.372	36.531	22,11%
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ					165.223	100%

Πηγή: Στατιστική Επετηρίδα Ελλ. Αστυνομίας, έτος 1992 και έτος 1999, Πίνακας 34^α
Σημείωση: Η Στατιστική της Ελλ. Αστυνομίας δημοσιεύεται από το 1985 και μετά.

Πίνακας 2: Καταδικασθέντες κατά ηλικία

% Έτος	ΗΛΙΚΙΕΣ				ΣΥΝΟΛΟ	Επί 100.000 κατοίκων
	-12	13-17	18-20	21-24		
1980	240	5236	8717	10270	24.463	62-122
%	0,2	4,3	7,1	8,3		
1985	168	7206	7723	9092	24.189	80-101
%	0,2	6,7	7,2	8,4		
1990	80	6714	6233	9241	22.268	72-99
%	0,1	6,1	5,7	8,5		
1993	150	5945	5589	8334	20.018	62-87
%	0,1	6,4	6,1	9,0		
1996	282	5384	5233	8159	19.058	55-84
%	0,3	6,2	6,0	9,4		

Πηγή: Στατιστική της Δικαιοσύνης για τα επιλεγέντα έτη, Πίνακας VII

Επιπρόσθετα, οι περισσότεροι ανήλικοι έχουν καταδικασθεί για αδικήματα που αφορούν τους ειδικούς ποινικούς νόμους (συμπεριλαμβανομένων και των ναρκωτικών), ενώ ακολουθούν τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας & της περιουσίας και τα αδικήματα βίας (πίνακας 3). Τέλος, οι περισσότεροι καταδικασθέντες ανήλικοι για τα έτη 1980, 1990 και 1996 εντοπίζονται στην Περιφέρεια της Πρωτεύουσας, ενώ για τα έτη 1985 και 1993 τα μεγαλύτερα ποσοστά καταδικασθέντων ανηλίκων συγκεντρώνει η Μακεδονία (πίνακας 4)³²⁹.

Πίνακας 3: Καταδικασθέντες ανήλικοι και μετεφηβικής ηλικίας, κατά κατηγορία αδικημάτων, ηλικία και έτος

Έτος \ Ηλικία	Βίας	Ιδιοκτησίας και Περιουσίας	Κοινωνικού Συνόλου	Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι	Στρατιωτικοί Ποινικοί Νόμοι	Λοιπά	
1980	-12	30	124	27	59	-	-
	13-17	341	900	106	3866	3	20
	18-20	973	522	200	6640	349	30
ΣΥΝΟΛΟ	1344	1546	333	10565 ³³⁰	352	50	
1985	-12	12	77	17	62	-	-
	13-17	244	946	81	5911	1	23
	18-20	530	534	75	5920	648	16
ΣΥΝΟΛΟ	786	1557	173	11893 ³³¹	649	39	
1990	-12	1	51	5	23	-	-
	13-17	342	825	93	5441	2	26
	18-20	549	500	91	4642	440	11
ΣΥΝΟΛΟ	892	1376	189	10106 ³³²	442	37	
1993	-12	3	37	1	89	-	20
	13-17	171	620	42	5080	1	31
	18-20	389	484	44	4263	394	15
ΣΥΝΟΛΟ	563	1141	87	9432 ³³³	395	66	
1996	-12	3	79	11	140	-	49
	13-17	279	860	42	4105	-	98
	18-20	252	517	53	4154	235	22
ΣΥΝΟΛΟ	534	1456	106	8399 ³³⁴	235	169	

Πηγή: Στατιστική της Δικαιοσύνης, Πίνακας 6

³²⁹ Σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 1991 η πιο πυκνοκατοικημένη γεωγραφική περιοχή στην Ελλάδα είναι η Αττική με 3.523.407 κατοίκους, ενώ ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία με 1.710.513 κατοίκους. Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος.

³³⁰ Για το έτος 1980, στο σύνολο των ειδικών ποινικών νόμων οι παραβάσεις που αφορούν τα ναρκωτικά είναι 26.

³³¹ Για το έτος 1985, όπως υποσημ. 1.

³³² Για το έτος 1990, στο σύνολο των ειδικών ποινικών νόμων οι παραβάσεις που αφορούν τα ναρκωτικά είναι 109.

³³³ Για το έτος 1993, στο σύνολο των ειδικών ποινικών νόμων οι παραβάσεις που αφορούν τα ναρκωτικά είναι 56.

³³⁴ Για το έτος 1996, στο σύνολο των ειδικών ποινικών νόμων οι παραβάσεις που αφορούν τα ναρκωτικά είναι 142.

Πίνακας 4: Καταδικασθέντες ανήλικοι και μετεφηβικής ηλικίας κατά γεωγραφικό διαμέρισμα

ΕΤΟΣ	Σύνολο καταδικ.	Περιφ. πρωτευ.	Λοιπή Στερεά Ελλάδα & Εύβοια	Πελοπ.	Ιόνια Νησιά	Ήπειρος	Θεσσαλία	Μακεδ.	Θράκη	Νησιά Αιγαίου	Κρήτη
1980	14.204	2.752	1.819	2.253	302	633	1.220	2.600	896	828	801
1985	15.102	2.650	1.689	2.340	410	402	919	4.003	1.014	1.012	649
1990	13.043	3.074	1.613	1.919	268	213	1.280	2.737	675	487	763
1993	11.684	2.449	960	1.324	200	353	816	3.313	1.003	816	444
1996	10.899	3.580	861	1.231	108	177	512	2.702	615	665	443

Πηγή: Στατιστική της Δικαιοσύνης, Πίνακας 6

Συνοψίζοντας, από τα όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα, φαίνεται ότι οι συμμορίες δεν είναι κοινό φαινόμενο όλων των Ευρωπαϊκών πόλεων, και εκεί όπου υπάρχουν, αποκλίνουν από το πρότυπο των συμμοριών στις Η.Π.Α.³³⁵. Ωστόσο, συμμορίες έχει διαπιστωθεί ότι δρουν στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες, αλλά η μετονομασία και μόνο του φαινομένου φτάνει (βλ. προηγούμενες παραγράφους για τη χρησιμοποίηση όρων όπως οργανωμένες ή νεανικές ομάδες, οι οποίοι δεν αποδίδονται ως συμμορίες), για να κατανοήσουμε τις προσπάθειες μερικών από αυτές να «κλείσουν τα μάτια» στο πρόβλημα.

Με βάση τα όσα έχουν αναφερθεί έως τώρα, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως τόσο οι συμμορίες ανηλίκων της Ευρώπης όσο και αυτές των Η.Π.Α., εμφανίζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά, ενώ διαφοροποιούνται σε κάποια άλλα³³⁶.

Αυτά είναι:

-οι συμμορίες εμφανίζονται σε εξασθλωμένες και υποβαθμισμένες περιοχές, κατά πλειοψηφία στο εσωτερικό των μεγαλουπόλεων,

-περιλαμβάνουν κυρίως αγόρια νεαρής ηλικίας που ανήκουν σε μεταναστευτικές ομάδες ή μειονότητες και που βιώνουν έντονα καταστάσεις περιθωριοποίησης και αποκλεισμού από κοινωνικές και επαγγελματικές ευκαιρίες,

-οι συμμορίες της Ευρώπης είναι πιο χαλαρά οργανωμένες, με ελαστικότερη δομή σε σχέση με αυτών στις Η.Π.Α.,

-τέλος, οι συμμορίες ανηλίκων είναι άμεσα συνδεδεμένες με τη βία.

Με το να εθελουφλεί κάποιος μπροστά στις καταστάσεις αυτές, το μόνο που πετυχαίνει είναι να διογκώνει το πρόβλημα, κι αυτό δεν μπορεί να το αρνηθεί κανείς. Θα ήθελα να κλείσω αυτό το κεφάλαιο, με μία φράση του Franz Von Liszt ο οποίος διακήρυξε στα τέλη του περασμένου αιώνα πως **«η καλύτερη αντεγκληματική πολιτική, είναι μία καλή κοινωνική πολιτική»**³³⁷, κάτι που οι περισσότερες χώρες φαίνεται πως έχουν ξεχάσει.

³³⁵ Klein M.W., 2001, σελ. 209.

³³⁶ Weitekamp E., 2001, σελ. 203.

³³⁷ ό.π., σελ. 321.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΓΕΝΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

1) Η έννοια και η ιδιομορφία του σύγχρονου Δικαίου Ανηλίκων

«Θάθελα να μην ήταν ηλικία ανάμεσα στα δεκάξι και εικοσιτρία, ή το ανάμεσα να το πέρναγε η νιότη κοιμισμένη...» (από το Χειμωνιάτικο Παραμύθι του Shakespeare)

Αποτελεί, πλέον, κοινό τόπο ότι οι ανήλικοι δεν είναι απλές «μικρογραφίες ενηλίκων» (homunculi, δηλ. μικροί άνθρωποι), αλλά άνθρωποι με ξεχωριστή προσωπικότητα και με ιδιαίτερες ανάγκες διαπαιδαγώγησης αλλά και μεταχείρισης³³⁸.

Έτσι, αντιμετωπίζονται οι ανήλικοι στην εποχή μας μ' ένα ξεχωριστό δίκαιο και όχι με βάση τις γενικές ρυθμίσεις που ισχύουν για τους ενήλικες εγκληματίες. Το δίκαιο αυτό, που ονομάζεται «ποινικό δίκαιο ανηλίκων» (juvenile justice), έχει πλέον αποκτήσει τις δικές του αρχές, σκοπούς και χαρακτήρα. Οι παραβάσεις του νόμου από τους ανήλικους εκδικάζονται από δικαστήρια με ειδική δικαιοδοσία, απλουστευμένη και μη δημόσια διαδικασία και με πνεύμα πατρικής διαπαιδαγώγησης που δεν αποσκοπεί στην τιμωρία και ανταπόδοση, αλλά στη βελτίωση του ανήλικου παραβάτη. Επίσης, οι κυρώσεις που επιβάλλονται από τα δικαστήρια αυτά και ο τρόπος εκτέλεσής τους διέπονται, ή τουλάχιστον πρέπει να διέπονται, από ανάλογο πνεύμα στοργής και βοήθειας προς τον ανήλικο παραβάτη, να είναι δε προσαρμοσμένες στις ανάγκες της προσωπικότητάς του, αλλά χωρίς να υπερβαίνουν τα όρια που επιβάλλονται από την αρχή της αναλογικότητας και από τον σεβασμό της αξίας του ανήλικου ως ανθρώπου. Μάλιστα, οι κυρώσεις αυτές θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένες στην ιδέα της κατά το δυνατόν ελάχιστης παρέμβασης του ποινικού δικαίου στη μεταχείριση των ανηλικών παραβατών³³⁹.

³³⁸ Κουράκης Ν., 2004, σελ. 1.

³³⁹ ό.π., σελ. 1.

Επομένως, το δίκαιο ανηλίκων διαφοροποιείται από το κυρίως ποινικό δίκαιο διότι ο στόχος του είναι διαφορετικός. Αφενός αποβλέπει προ πάντων στη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου και την αποτροπή τέλεσης εκ μέρους του νέων αδικημάτων και όχι στην τιμώρησή του ή την ανταπόδοση του διαπραχθέντος αδικού. Ως διαπαιδαγώγηση θεωρείται η εκμάθηση εκείνων των κοινωνικών δεξιοτήτων που θα καταστήσουν τους ανήλικους ικανούς να αναλάβουν έναν εποικοδομητικό ρόλο στην κοινωνία και να έχουν μια σύννομη συμπεριφορά³⁴⁰. Αφετέρου, τα χρησιμοποιούμενα μέσα για την εκπλήρωση των σκοπών του, δεν έχουν πολλές φορές αμιγώς ποινικό χαρακτήρα, ιδίως μάλιστα όταν ο ανήλικος δεν έχει τελέσει ακόμη κάποια αξιόποινη πράξη, αλλά παρά ταύτα κρίνεται ότι πρέπει να προστατευτεί εγκαίρως πριν από την όποια ενδεχόμενη παρεκτροπή του (προπαραβατικοί ανήλικοι)³⁴¹.

Γι' αυτό άλλωστε ορισμένοι συγγραφείς διακρίνουν ανάμεσα σε **δίκαιο ανηλίκων με ευρεία έννοια** (πρόκειται για το σύνολο των κανόνων δικαίου που ασχολούνται με τους ανηλικούς) και σε **δίκαιο ανηλίκων με στενή έννοια**, το οποίο διακρίνεται περαιτέρω σε *ποινικό δίκαιο ανηλίκων*, και σε *δίκαιο πρόνοιας ανηλίκων* για όσους έχουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής και διατρέχουν άμεσο κίνδυνο να παραβούν τον ποινικό νόμο³⁴².

Εν συντομία, σύμφωνα με το *προνοιακό πρότυπο* η πολιτεία νομιμοποιείται να παρεμβαίνει με (ημι) ποινικές διαδικασίες, ακόμη και για συμπεριφορές που μολονότι δεν συνιστούν *stricto sensu* εγκληματική πράξη, όμως μπορούν να θεωρηθούν, σε συνάρτηση με την προσωπικότητα του ανηλίκου, ως προθάλαμος του εγκλήματος. Το ενδιαφέρον δεν εστιάζεται στην παράνομη συμπεριφορά του ανηλίκου, όπως πρέσβευε η κλασική σχολή του ποινικού δικαίου, αλλά στην ίδια την προσωπικότητα του ανηλίκου και τις δυνατότητες βελτίωσής του, σύμφωνα με τη σχετική διδασκαλία της σχολής της Νέας Κοινωνικής Άμυνας³⁴³.

Σε αντίθεση με το προνοιακό πρότυπο, το *δικαιικό* επικεντρώνεται στην παράβαση και όχι στην προσωπικότητα του παραβάτη, του οποίου οι πράξεις κατά τη διάρκεια της εφηβείας δεν χρειάζεται να είναι αντικείμενο θεραπείας, αφού συνήθως έχουν συμπτωματικό και προσωρινό χαρακτήρα. Συνεπώς, κύριος στόχος αυτού του

³⁴⁰ Η Α. Πιτσελά υπογραμμίζει την ανάγκη να εφαρμόζεται στο δίκαιο ανηλίκων όχι το αξίωμα «διαπαιδαγώγηση μέσω της ποινής», αλλά η βασική αρχή «διαπαιδαγώγηση στη θέση της ποινής», βλ. Πιτσελά Α., 2000, σελ. 78.

³⁴¹ Κουράκης Ν., ό.π., σελ. 2.

³⁴² Για μια αναλυτικότερη διάκριση των δύο προτύπων, βλ. Courakis. Ν., 2004, σελ. 251-273, Χάϊδου Α., 1989, σελ. 46-47, Σπινέλλη Κ., 1992, σελ. 87-90 και Πιτσελά Α., 2000, σελ. 37-70.

³⁴³ Κουράκης Ν., 2004, σελ. 228, 231-232.

προτύπου δεν είναι η με κάθε κόστος αναμόρφωση της προσωπικότητάς του, αλλά η επανένταξη του ανηλίκου σε μια κοινωνία που σέβεται τα δικαιώματά του ως πολίτη³⁴⁴.

Η απονομή ποινικής δικαιοσύνης σε ανηλικούς των περισσότερων Ευρωπαϊκών χωρών, ανάμεσά τους και η Ελλάδα, εντάσσεται μάλλον στο πρότυπο της δικαιοσύνης (ή δικαιοκώ πρότυπο), στο οποίο ισχύει το δυαδικό σύστημα το οποίο διαχωρίζει μεταξύ της εγκληματικής και προεγκληματικής συμπεριφοράς³⁴⁵. Θα πρέπει να τονιστεί στο σημείο αυτό, ότι σε μερικές χώρες το δικαιοκώ πρότυπο εφαρμόζεται στην πράξη ιδιαίτερα αυστηρά με πνεύμα ανταπόδοσης, ώστε να καθησυχάσει την κοινή γνώμη ότι το έγκλημα είναι υπό έλεγχο και ότι οι υπεύθυνοι θα τιμωρηθούν. Τέτοιες τάσεις αυστηρής αντιμετώπισης, παρατηρούνται ιδίως όταν αυξάνονται τα εγκλήματα βίας και τα σοβαρά αδικήματα των νέων³⁴⁶.

Παρ' όλα αυτά, σήμερα γίνεται δεκτός στο Δίκαιο Ανηλίκων ένας συγκερασμός του 'προνοιακού' με το 'δικαιοκώ' πρότυπο, ο οποίος αποτυπώνεται στα τέσσερα σημαντικότερα διακρατικά κείμενα των τελευταίων ετών για τους ανηλικούς παραβάτες³⁴⁷. Συγκεκριμένα, στους «Ελάχιστους ή Στοιχειώδεις Κανόνες για την Απονομή της Δικαιοσύνης σε Ανηλικούς» ή «Κανόνες του Πεκίνου» (the Beijing Rules) του 1985, στη «Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού» του Ο.Η.Ε. του 1989, στη Σύσταση (87) 20 της 17.09.1987 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης «για τις κοινωνικές αντιδράσεις στη νεανική παραβατικότητα», και τέλος, στη Σύσταση 2003 (20) της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης «για νέους τρόπους μεταχείρισης της νεανικής παραβατικότητας και για τον ρόλο της Δικαιοσύνης των Ανηλίκων».

Πάντως, η αρμονική συνύπαρξη αυτών των δύο προτύπων και, κατ' επέκταση, της *διαπαιδαγώγησης* με τον *κοινωνικό έλεγχο*³⁴⁸, στηρίζεται σε μια εύθραυστη ισορροπία και εγκυμονεί κινδύνους για ολόκληρο το σύστημα του Δικαίου Ανηλίκων³⁴⁹.

³⁴⁴ ό.π., σελ. 243.

³⁴⁵ Πιτσελά Α., ό.π., σελ. 248.

³⁴⁶ Κουράκης Ν., ό.π., σελ. 329.

³⁴⁷ ό.π., σελ. 250, ενώ για τα διακρατικά κείμενα όσον αφορά τους ανηλικούς, βλ. Πιτσελά Α., 2001, και της ίδιας, 2003.

³⁴⁸ Πιτσελά Α., 2000, σελ 27.

³⁴⁹ Σπινέλλη Κ., ό.π., σελ. 41-43.

2) Σύγχρονες τάσεις της ποινικής μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών σε διεθνές επίπεδο

Οι παραβάσεις των ανήλικων στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες της Ευρώπης και της Βορ. Αμερικής αντιμετωπίζονται με ειδικές κυρώσεις και μέτρα που κλιμακώνονται ανάλογα με την ηλικία του ανήλικου παραβάτη, τη βαρύτητα της παράνομης συμπεριφοράς του και τις προοπτικές για τέλεση εκ μέρους του νέων αξιόποινων πράξεων στο μέλλον. Το ελαφρότερο μέτρο είναι η επίπληξη (admonestation) και το αυστηρότερο η φυλάκιση σε κλειστό χώρο (ποινικός σωφρονισμός, imprisonment)³⁵⁰.

Σε διεθνές επίπεδο η σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική για ανήλικους προσπαθεί κατά κανόνα να περιορίσει την ποινική αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανήλικων για να αποτρέψει αρνητικές συνέπειες και κυρίως τη δευτερογενή εγκληματοποίηση³⁵¹. Τις τελευταίες δεκαετίες φαίνεται να επικρατεί διεθνώς συμφωνία όσον αφορά τις στρατηγικές αντιμετώπισης της παραβατικής συμπεριφοράς τους, με τη χρήση εναλλακτικών ποινών (κατά παρέκκλιση διαδικασίες-diversion), της αποεγκληματοποίησης (decriminalization), της αποφυγής εγκλεισμού σε ιδρύματα (deinstitutionalization), και της δίκαιης δίκης (due process)³⁵². Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε την παρατήρηση του Heinrich Webler το 1929 σχετικά με την αναμόρφωση του ποινικού δικαίου των ανήλικων: «Ονομάζουμε την εποχή μας με υπερηφάνεια ως τον αιώνα του παιδιού και αισθανόμαστε ασύγκριτα μεγαλόκαρδοι και γενναιοδωροί. Στην αλήθεια είμαστε τόσο μικροπρεπείς..., έντρομα ανήσυχτοι για τη μίζερη κοινωνική μας τάξη, ώστε δεν είμαστε ούτε σε θέση να λάβουμε θετικά υπόψη το νεαρό της ηλικίας τους, δεν τους επιτρέπουμε ούτε επαρκή χώρο και ελευθερία κινήσεων για την ανάπτυξή τους. Μάλιστα τους μαχόμαστε με βαρύ πυροβολικό. Ενήλικοι άνθρωποι συνεδριάζουν πανηγυρικά στο δικαστήριο για παιδιά με τον Κώδικα Ποινικού Δικαίου στα χέρια: αν αυτό δεν ήταν τόσο βαθιά εντροπιαστικό, θα ήταν –ας μου συγχωρήσετε την πικρή διαπίστωση– ανεπίπρωτα γελοίο»³⁵³.

³⁵⁰ Κουράκης Ν., 2004, σελ. 233.

³⁵¹ Δευτερογενής εγκληματοποίηση είναι η υιοθέτηση εγκληματικής ταυτότητας, η ενίσχυση της εμμονής του δράστη σε διάπραξη εγκλημάτων (ή της ροπής για υποτροπή) και η αύξηση της εγκληματικής σκληρότητάς του, καταστάσεις που προκαλούνται από λανθασμένες ή απρόσφορες (τυπικές και άτυπες) αντιδράσεις και υπεραντιδράσεις στο έγκλημα., βλ. Πιτσελά Α., 2000, σελ. 98.

³⁵² Σπινέλλη Κ., ό.π., σελ. 136.

³⁵³ Πιτσελά Α., ό.π., σελ 461.

Τελευταία, επιδιώκεται διεθνώς και εν μέρει έχει επιτευχθεί στον ευρωπαϊκό χώρο, η μεταρρύθμιση του ποινικού δικαίου των ανηλίκων. Ο κοινός παρανομαστής στις νομοθετικές τροποποιήσεις ή στα μεταρρυθμιστικά σχέδια των κρατών μελών, ενισχύθηκε από την ανάγκη πολλών χωρών να εναρμονίσουν τις νομοθεσίες τους με τους διεθνείς κανόνες, όπως η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989)³⁵⁴.

Στη χώρα μας η τελευταία μεταρρύθμιση άρχισε τον Ιούνιο του 2001 με την συγκρότηση μιας νομοπαρασκευαστικής ομάδας, με σκοπό τον εκσυγχρονισμό του συστήματος δικαιοσύνης ανηλίκων³⁵⁵. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το νέο νόμο Ν3189/2003³⁵⁶ για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων, εισάγονται ένα πλήθος αναμορφωτικών μέτρων, όπως η ανάθεση της επιμέλειας του ανήλικου σε ανάδοχη οικογένεια, η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, η αποζημίωση του θύματος ή η επανόρθωση των ζημιών, η παροχή κοινωφελούς εργασίας, η παρακολούθηση κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων, η φοίτηση σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης και η παρακολούθηση από τον ανήλικο ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής³⁵⁷.

Όλα τα προηγούμενα μαζί με την επίπληξη, την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανήλικου στους γονείς ή στους επιτρόπους του και τους θεσμούς των Εταιριών Προστασίας Ανηλίκων, των Επιμελητών Ανηλίκων και των Ιδρυμάτων Αγωγής που παραμένουν σε ισχύ, στοχεύουν στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων μέσω μιας γενικότερης προσπάθειας βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσής τους³⁵⁸.

Γενικά, οι αλλαγές του ποινικού δικαίου των ανηλίκων εκδηλώνονται στις διάφορες νομοθεσίες ιδίως με μέτρα, τα οποία³⁵⁹: α) αντιμετωπίζουν τον εγκλεισμό μόνον ως έσχατο καταφύγιο (last resort) για ανήλικους παραβάτες, και αποφεύγουν να εισάγουν ποινές μακροχρόνιου εγκλεισμού, β) αναπτύσσουν ένα σύστημα εξωιδρυματικών κυρώσεων ώστε να αποτραπεί η ποινική διαδικασία, γ) ενθαρρύνουν τη χρήση κατά παρέκκλιση διαδικασιών και διαμεσολάβησης, ιδίως όταν η ποινική

³⁵⁴ ό.π., σελ. 99.

³⁵⁵ Κουράκης Ν., ό.π., σελ. 330.

³⁵⁶ Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Οκτώβριος 2003.

³⁵⁷ Φαρσεδάκης Ι., 2004, σελ. 15.

³⁵⁸ Τερζόγλου Μ., 2003, σελ. 1180.

³⁵⁹ ό.π., σελ. 330-331, 358, καθώς επίσης Πιτσελά Α., 1996α.

δικονομία τους βασίζεται στην αρχή της σκοπιμότητας, δ) αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην αποκατάσταση της βλάβης προς το θύμα, ε) οργανώνουν και συντονίζουν διάφορους φορείς σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, κατάλληλους να προσφέρουν βοήθεια στους ανήλικους παραβάτες οι οποίοι είτε βρίσκονται σε κίνδυνο είτε έχουν ήδη τελέσει κάποιο αδίκημα, τέλος, στ) απαιτούν μια ολοκληρωμένη προσέγγιση (με έμφαση στον τομέα της πρόληψης), που θα αναπτύσσεται σε συνδυασμό με κοινωνικές πολιτικές, ιδίως όσον αφορά τον τρόπο ζωής και ανάπτυξης των μεγαλουπόλεων.

Οι μεταρρυθμίσεις είναι συνεπώς προσανατολισμένες σ' ένα *εξισορροπημένο* δικαιοτικό πρότυπο (balanced justice model), όπου οι παιδαγωγικοί στόχοι θα συνδυάζονται με τις εγγυήσεις για δίκαιη δίκη και αξιοπρεπή κράτηση, όταν το τελευταίο κρίνεται απολύτως απαραίτητο.

Ενώ στην Ευρώπη γίνονται προσπάθειες ομογενοποίησης του ποινικού δικαίου ανηλίκων, στις Η.Π.Α., τη γενέτειρα του πρώτου στον κόσμο δικαστηρίου ανηλίκων³⁶⁰, παρατηρούνται αντιφατικές εξελίξεις. Δηλαδή, αφενός προσπάθειες αποϊδρυματοποίησης και αποεγκληματοποίησης των παραβάσεων status (των ειδικών ποινικών αδικημάτων τα οποία δεν ισχύουν για τους ενήλικες, π.χ. απαγόρευση συμμετοχής σε τυχερά παιχνίδια, κατοχή αεροβόλων όπλων και ψαροντούφεκων κ.ά.), αφετέρου αυστηρή αντιμετώπιση απέναντι στα εγκλήματα βίας³⁶¹.

Ορισμένες Πολιτείες επιτρέπουν να εκδικάζονται βαριάς μορφής εγκλήματα ανηλίκων από τα κοινά ποινικά δικαστήρια³⁶². Οι επικριτές του δικαστηρίου ανηλίκων, απαιτούν να υποστεί αυτό ριζικές αλλαγές ή να καταργηθεί, επειδή έχει «χρεωκοπήσει». Η αυξανόμενη εγκληματικότητα των ανηλίκων, ιδιαίτερα η βίαιη (ανθρωποκτονίες από πρόθεση, βαριές σωματικές βλάβες κ.ά.), τη στιγμή που τα εγκλήματα βίας γενικά μειώνονται σε όλη τη χώρα, κατέστησε έντονη την ανάγκη για μεταρρύθμιση³⁶³. Αυτό το γεγονός οδήγησε πολλές Πολιτείες να προχωρήσουν σε μεταχείριση ανηλίκων δραστών εγκλημάτων βίας ως ενηλίκων³⁶⁴, με απειλή της ισόβιας στέρησης της ελευθερίας³⁶⁵. Η πιο διαβόητη ρύθμιση του νόμου «Violent Crime Control and Law

³⁶⁰ Το πρώτο Δικαστήριο Ανηλίκων στον κόσμο ιδρύθηκε στο Chicago των Η.Π.Α. το 1899.

³⁶¹ Για το θέμα αυτό, βλ. Κουράκη Ν., 1978.

³⁶² Kurchik A., 2004, σελ. 150, του ίδιου, 2003, σελ. 439, Maxwell S.R., 1999, σελ. 403-404 και Zimring F.E., 1998, σελ. 109-112.

³⁶³ Πιτσελά Α., 2000, σελ. 100.

³⁶⁴ Σήμερα, και οι 50 Πολιτείες της Αμερικής έχουν θεσπίσει το δικαίωμα να μεταφέρουν την εκδίκαση των υποθέσεων που αφορούν τους νέους από τα Δικαστήρια Ανηλίκων στα κοινά Ποινικά Δικαστήρια, βλ. Kurchik A., 2003, σελ. 445, υποσημ.6.

³⁶⁵ Από τις συνολικά 36 Πολιτείες της Αμερικής που δεν έχουν καταργήσει τη θανατική ποινή, 27 την επιτρέπουν και για άτομα κάτω των 18 ετών κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης.

Enforcement Act» (1994) είναι το άρθρο “Three Strikes and You’ re Out”³⁶⁶. Αυτό σημαίνει ότι δράστες βίαιων εγκλημάτων μετά την τέλεση της τρίτης πράξης βίας καταδικάζονται υποχρεωτικά σε ισόβια στέρηση της ελευθερίας χωρίς τη δυνατότητα κάποτε να απολυθούν. Η προβληματική του νόμου συνίσταται στον τυφλό αυτοματισμό που δεν εξετάζει τις συνθήκες της συγκεκριμένης πράξης και την προσωπικότητα του δράστη³⁶⁷.

Η αμερικανική αντεγκληματική πολιτική έχει σοβαρές παρενέργειες. Η πολιτική των “Three Strikes”, η λειτουργία των “Boot Camps”, δηλαδή ενός σκληρού καθεστώτος στις φυλακές για νεαρούς δράστες που εκτίουν μικρής διάρκειας ποινές (shock incarceration), καθώς και η αυξανόμενη εκδίκηση των υποθέσεων με ανήλικους παραβάτες από τα κοινά ποινικά δικαστήρια (και κατ’ επέκταση η επιβολή της ποινής της φυλάκισης)³⁶⁸ αποτελούν μερικά μόνο παραδείγματα. Εξάλλου, τα αποτελέσματα των εγκληματολογικών ερευνών δεν επιβεβαιώνουν κάποια θετική συσχέτιση μεταξύ αυστηρών ποινών και χαμηλής εγκληματικότητας. Είναι γνωστό επίσης, ότι το ποσοστό της υποτροπής στις ιδρυματικές κυρώσεις είναι δυσανάλογα υψηλότερο απ’ ότι στις εξωιδρυματικές³⁶⁹.

Η δίκη του ανηλικού Nathalien Abraham στο Μίσιγκαν, στις 16 Νοεμβρίου 1999 για ανθρωποκτονία με πρόθεση, έδειξε με τον πλέον ανάγλυφο τρόπο τις τάσεις αυστηρότητας στον τομέα της δικαιοσύνης των ανηλίκων στις Η.Π.Α., καθώς και τη βαθμιαία διεύρυνση, στη χώρα αυτή, των εφαρμογών του μοντέλου της «μηδενικής ανοχής»³⁷⁰. Ο Nathalien, ηλικίας μόλις 13 ετών είναι, στα αμερικανικά δικαστικά χρονικά, το νεότερο παιδί-εγκληματίας (11 ετών την περίοδο τέλεσης της πράξης) που δικάστηκε και καταδικάστηκε σαν να ήταν ενήλικος, χωρίς το δικαστήριο να του αναγνωρίσει την ελαττωμένη ικανότητα προς καταλογισμό³⁷¹.

³⁶⁶ Για την πολιτική των Three Strikes and you’re Out, βλ. D’ Alessio S.J. 1997 και Schichor D., 1997.

³⁶⁷ Η κατάσταση είναι χειρότερη στην Πολιτεία της Καλιφόρνιας όπου αρκεί η τέλεση τριών εγκλημάτων (όχι μόνο εγκλημάτων βίας, αλλά και εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας, εφόσον η ζημιά υπερβαίνει τα 50 δολάρια) για την καταδίκη μέχρι σε ισόβια στέρηση της ελευθερίας. Ο Πρόεδρος της Αμερικανικής Εταιρείας Εγκληματολογίας το 1994, J. Skolnick, ανέφερε σε μια ομιλία του την περίπτωση ενός άνδρα που έπεσε θύμα του νέου νόμου και καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη. Το τρίτο του έγκλημα ήταν η κλοπή μιας πίτσας! βλ. Πιτσελά Α., ό.π., σελ. 100-101, υποσημ.178.

³⁶⁸ Πιτσελά Α., ό.π., σελ. 100-102.

³⁶⁹ Πιτσελά Α., 2001, σελ. 37.

³⁷⁰ Για την αντεγκληματική πολιτική της ‘μηδενικής ανοχής’, βλ. Wilson J.Q. και Kelling G.L., 2003.

³⁷¹ Παπαθεοδώρου Θ., 2000, σελ. 77.

Αυτό οφείλεται στο ότι η Πολιτεία του Μίσιγκαν αναγνωρίζει την ικανότητα προς καταλογισμό των νεαρών εγκληματιών (μικρότεροι των 14 ετών), εφόσον το έγκλημα που διέπραξαν είναι ιδιαίτερα σοβαρό. Ο νόμος αυτός, κατάργησε ουσιαστικά στοιχεία της μέχρι τώρα κρατούσας δικονομικής και εγκληματολογικής θεώρησης για τη μεταχείριση των ανηλίκων στις Η.Π.Α., διευρύνοντας παράλληλα τις εφαρμογές της «μηδενικής ανοχής» στον τομέα της αντεγκληματικής πολιτικής.

Η πολιτική της «μηδενικής ανοχής» διαπερνά τις μορφές του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Στηρίζεται αφενός μεν, στην ένταση της επιτήρησης και την ποινικοποίηση των παραβατικών συμπεριφορών μικρής ή μεσαίας επικινδυνότητας, για να αποτραπεί ο δράστης από την τέλεση σοβαρότερων αδικημάτων, αφετέρου δε, στην αντιμετώπιση με μεγαλύτερη αυστηρότητα των δραστών σοβαρών εγκλημάτων με σκοπό να επιτευχθεί η αδρανοποίησή τους. Παράλληλα, η αναδιάρθρωση των αστυνομικών δυνάμεων και η επιλογή των πεδίων δράσης τους, στοχεύουν στη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας της καταστολής και κατ' επέκταση στη μείωση της εγκληματικότητας³⁷².

Η πολιτική αυτή συνδυάστηκε με την ιδέα της 'απόλυτης ασφάλειας' και της αυξημένης επιτήρησης των σχολικών χώρων, καθώς και των χώρων συνάθροισης των ανηλίκων (πλατείες, γειτονιές, χώροι διασκέδασης) και συναντάται και σε άλλες χώρες (όπως Αγγλία, Γαλλία)³⁷³. Εν τούτοις, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι μέθοδοι της 'μηδενικής ανοχής' στην Ευρώπη δεν έχουν την ίδια απήχηση όπως συμβαίνει στις Η.Π.Α.

Τα αποτελέσματα αυτής της πολιτικής παραμένουν μέχρι σήμερα αμφιλεγόμενα, ενώ οι δικαστικές αρχές συνεχίζουν να εξαντλούν την αυστηρότητά τους σε θέματα ποινικής μεταχείρισης των ανηλίκων δραστών. Από τη μία πλευρά, οι αμερικανικές αστυνομικές στατιστικές δείχνουν ότι μετά το 1993 η εγκληματικότητα των νέων παρουσιάζει πτωτική τάση, ενώ από την άλλη πλευρά, μόνο για το έτος 1998, 12.000 ανήλικοι μικρότεροι των 18 ετών παραπέμφθηκαν (και στις 50 πολιτείες) στα (κοινά) ποινικά δικαστήρια και δικάστηκαν ως ενήλικοι για πράξεις μεσαίας ή σοβαρής εγκληματικότητας³⁷⁴. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν παρατηρείται κάποια

³⁷² ό.π., σελ. 79.

³⁷³ Για την εφαρμογή του προτύπου της 'μηδενικής ανοχής' στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, βλ. Παπαθεοδώρου Θ., 2002, σελ. 247-274.

³⁷⁴ Παπαθεοδώρου Θ., 2000, σελ. 80.

επίδραση της αυστηρότητας της ποινικής δικαιοσύνης στη μείωση των εγκλημάτων βίας³⁷⁵.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η εντατικοποίηση της ποινικής καταστολής των ανηλίκων στις Η.Π.Α., ο αυξανόμενος στιγματισμός ενός ηλικιακά πολύ νεαρού πληθυσμού και η κοινωνική κατάταξή του ως 'ομάδας υψηλής επικινδυνότητας', καθώς και η γενίκευση των δικονομικών παρεκκλίσεων στο πεδίο του δικαίου των ανηλίκων, αποτελούν εκείνα τα στοιχεία που είναι ικανά να τροφοδοτήσουν και να συντηρήσουν την κοινωνική σύγκρουση, δημιουργώντας θύλακες ανομίας και ζώνες αυξημένης επιτήρησης μέσα στην ίδια τη ζωή της κοινότητας³⁷⁶.

Όσον αφορά την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων στη χώρα μας, δεν φαίνεται να υπάρχει μια ενιαία τάση αυστηροποίησης ή μη των ποινών που επιβάλλονται γι' αυτούς κατά τα τελευταία έτη (βλ. πίνακα 5). Ωστόσο, οφείλουμε να παρατηρήσουμε σύμφωνα με τα στοιχεία των Δικαστηρίων Ανηλίκων, πως κυρίαρχος τρόπος αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας είναι η επιβολή αναμορφωτικών μέτρων, ενώ ένας σχετικά μικρός αριθμός παραβατικών ανηλίκων υποβάλλονται σε κάποιο μέτρο ποινικού σωφρονισμού ή εγκλεισμού σε ίδρυμα αγωγής. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 5 τα ποσοστά των κρατούμενων ανηλίκων (και νέων έως 20 ετών) είναι μικρά στο σύνολο των καταδικασθέντων.

³⁷⁵ Πηγή Internet.

³⁷⁶ Παπαθεοδώρου Θ., ό.π., σελ. 80.

Πίνακας 5: Ανήλικοι υποβληθέντες σε αναμορφωτικά, θεραπευτικά και σωφρονιστικά μέτρα και νέοι καταδικασθέντες με τα άρ. 130, 133 ΠΚ & Ανήλικοι και νέοι κρατούμενοι (1980-1996), σύμφωνα με Effi Lambropoulou (2001): «The 'End' of Correctional Policy and the Management of Correctional 'Problem' in Greece», στο: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 9/1, 33-55, Table 2, σελ. 37.

Έτος	Αναμορφωτικά μέτρα ΣΥΝΟΛΟ	Ειδική Εισαγωγή σε Ίδρυμα αγωγής	Θεραπευτικά μέτρα	Ποινικός Σοφρονισμός	Καποδικοσθέντες 13- 20 ετών (άρ. 130, 133 ΠΚ)	Μη δηλωθείσα ποινή	Γενικό σύνολο	Κρατούμενοι ανήλικοι και νέοι έως 20 ετών	Ανάλυση επί τοις % ανήλικων και νεαρών κρατούμενων στο σύνολο των καποδίκων
1980	4.707	107	9	13	9.475		14.311	40	0,49
1981	4.592	95		26	9.562	1	14.276	50	0,69
1982	5.835	103	2	37	9.575		15.552	89	1,37
1983	6.914	71	1	47	9.663		16.696	85	1,19
1984	7.731	49	7	70	8.389	1	16.247	103	1,41
1985	7.022	62	4	78	7.997	1	15.164	122	1,93
1986	7.209	48	6	83	8.291		15.637	114	1,74
1987	6.301	58	10	96	9.968		16.433	106	1,50
1988	5.139	42		32	8.649		13.862	106	1,51
1989	4.429	69	3	35	7.160		11.696	108	1,58
1990	5.286	135	1	32	7.724		13.178	104	1,35
1991	5.885	61		16	7.153		13.115	99	1,22
1992	7.505	118	1	31	7.171		14.826	106	1,21
1993	5.553	85	1	60	6.070		11.769	110	1,10
1994	4.739	177	2	88	5.389		10.395	114	1,14
1995	5.911	261	1	137	5.300		11.610	94	0,99
1996	5.032	119	4	164	5.698	1	11.018	99	1,11

Πηγή: ΣΣΔ, Δικαιοτική Στατιστική, Πίνακας Β5.

3) Το κοινοτικό πρότυπο στην αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας

«Communities speak to us in moral voices. They lay claims on their members. Indeed, they are the most important sustaining source of moral voices other than the inner self.» (Etzioni, 1993)³⁷⁷

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες, η κοινότητα και η κοινοτική εγγύτητα είναι στην Ευρώπη οι μαγικές λέξεις όχι μόνο για την ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης και συνοχής, αλλά και για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Στις συζητήσεις για τον κοινωνικό έλεγχο, ο ρόλος της κοινότητας είναι κεντρικός. Πολλοί εκλαμβάνουν την κοινοτική συμμετοχή ως νέας μορφής δράση, για την αποτροπή της εγκληματικότητας στον τόπο στον οποίο δημιουργείται, μαζί με τους ανθρώπους οι οποίοι πλήττονται από αυτήν. Η κοινοτική πρόληψη θεωρείται ότι μπορεί να ενισχύσει τους κοινωνικούς δεσμούς στη σύγχρονη εποχή και έτσι να μειώσει τη διάπραξη αδικημάτων και ταυτόχρονα τον φόβο του εγκλήματος³⁷⁸.

Μεταξύ των παραγόντων που συνέβαλαν στη διάδοση της κοινοτικής πρόληψης ήταν οι αστυνομικές στατιστικές. Αυτές έδειξαν ότι οι παράνομες πράξεις διαπράττονται στο μεγαλύτερο μέρος τους στα αστικά κέντρα, 95% των κατοίκων πέφτουν θύματα κλοπής ή ληστείας στον τόπο διαμονής τους και 2/3 των δραστών τελούν τα εγκλήματα στην περιοχή που διαμένουν. Οι παραπάνω διαπιστώσεις ενίσχυσαν την άποψη για τη σημασία του άτυπου ελέγχου ο οποίος μπορεί να ασκηθεί από τον κοινωνικό περίγυρο³⁷⁹.

Προγράμματα κοινοτικής πρόληψης (Community Crime Prevention, Community Policing)³⁸⁰ εφαρμόστηκαν πρώτα στις Η.Π.Α.³⁸¹ και στη συνέχεια στην Ευρώπη με πρώτη τη Μεγάλη Βρετανία. Η διάδοση των προγραμμάτων αυτών που

³⁷⁷ Crawford A., 1998, σελ. 134.

³⁷⁸ Λαμπροπούλου Έ., 2003, σελ. 777-778.

³⁷⁹ ό.π., σελ. 778.

³⁸⁰ Περισσότερα για το κοινοτικό πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής και την εφαρμογή του σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, βλ. Παπαθεοδώρου Θ., 2002, σελ. 274-369.

³⁸¹ Ζαραφωνίτου Χ., 2003, σελ. 163.

παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη, οφείλεται στην ευρεία απήχηση του μοντέλου του κοινοτισμού, όπως διατυπώθηκε από τον Αμερικανό A. Etzioni. Η σαφήνεια των προτάσεων του για την άσκηση πολιτικής συνέβαλαν στη μεγάλη απήχηση του μοντέλου στην κοινωνία και τους πολιτικούς³⁸².

Είναι ενδιαφέρον, ότι οι ιδέες του κοινοτισμού δεν έχουν βρει πουθενά αλλού τόση αποδοχή όσο στην εφαρμογή μέτρων για την πρόληψη της εγκληματικότητας. Τα μοντέλα κοινοτικής πρόληψης που έχουν εφαρμοστεί στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. την τελευταία δεκαετία είναι πολλά και ποικίλα. Η βασική ομάδα δράσης είναι άλλοτε οι πολίτες, άλλοτε οργανώσεις ή επιχειρήσεις και άλλοτε η αστυνομία.

Οι πιο γνωστές μορφές κοινοτικής πρόληψης είναι εκείνες που πραγματοποιούνται από τους πολίτες. Οι κάτοικοι μιας περιοχής είτε οργανώνονται αυθόρμητα για την αντιμετώπιση προβλημάτων της συνοικίας τους, είτε με τη βοήθεια των αρχών της τοπικής αυτοδιοίκησης, της αστυνομίας ή άλλων κρατικών φορέων αναλαμβάνουν σχετικές δράσεις (όπως καταγραφή ύποπτων κινήσεων στην περιοχή). Απώτερος στόχος είναι να μειωθεί η ανωνυμία και να ενδυναμωθεί το αίσθημα συνυπευθυνότητας, συνοχής και αλληλεγγύης. Τα μέτρα κοινοτικής πρόληψης είναι επίσης τεχνικής φύσεως και αφορούν την πολεοδομία και την χωροταξία. Σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, έχει αποδειχθεί ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στην ποιότητα του περιβάλλοντος κατοικίας και την εγκληματικότητα³⁸³.

Οι πολιτικές που αξιοποιούν τον ρόλο της κοινότητας στον έλεγχο της εγκληματικότητας και ιδιαίτερος της νεανικής, ανάγονται στην οικολογική προσέγγιση της εγκληματικότητας, με το Chicago Area Project (CAP) των Shaw και McKay, που εγκαινιάστηκε το 1932. Αφού η κοινωνική αποδιοργάνωση, χαρακτήριζε τις περιοχές με τα υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας, η κοινωνική οργάνωση των περιοχών αυτών θα αποτελούσε τη λύση³⁸⁴. Κάτω από αυτό το πρίσμα του «κοινωνιολογικού θετικισμού», μία αποτελεσματική πρόληψη θα έπρεπε να στοχεύει στις «παθολογικές κοινωνικές συνθήκες που καθόριζαν τις εγκληματογόνες τάσεις των κατοίκων» των κεντρικών αυτών περιοχών και οι πολιτικές πρόληψης να είναι, άρα, εστιασμένες στη «μεταχείριση και στην αναμόρφωση των τοπικών κοινοτήτων»³⁸⁵. Εφαρμόστηκε αρχικά σε έξι

³⁸² ό.π., σελ. 780-781.

³⁸³ ό.π., σελ. 786-787.

³⁸⁴ Crawford A., ό.π., σελ. 127 και Bursik R.J. και Grasmick H.G., 1995, σελ. 107.

³⁸⁵ Ζαραφωνίτου Χ., ό.π., σελ. 31.

περιοχές του Σικάγου και περιλάμβανε ποικίλα προγράμματα αναβάθμισης της υποδομής τους και ενίσχυση των δεσμών μεταξύ των κατοίκων της κοινότητας³⁸⁶.

Όμως, η εφαρμογή του Chicago Area Project είχε ήδη δείξει μετά από προσπάθειες 60 ετών, ότι η βελτίωση του περιβάλλοντος χώρου δεν αρκεί για την μείωση της εγκληματικότητας και τη λειτουργία των κοινοτικών θεσμών με διάρκεια και δυνατότητα εκσυγχρονισμού χωρίς εξωτερικές επεμβάσεις. Κάτι ανάλογο παρατηρήθηκε και στα προγράμματα κοινοτικής πρόληψης. Συγκεκριμένα, παράγοντες όπως η κινητικότητα του πληθυσμού, τα ποσοστά φτώχειας, η κοινωνική ανομοιογένεια της περιοχής είναι πιο σημαντικοί από αυτά τα προγράμματα. Πολλοί επιστήμονες τονίζουν δε, πως μόνο όταν τα μέτρα συνδέονται με τη βελτίωση του γενικότερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου των κατοίκων έχουν θετικά αποτελέσματα³⁸⁷. Παρά τις κριτικές που δέχτηκε το πρόγραμμα αυτό ως προς την αποτελεσματικότητά του, παραμένει έως και σήμερα βασική πηγή έμπνευσης στον τομέα της κοινοτικής πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων και ιδιαίτερα της δημιουργίας συμμοριών, σε πολλές χώρες³⁸⁸.

Κύριος στόχος των κοινοτικών πολιτικών, είναι η ενίσχυση του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, ο περιορισμός του κινδύνου θυματοποίησης και κατ' επέκταση της επιρροής που ασκεί στον φόβο του εγκλήματος³⁸⁹. Αν και έχει αμφισβητηθεί η επιτυχία της κοινοτικής πρόληψης να μειώσει τη σοβαρή και βίαιη εγκληματικότητα,³⁹⁰ θα λέγαμε πως η αντιμετώπιση των νεαρών παραβατών ή των ευρισκομένων σε κίνδυνο νέων στην κοινότητα, εκεί δηλαδή όπου εκδηλώνεται το πρόβλημα, αποτελεί μία σωστή κατεύθυνση προς την οποία θα μπορούσε να στραφεί μια ορθολογική αντεγκληματική πολιτική στο πεδίο των ανηλίκων³⁹¹.

³⁸⁶ ό.π., σελ. 31.

³⁸⁷ Μεταξύ των οποίων, βλ. Wilson W.J., 1997, σελ. 199-207, και Hagedorn J.M., 1991, σελ. 536-538.

³⁸⁸ Klein M., κ.ά., 2001, σελ. 327, ενώ για την εφαρμογή του κοινοτικού μοντέλου στην αντιμετώπιση του φαινομένου των συμμοριών ανηλίκων στις Η.Π.Α., βλ. Howell J.C., 1998, σελ. 300-301.

³⁸⁹ Για τη συσχέτιση των συμμοριών και του φόβου του εγκλήματος, βλ. Lane J., 2002, καθώς επίσης, του ιδίου, 2000.

³⁹⁰ McDonald J.M., 2002.

³⁹¹ Clements C.B., 1988.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: Ανήλικοι παραβάτες – Ανάγκη για μια πολιτική προσανατολισμένη στην πρόληψη

«Η πρόληψη των αδικημάτων είναι προτιμότερη από την τιμωρία τους.» (C. Beccaria, 1979)³⁹²

Μέσα από μια σειρά επιστημονικών ερευνών, έχουν προκύψει δύο βασικά πορίσματα με ιδιαίτερη σημασία για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων: *Πρώτον*, ότι οι σοβαρές παραβατικές πράξεις των ανηλίκων διαπράττονται κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από ένα συγκριτικά μικρό ποσοστό νεαρών ατόμων, που συνήθως προέρχονται από χαμηλού εισοδήματος οικογένειες και με περιορισμένες δυνατότητες άσκησης ελέγχου στα μέλη τους. Και *δεύτερον*, ότι η παραβατικότητα παρουσιάζει έξαρση κατά την εφηβεία (περί τα 14-16 έτη), προφανώς στο πλαίσιο της προσπάθειας του νεαρού ατόμου να δώσει διέξοδο στον δυναμισμό του, να κάνει τη μικρή του επανάσταση κατά του 'κατεστημένου' και να αποκτήσει αυτοπεποίθηση (βλ., στο Παράρτημα αυτής της εργασίας τα όσα συναφή αναφέρει ο Αριστοτέλης στη *Ρητορική* του). Στη συνέχεια όμως έχει περιστασιακό χαρακτήρα³⁹³.

Στο πλαίσιο μιας γενικότερης κοινωνικής πολιτικής για την προστασία της νεότητας, καταβάλλονται προσπάθειες για να αντιμετωπισθούν καλύτερα οι κίνδυνοι που την απειλούν. Τα μέσα τα οποία χρησιμοποιούνται γι' αυτόν τον σκοπό είναι πολλά και έχουν διάφορες κατευθύνσεις. Μια από τις βασικότερες είναι (ή θα έπρεπε να είναι), η πρόληψη. Παρά τις δυσκολίες για την εκπλήρωση του σκοπού της με τα υπάρχοντα δεδομένα, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η αξία της και η ανάγκη καταβολής των απαραίτητων προσπαθειών για την επίτευξη θετικών αποτελεσμάτων³⁹⁴.

Από εγκληματολογική σκοπιά, υποστηρίζεται ότι η πρόληψη ως μέθοδος αντιμετώπισης του εγκλήματος πρέπει να διακρίνεται από τη μεταχείριση και την αναμόρφωση. Αυτές εφαρμόζονται αφού εκδηλωθεί η παραβατική συμπεριφορά για την αποτροπή της στο μέλλον, μέσω κατάλληλων μέτρων αγωγής. Η πρόληψη

³⁹² Ζαραφωνίτου Χ., 2003, σελ. 184.

³⁹³ Κουράκης Ν., 1997, σελ. 63.

³⁹⁴ Τρωϊάννου-Λουλά Α., 1999, σελ. 106.

συνίσταται στην λήψη μέτρων πριν την εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών, με στόχο την παρεμπόδιση των πρώτων εγκλημάτων. Τα συμπεράσματα, μάλιστα, των επιστημονικών ερευνών έχουν δείξει ότι για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και ιδίως των ανηλίκων, μεταξύ των δύο δυνατών κατευθύνσεων πιο σκόπιμη και συνάμα αποτελεσματική κρίνεται η πρόληψη³⁹⁵.

Η πρόληψη υπερτερεί έναντι της καταστολής ιδιαίτερα όσον αφορά τους νέους, αν αναλογιστούμε τον εύπλαστο χαρακτήρα τους. Γιατί **«το έγκλημα δεν είναι ένα απρόβλεπτο και ξαφνικό φαινόμενο»** γράφει ο G. Moens, **«αλλά η κατάληξη μιας σειράς δυσμενών επιδράσεων σε μια προσωπικότητα σταδιακά αλλοιούμενη, η οποία όμως θα μπορούσε να έχει αποσπαστεί από την απροσαρμοστικότητα (έστω και προσωρινή) με μια έγκαιρη παρέμβαση»**³⁹⁶.

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η εξέταση της παραβατικότητας των ανηλίκων με βάση οικολογικές προσεγγίσεις και η εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων για την αντεγκληματική πολιτική. Λόγω της έκτασης και της σοβαρότητας δεν ήταν δυνατό να εξετασθούν εδώ όλα τα ζητήματα που άπτονται του προβλήματος, αλλά πιστεύουμε θίχτηκαν αρκετά ώστε να καταγραφεί μια ολοκληρωμένη εικόνα.

Τελειώνουμε με την ελπίδα να γίνει άμεσα η συνειδητοποίηση της ανάγκης για την κατανόηση των προβλημάτων που απασχολούν τη νεότητα και κοινό βίωμα για όλους η ενεργός συμμετοχή στην επίλυσή τους. Μόνο μέσα σε μια κοινωνία ανάληψης θεμιτών πρωτοβουλιών και ανοχής απέναντι στις ιδιαιτερότητες των άλλων, θα υπάρξει η προοπτική *για μίαν άλλη πραγματικότητα, φτιαγμένη «με λογισμό και μ' όνειρο»*³⁹⁷...

³⁹⁵ ό.π., σελ. 106.

³⁹⁶ Μπεζέ Λ., 1985, σελ. 113-114.

³⁹⁷ Κουράκης Ν., 2004, σελ. 375.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αλεξιάδης Σ., 1989. Εγκληματολογία. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη.
- Αστρινάκης Α., 1991. Νεανικές Υποκουλτούρες. Παρεκκλίνουσες Υποκουλτούρες της Εργατικής Τάξης. Η Βρετανική θεώρηση και η Ελληνική εμπειρία. Παπαζήσης, Αθήνα.
- Γεωργίου Α., 1996. «Φυσικό και Κοινωνικό περιβάλλον: συσχετισμοί και αλληλόδραση». Στο: Ζαραφωνίτου Χ. (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική σκοπιά*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 25-49.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., 1984. *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Δερμάτη Σ., 1996. «Σύγχρονες αγγλο-σαξωνικές οικολογικές προσεγγίσεις της εγκληματικότητας: Μελέτες ενδοαστικής κατανομής της εγκληματικότητας». Στο: Ζαραφωνίτου Χ. (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική σκοπιά*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 85-119.
- Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, Οκτώβριος 2003. **τέυχ. 1^ο, αρ.φύλ. 243**, σελ. 4315-4321.
- Ζαραφωνίτου Χ., 1995. *Εμπειρική Εγκληματολογία*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Ζαραφωνίτου Χ. (επιμ.), 1996. *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική σκοπιά*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Ζαραφωνίτου Χ., 1996. «Εισαγωγή. Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική σκοπιά». Στο: Ζαραφωνίτου Χ. (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική σκοπιά*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 11-23.
- Ζαραφωνίτου Χ., 2003. *Πρόληψη της Εγκληματικότητας σε Τοπικό Επίπεδο*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Κουράκης Ν., 1978. «Βάσεις και τάσεις της σύγχρονου αντεγκληματικής πολιτικής». *Ποινικά Χρονικά* **28(5)**, σελ. 1-11.
- Κουράκης Ν., 1997. «Η πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα». Στο: Τσήτσουρα Α. (επιμ.), *Αντεγκληματική Πολιτική και*

Δικαιώματα του Ανθρώπου. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Διακρίματα του Ανθρώπου, Α.Ν. Σάκκουλας, χ.τ., σελ. 63-76.

Κουράκης Ν., 1999. *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία. Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Κουράκης Ν., 2000. «Παραβατικότητα εφήβων, 1983-1996. Συμπεράσματα μιας έρευνας». *Ποινική Δικαιοσύνη* **2(24)**, σελ. 185-186.

Κουράκης Ν., 2004. *Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π. και Γαλανού Μ., 2003. «Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα. Πορίσματα από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών». *Ποινικός Λόγος* **τεύχος 5**, σελ. 2205-2218.

Λαμπροπούλου Ε., 1994. *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*. Παπαζήσης, Αθήνα.

Λαμπροπούλου Ε., 2003. «Κοινοτισμός και κοινοτική πρόληψη: Το «νέο παράδειγμα» στην αντεγκληματική πολιτική». Στον τιμητικό τόμο για την Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, *Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα και αντεγκληματική πολιτική*, τόμος Α'. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 777-797.

Λουκάκης Π., 1984. «Η σημασία της γειτονιάς και του τεχνικού κοινωνικού εξοπλισμού μέσα από τη διαδικασία αστικοποίησης». Στο: Μνήμη Καθηγητού Ιερώνυμου Δ. Πίντου, τιμητικός τόμος της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. χ.ε., Αθήνα, σελ. 389-405.

Μανουδάκη Θ., 1998. «Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα σήμερα. Τα αποτελέσματα μιας έρευνας». *Ποινική Δικαιοσύνη* **11**, σελ. 1144-1145.

Μπεζέ Λ., 1985. *Ανήλικοι Παραβάτες. Μελέτη Είκοσι Περιπτώσεων*. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Νικολαΐδου Σ., 1993. *Η Κοινωνική Οργάνωση του Αστικού Χώρου*. Παπαζήσης, Αθήνα.

Παπαθεοδώρου Θ., 2000. «Δικαιοσύνη ενηλίκων και ανήλικοι δράστες: Τα έσχατα όρια της 'μηδενικής ανοχής' στις Η.Π.Α.». *Ποινική Δικαιοσύνη* **1**, σελ. 77-80.

Παπαθεοδώρου Θ., 2002. *Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική. Συγκριτική Προσέγγιση*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

- Πιτσελά Α., 1996α. «Διεθνές Συνέδριο με θέμα *Εξελικτικές τάσεις και στρατηγικές μεταρρύθμισης του ποινικού δικαίου των ανηλίκων σε διεθνή σύγκριση*» (Greifswald/Γερμανία, 26-31.08.1995). *Υπεράσπιση* **1**, σελ. 195-206.
- Πιτσελά Α., 1996β. «Συνέδριο της «Γερμανικής Ένωσης για τα Δικαστήρια Ανηλίκων και τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων» με θέμα *Κοινωνικές αλλαγές και εγκληματικότητα των ανηλίκων. Νέες προκλήσεις για την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους, την πολιτική και την κοινωνία*» (Potsdam/Γερμανία, 23-27.9.1995). *Υπεράσπιση* **6**, σελ. 417-444.
- Πιτσελά Α., 2000. *Η Ποινική Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων*. γ' έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Πιτσελά Α., 2001. *Δίκαιο Ανηλίκων*. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Πιτσελά Α., 2003. *Διεθνή Κείμενα Σωφρονιστικής Πολιτικής*. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Σπινέλλη Κ., 1992. *Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων Δραστών και Θυμάτων. Ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*. Α.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Στατιστική της Δικαιοσύνης (1980, 1985, 1990, 1993, 1996)*. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Αθήνα.
- Τερζόγλου Μ., «N3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων». *Ποινική Δικαιοσύνη* **τεύχος 64**, σελ. 1180-1183.
- Τρωϊάννου-Λουλά Α., 1999. *Η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων*. Σάκκουλας, Αθήνα.
- Τσαλικογλου Φ., 1990. «Εγκληματολογία: Θεωρητικές και ιδεολογικές περιπλανήσεις μιας επιστήμης της διαφοράς». *Διαβάζω* **τεύχος 239**, σελ. 20-26.
- Φαρσεδάκης Ι., 1985. *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης Ι., 1990. *Η Εγκληματολογική Σκέψη από την Αρχαιότητα ως τις Μέρες μας*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης Ι., (επιμ.), 2004. *Δίκαιο Ανηλίκων*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φεργάδη Μ., 1996. «Περιβάλλον και Εγκληματογένεση: Οι Χαρτογραφικές μελέτες της Γαλλο-βελγικής και Ιταλικής θετικής σχολής-Σύγχρονες οικολογικές έρευνες εγκληματικότητας στη Γαλλία». Στο: Ζαραφωνίτου Χ. (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική σκοπιά*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 51-76.

- Φουστέρης Ε., 1996. «Περιβάλλον και Εγκληματογένεση: Η Οικολογική προσέγγιση της εγκληματικότητας από τη Σχολή του Σικάγου». Στο: Ζαραφωνίτου Χ. (επιμ.), *Η Προστασία του Περιβάλλοντος από Εγκληματολογική σκοπιά*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 77-83.
- Χαΐδου Α., 1989. *Το Θεωρητικό και Θεσμικό Πλαίσιο του Κοινωνικού Ελέγχου των ανηλίκων*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χαΐδου Α., 1996. *Θετικιστική Εγκληματολογία*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χαστάογλου Β., 1981. *Κοινωνικές Θεωρίες για τον Αστικό Χώρο*. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

Ξενόγλωσση

- Abrahamson M. και Carter V.J., 1986. «Tolerance, Urbanism and Region». *American Sociological Review* **51**, σελ. 287-294.
- Adamson C., 1998. «Tribute, turf, honor and the American street gang: Patterns of continuity and change since 1820». *Theoretical Criminology* **2(1)**, σελ. 57-84.
- Adler F., Mueller G., και Laufer W., 1995. *Criminology. The shorter version*. McGraw-Hill, New York.
- Ball R.A. και Curry G.D., 1995. «The logic of definition in criminology: Purposes and methods for defining gangs». *Criminology* **33(2)**, σελ. 225-245.
- Battin S.R., Hill K.G., Abbott R.D., Catalano R.F. και Hawkins J.D., 1998. «The Contribution of Gang Membership to Delinquency Beyond Delinquent Friends». *Criminology* **36(1)**, σελ. 93-111.
- Body-Gendrot S., 2005. «Deconstructing Youth Violence in French Cities». *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* **13(1)**, σελ. 4-26.
- Bookchin M., 1996. *Τα όρια της πόλης* (μτφρ. Γκλαρνέτατζης Γ.), Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Bottoms A.E. και Wiles P., 1992. «Explanations of Crime and Place». Στο: David J.E., Fyfe N.R., και Herbert D.T (εκδ.), *Crime, Policing and Place: Essays in Environmental Criminology*, Routledge, London, σελ. 11-35.
- Bottoms A.E. και Wiles P., 1997. «Environmental Criminology». Στο: Maguire M., Morgan R. και Reiner R. (εκδ.), *The Oxford Handbook Of Criminology*. Clarendon Press, Oxford, σελ. 305-359.
- Bowers K.J. και Hirschfield A., 1997. «The Effect of Social Cohesion on Levels of Recorded Crime in Disadvantaged Areas». *Urban Studies* **34(8)**, σελ. 1275-1295.
- Brake M., 1985. *Comparative Youth Culture. The Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain and Canada*. Routledge and Kegan Paul, London.
- Brantingham P. και Brantingham P., 1984. *Patterns in Crime*. McMillan, New York.
- Burke R.H., 2002. *An Introduction to Criminological Theory*. Willan, London.

- Bursik R.J., 1988. « Social Disorganization and Theories of Crime and Delinquency. Problems and Prospects». *Criminology* **26(4)**, σελ. 519-551.
- Bursik R.J. και Webb J., 1982. «Community Change and Patterns of Delinquency». *American Journal of Sociology* **88(1)**, σελ. 24-42.
- Bursik R.J. και Grasmick H.G., 1995. «Neighborhood-Based Networks and the Control of Crime and Delinquency». Στο: Barlow H. (εκδ.), *Crime and Public Policy: Putting Theory to Work*. Westview Press, Columbus, Ohio, σελ. 107-130.
- Bursik R.J. και Grasmick H.G., 1996. «The Use of Contextual Analysis in Models of Criminal Behavior». Στο: Hawkins J.D. (εκδ.), *Delinquency and Crime. Current Theories*, Cambridge University Press, Cambridge, U.K., σελ. 236-267.
- Canter D., 1988. *Περιβαλλοντική Ψυχολογία*. Επιλογή κειμένων (εισαγωγή-μετάφραση Κοσμόπουλος Π.), University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Carmen A.D. και Robinson M.B., 2000. «Crime Prevention Through Environmental Design and Consumption Control in the United States». *The Howard Journal* **39(3)**, σελ. 267-289.
- Castells M., *Πόλη και Κοινωνία*, τέσσερα κείμενα, (επιμ.), Λαζαρίδης Π.. Νέα Σύνορα, Αθήνα.
- Chow J. και Coulton C., 1998. «Was there a Social Transformation of Urban Neighborhoods in the 1980s. A Decade of Worsening Social Conditions in Cleveland, Ohio, USA». *Urban Studies* **35(8)**, σελ. 1359-1375.
- Clark W., 1998. «Mass Migration and Local Outcomes: Is International Migration to the United States Creating a New Urban Underclass;». *Urban Studies* **35(3)**, σελ. 371-383.
- Clements C.B., 1988. «Delinquency Prevention and Treatment. A Community-Centered Perspective». *Criminal Justice and Behavior* **15(3)**, σελ. 286-305.
- Clinard M.B. και Meier R.F., 1979. *Sociology of Deviant Behavior*. Holt, Rineheart and Winston, New York.
- Cloward R.A. και Ohlin L.E., 1960. *Delinquency and Opportunity*. Free Press, New York.
- Cohen A., 1955. *Delinquent Boys. The Culture of the Gang*. Free Press, New York.

- Cohen L.E. και Felson M., 1979. «Social Change and Crime Rate Trends: a Routine Activities Approach», *American Sociological Review* **44**, σελ. 588-608.
- Cote S. (εκδ.), 2002. *Criminological Theories. Bringing the Past to the Future*. Thousand Oaks, California.
- Courakis. N., 2004. «A Typology of Juvenile Justice Systems in Europe». Στον τιμητικό τόμο για την Α. ΓιωτοπούλουΜαραγκοπούλου, *Δικαιώματα του ανθρώπου. Έγκλημα και αντεγκληματική πολιτική*. Τόμος Α'. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 251-273.
- Cozens P.M., 2002. «Sustainable Urban Development and Crime Prevention Through Environmental Design for the British City. Towards an Effective Urban Environmentalism for the 21st Century». *Cities* **19(2)**, σελ. 129-137.
- Crawford A., 1998. *Crime Prevention and Community Safety. Politics, Policies and Practices*. Longman, London.
- Cullen F.T., 1984. *Rethinking Crime and Deviance Theory*. Rowman & Allanheld, New Jersey.
- Curry G.D., 2001. «The Proliferation of Gangs in the United States». Στο: Klein M.W., κ.ά.,(εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 79-92.
- Curry G.D. και Spergel I.A., 1988. «Gang Homicide, Delinquency and Community», *Criminology* **26(3)**, σελ. 381-405.
- Curry G.D. και Spergel I.A., 1992. «Gang Involvement and Delinquency among Hispanic and African-American Adolescent Males», *Journal of Research in Crime and Delinquency* **29(3)**, σελ. 273-291.
- Curtis R., 1998. «The Improbable Transformation of Inner City Neighborhoods: Crime, Violence, Drugs and Youth in the 1990s». *The Journal of Criminal Law and Criminology* **88(4)**, σελ. 1233-1276.
- D' Alessio S.J. 1997. «Three Strikes and You' re Out: The impact of California's New Mandatory Sentencing Law on Serious Crime Rates». *Crime and Delinquency* **43**, σελ. 457-469.
- David J.E., Fyfe N.R., και Herbert D.T (εκδ.), 1992. *Crime, Policing and Place: Essays in Environmental Criminology*, Routledge, New York.
- Decker S.H. και Winkle B.V., 1998. *Life in the Gang. Family, Friends and Violence*. Cambridge University Press, Cambridge, U.K.

- Downes D., 1966. *The Delinquent Solution. A Study in Subcultural Theory*. Routledge, London.
- Downes D. και Rock P., 1988. *Understanding Deviance*. Clarendon Press, Oxford.
- Duncan G.J. και Raudenbush S.W., 1999. «Assessing the effect of context in studies of child and youth development». *Educational Psychologist* **34**, σελ. 29-41.
- Dunstan J. και Roberts S.F., 1980. «Ecology, Delinquency and Socioeconomic Status». *British Journal of Criminology* **20(4)**, σελ. 329-343.
- Elliott D.S., κ.ά., 1996. «The Effects of Neighborhood Disadvantage on Adolescent Development». *Journal of Research in Crime and Delinquency* **33(4)**, σελ. 389-426.
- Erickson M.L. και Jensen G.F., 1977. «Criminology is still Group Behavior. Toward Revitalizing the Group Premise in the Sociology of Deviance». *The Journal of Criminal Law and Criminology* **68(2)**, σελ. 262-273.
- Esbensen F.A. και Huizinga D., 1993. «Gangs, Drugs and Delinquency in a Survey of Urban Youth». *Criminology* **31**.
- Esbensen F.A., κ.ά., 2001. «Youth Gangs and Definitional Issues: When is a Gang a Gang, and Why Does it Matter? ». *Crime and Delinquency* **47(1)**, σελ. 105-130.
- Esterle-Hedibel M., 2001. «Youth Gangs in France: A Socio-Ethnographic Approach». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 203-207.
- Estrada F., 2001. «Juvenile Violence as a Social Problem. Trends, Media and Societal Response». *British Journal of Criminology* **41(4)**, σελ. 639-655.
- Fagan J., Piper E. και Moore M., 1986. «Violent Delinquents and Urban Youths». *Criminology* **24(3)**, σελ. 439-468.
- Farrington D.P., 1996. «The Explanation and Prevention of Youthful Offending». Στο: Hawkins J.D. (εκδ.), *Delinquency and Crime. Current Theories*. Cambridge University Press, United Kingdom, σελ. 68-135.
- Fischer C.S., 1973. «On Urban Alienations and Anomie: Powerlessness and Social Isolation». *American Sociological Review* **38**, σελ. 311-326.
- Fischer C.S., 1975. «Toward a Subcultural Theory of Urbanism». *American Journal of Sociology* **80(6)**, σελ. 1319-1341.

- Fischer C.S., 1995. «The Subcultural Theory of Urbanism: A Twentieth-Year Assessment». *American Journal of Sociology* **101(3)**, σελ. 543-577.
- Fitzgerald M. (εκδ.), 1995. *Crime and Society: Readings in history and theory*. Routledge, London.
- Flippen C., 2001. «Neighborhood Transition and Social Organization: The White to Hispanic Case». *Social Problems* **48(3)**, σελ. 299-321.
- Frazier C.E., 1976. *Theoretical Approaches to Deviance: an Evaluation*. Merrill, Ohio.
- Giddens A., 1993. *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία* (μτφρ. Τριανταφυλλοπούλου Ν.), Οδυσσέας, Αθήνα.
- Graham P. και Clarke J., 1998. «Dangerous Places: Crime and the City». Στο: Muncie J. και McLaughlin E. (εκδ.), *The Problem of Crime*. Sage, London, σελ. 143-181.
- Hagan J. και Foster H., 2001. «Youth Violence and the End of Adolescence». *American Sociological Review* **66(6)**, σελ. 874-899.
- Hagedorn J.M., 1991. «Gangs, Neighborhoods and Public Policy». *Social Problems* **38(4)**, σελ. 529-542.
- Hagedorn J.M., 2001. «Globalization, Gangs, and Collaborative Research». Στο: Klein M.W. κ.ά.,(εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 49-58.
- Hakkert A., κ.ά., 2001. «Group Criminality». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 221-229.
- Hawkins J.D. (εκδ.), 1996. *Delinquency and Crime. Current Theories*. Cambridge University Press, Cambridge, U.K.
- Hazlehurst K. και Hazlehurst C. (εκδ.), 1998. *Gangs and Youth Subcultures. International Explorations*. Transaction Publishers, New Jersey.
- Hazlehurst K. και Hazlehurst C., 1998. «Gangs in Cross-Cultural Perspective». Στο: Hazlehurst K. και Hazlehurst C. (εκδ.), *Gangs and Youth Subcultures. International Explorations*. Transaction Publishers, New Jersey, σελ. 1-34.
- Heathcote F., 1995. «Social Disorganization Theories». Στο: Fitzgerald M. (εκδ.), *Crime and Society: Readings in history and theory*. Routledge, London, σελ. 341-370.

- Heinz W., 2000. «Η εγκληματικότητα των ανηλίκων στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας» (απόδ. Πιτσελά Α.), *Υπεράσπιση* **6**, σελ. 1151-1168.
- Hirschfield A. και Bowers K.J., 1997. «The Effect of Social Cohesion on Levels of Recorded Crime in Disadvantaged Areas». *Urban Studies* **34(8)**, σελ. 1275-1295.
- Hobbs D., 1997. «Criminal Collaboration: Youth Gangs, Subcultures, Professional Criminals and Organized Crime». Στο: Maguire M., Morgan R. και Reiner R. (εκδ.), *The Oxford Handbook of Criminology*, Clarendon Press, Oxford, σελ. 801-815.
- Howell J.C., 1994. «Recent Gang Research: Program and Policy Implications». *Crime and Delinquency* **40(4)**, σελ. 495-515.
- Howell J.C., 1995. «Gangs and Youth Violence. Recent Research». Στο: Howell J.C., κ.ά. (εκδ.), *Serious, Violent and Chronic Juvenile Offenders. A Sourcebook*. Sage Publications, California, σελ. 261-274.
- Howell J.C., 1998. «Promising Programs for Youth Gang Violence Prevention and Intervention». Στο: Loeber R. και Farrington D. (εκδ.), *Serious and Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Sage, California, σελ. 284-312.
- Howell J.C., κ.ά. (εκδ.), 1995. *Serious, Violent and Chronic Juvenile Offenders. A Sourcebook*. Sage, California.
- Huizinga D. και Schumann K.F., 2001. «Gang Membership in Bremen and Denver: Comparative Longitudinal Data». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 231-246.
- Ingram A.L., 1993. «Type of Place, Urbanism and Delinquency: Further Testing the Determinist Theory». *Journal of Research in Crime and Delinquency* **30(2)**, σελ. 192-212.
- Jackson P.I., 1997. «Minorities, Crime and Criminal Justice in France». Στο: Marshall I.H. (εκδ.), *Minorities, Migrants and Crime. Diversity and Similarity across Europe and the United States*. Sage, California, σελ. 130-150.
- Jankowski M.S., 2003. «Gangs and Social Change». *Theoretical Criminology* **7(2)**, σελ. 191-216.
- Karstedt S. και Bussmann K.D. (εκδ.), 2000. *Social Dynamics of Crime and Control: New Theories for a World in Transition*. Hart, Oxford.

- Katz J., 2000. «The Gang Myth». Στο: Karstedt S. και Bussmann K.D. (εκδ.), *Social Dynamics of Crime and Control: New Theories for a World in Transition*. Hart, Oxford, σελ. 171-187.
- Kersten J., 1998. «German Youth Subcultures: History, Typology and Gender-Orientations». Στο: Hazlehurst K. και Hazlehurst C. (εκδ.), *Gangs and Youth Subcultures. International Explorations*. Transaction Publishers, New Jersey, σελ. 67-93.
- Kersten J., 2001. «Groups of Violent Young Males in Germany». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 247-255.
- Klein M.W., 1995. *The American Street Gang*. Oxford University Press, New York.
- Klein M.W., 1998. «Street Gangs». Στο: Tonry M.H. (εκδ.), *The Handbook of Crime and Punishment*. Oxford University Press, New York, σελ. 111-132.
- Klein M.W., 2001. «Other Gang Situations in Europe». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 209-213.
- Klein M.W. και Maxson C.L., 1996. *Gang Structures, Crime Patterns and Police Responses*. Social Science Research Institute, Los Angeles.
- Klein M.W., κ.ά., 2001 (εκδ.). *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands.
- Klein M., κ.ά., 2001. «Bridging the American/European Contexts: Interventions, Communities, Youth Groups and Moral Panics». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 325-338.
- Krivo L.J. και Peterson R.D., 1996. «Extremely Disadvantaged Neighborhoods and Urban Crime». *Social Forces* **75(2)**, σελ. 619-650.
- Kubrin C.E. και Weitzer R., 2003. «New directions in Social Disorganization Theory». *Journal of Research in Crime and Delinquency* **40(4)**, σελ. 374-402.
- Kupchik A., 2003. «Prosecuting Adolescents in Criminal Courts: Criminal or Juvenile Justice?». *Social Problems* **50(3)**, σελ. 439-460.
- Kupchik A., 2004. «Youthfulness, Responsibility and Punishment. Admonishing adolescents in Criminal Court». *Punishment and Society* **6(2)**, σελ. 149-173.

- Lander B., 1954. *Towards an Understanding of Juvenile Delinquency*. Columbia University Press, New York.
- Lane J., 2000. «Subcultural Diversity and the Fear of Crime and Gangs». *Crime and Delinquency* **46(4)**, σελ. 497-521.
- Lane J., 2002. «Fear of Gang Crime: A Qualitative Examination of the Four Perspectives». *Journal of Research in Crime and Delinquency* **39(4)**, σελ. 437-471.
- Lanier M.M., 1998. *Essential Criminology*. Westview Press, Columbus, Ohio.
- Leaute J., χ.χ., *Η Ανθρώπινη Βία*, (μτφρ. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη Η.), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Lilly J.R., Cullen F.T. και Ball R.A., 1995. *Criminological Theory. Context and Consequences*. Sage, California.
- Loeber R. και Farrington D. (εκδ.), 1998. *Serious and Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Sage, California.
- Lowenkamp C.T., Cullen F.T. και Pratt T.C., 2003. «Replicating Sampson and Groves' s Test of Social Disorganization Theory: Revisiting a Criminological Classic». *Journal of Research in Crime and Delinquency* **40(4)**, σελ. 351-373.
- Maguire M., Morgan R. και Reiner R. (εκδ.), 1997. *The Oxford Handbook of Criminology*. Clarendon Press, Oxford.
- Mares D., 2001. «Gangstas or Lager Louts? Working Class Street Gangs in Manchester». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 153-164.
- Marshall I.H. (εκδ.), 1997. *Minorities, Migrants and Crime. Diversity and Similarity across Europe and the United States*. Sage, California.
- Marshall I.H., 1997. «Minorities, Crime and Criminal Justice in the United States». Στο: Marshall I.H. (εκδ.), *Minorities, Migrants and Crime. Diversity and Similarity across Europe and the United States*. Sage, California, σελ. 1-35.
- Maxwell S.R., 1999. «Conservative Sanctioning and Correctional Innovations in the United States: An Examination of Recent Trends». *International Journal of the Sociology of Law* **27(4)**, σελ. 401-412.
- McCord J. (εκδ.), 1997., *Violence and Childhood in the Inner City*. Cambridge University Press, Cambridge, U.K.

- McCord J., 1997. «Placing American Urban Violence in Context». Στο: McCord J. (εκδ.), *Violence and Childhood in the Inner City*. Cambridge University Press, Cambridge, U.K., σελ. 78-113.
- McDonald J.M., 2002. «The Effectiveness of Community Policing in Reducing Urban Violence». *Crime and Delinquency* **48(4)**, σελ. 592-618.
- McLaughlin E. και Muncie J., 2001. *The Sage Dictionary of Criminology*. Sage, London.
- Melossi D., 1999. «Η Κοινωνική θεωρία και οι μεταβαλλόμενες αναπαραστάσεις του εγκληματία». Στο: Κουκουτσάκη Α. (επιμ.), *Εικόνες Εγκλήματος*. Πλέθρον, Αθήνα, σελ. 21-59.
- Miller J., 2001. «Young Women's Involvement in Gangs in the United States: An Overview». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 115-132.
- Miller W.B., 1975. «Lower class Culture as a generating Milieu of Gang». Στο: Dinitz S., Dynes R.R., και Clarke A.C. (εκδ.), *Deviance. Studies in Definition, Management and Treatment*. Oxford University Press, New York, σελ. 91-101.
- Miller W.B., 1982. «*Crime by Youth Gangs and Groups in the United States*», DC: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington.
- Morenoff J.D. και Sampson R.J., 1997. «Violent Crime and the Spatial Dynamics of Neighborhood Transition: Chicago, 1970-1990». *Social Forces* **76(1)**, σελ. 31-64.
- Morris T., 1958. *The Criminal Area*. Routledge and Kegan Paul, London.
- Muncie J. και McLaughlin E., 1998. *The Problem of Crime*. Sage, London.
- Muncie J., 1999. *Youth and Crime: A Critical Introduction*. Sage, London.
- Nettler G., 1978. *Explaining Crime*. McGraw Hill, New York.
- Newburn T., 1997. «Youth, Crime and Justice». Στο: Maguire M., Morgan R. και Reiner R. (εκδ.), *The Oxford Handbook of Criminology*. Clarendon Press, Oxford, σελ. 613-660.
- Newman O., 1972. *Defensible Space. Crime Prevention Through Urban Design*. McMillan, New York.

- Newman O., 1975. «Defensible Space as a Crime Preventive Measure». Στο: Dinitz S., Dynes R.R. και Clarke A.C. (εκδ.), *Deviance. Studies in Definition, Management and Treatment.*, Oxford University Press, New York, σελ. 534-547.
- Oberwittler D., 2004. «A Multilevel Analysis of Neighborhood Contextual Effects on Serious Juvenile Offending. The Role of Subculture Values and Social Disorganization». *European Journal of Criminology* **1(2)**, σελ. 201-235.
- Ouimet M., 2000. «Aggregation bias in ecological research: How social disorganization and criminal opportunities shape the distribution of juvenile delinquency in Montreal». *Canadian Journal of Criminology* **42(2)**, σελ. 135-156.
- Pfohl S., 1994. *Images of Deviance and Social Control*. McGraw Hill, New York.
- Phillipson M., 1971. *Sociological Aspects of Crime and Delinquency*. Routledge and Kegan Paul, London.
- Quillian L., 1999. «Migration Patterns and the Growth of High Poverty Neighborhoods, 1970-1990». *American Journal of Sociology* **105(1)**, σελ. 1-37.
- Rankin B. και Quane J.M., 2002. «Social Contexts and Urban Adolescent Outcomes: The Interrelated Effects of Neighborhoods, Families and Peers on African-American Youth». *Social Problems* **49(1)**, σελ. 79-100.
- Rapoport A., 1977. *Human Aspects of Urban Form*. Pergamon, New York.
- Rattner A. και McKie C., 1990. «The Ecology of Crime and its Implications for Prevention: An Ontario Study». *Canadian Journal of Criminology*, σελ. 155-170.
- Rose D.R. και Clear T.R., 2002. «Incarceration, Social Capital and Crime. Implications for Social Disorganization Theory». Στο: Cote S. (εκδ.), *Criminological Theories: Bringing the Past to the Future*. Thousand Oaks, California, σελ. 74-87.
- Sampson R.J., 1997. «The Embeddedness of Child and Adolescent Development: A Community Level Perspective on Urban Violence». Στο: McCord J. (εκδ.), *Violence and Childhood in the Inner City*. Cambridge University Press, Cambridge, U.K., σελ. 31-77.
- Sampson R.J. και Groves W.B., 1989. «Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory». *American Journal of Sociology* **94(4)**, σελ. 774-802.

- Schichor D., 1997. «Three Strikes as Public Policy: The Convergence of the New Penology and the McDonalidization of Punishment». *Crime and Delinquency* **43**, σελ. 470-492.
- Schmid F.C., 1960. «Urban Crime Areas. Part I». *American Sociological Review* **25**.
- Schmid F.C., 1960. «Urban Crime Areas. Part II». *American Sociological Review* **25**.
- Sellin T., 2003. *Πολιτισμική Σύγκρουση και Έγκλημα*. (μτφρ. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη Η.), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Shaw C.R. και McKay H.D., 1972. *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Shaw C.R. και McKay H.D., 2002. «Delinquency Rates and Community Characteristics». Στο: Cote S. (εκδ.), *Criminological Theories. Bringing the Past to the Future*. Thousand Oaks, California, σελ. 69-73.
- Simcha-Fagan O. και Schwartz J.E., 1986. «Neighborhood and Delinquency: An Assessment of Contextual Effects». *Criminology* **24(4)**, σελ. 667-699.
- Taylor R.B., Gottfredson S. και Brower S., 1984. «Block Crime and Fear: Defensible Space, Local Social Ties and Territorial Functioning». *Journal of Research in Crime and Delinquency* **21**, σελ. 303-331.
- Tertilt H., 2001. «Patterns of Ethnic Violence in a Frankfurt Street Gang». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 181-193.
- Thimasheff N.S. και Theodorson G.A., 1997. *Ιστορία Κοινωνιολογικών Θεωριών* (μτφρ. Δ.Γ.Τσαούσης), Guttemberg, Αθήνα.
- Thornberry T.P., 1998. «Membership in Youth Gangs and Involment in Serious and Violent Offending». Στο: Loeber R. και Farrington D. (εκδ.), *Serious and Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Sage Publications, California, σελ. 147-166.
- Thornberry T.P., κ.ά., 1993. «The Role of Juvenile Gang in Facilitating Delinquent Behavior». *Journal of Research in Crime and Delinquency* **30(1)**, σελ. 55-87.
- Thornberry T.P. και Porter P.K., 2001. «Advantages of Longitudinal Research Designs in Studing Gang Behavior». Στο: Klein M.W., κ.ά.,(εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 59-77.

- Thrasher F.M., 1927. *The Gang. A Study of 1.313 Gangs in Chicago*. University of Chicago Press, Chicago.
- Tierney J., 1996. *Criminology. Theory and Context*. Prentice Hall, London.
- Tittle C.R., 1989. «Influences on Urbanism: A test of Predictions from Three Perspectives». *Social Problems* **36(3)**, σελ. 270-287.
- Tittle C.R. και Stafford M.C., 1992. «Urban Theory, Urbanism and Suburban Residence». *Social Forces* **70(3)**, σελ. 725-744.
- Tittle C.R. και Grasmick H.G., 2001. «Urbanity: Influences of Urbanness, Structure, and Culture». *Social Science Research* **30**, σελ. 313-335.
- Tonry M.H. (εκδ.), 1998. *The Handbook of Crime and Punishment*, Oxford University Press, New York.
- Veysey B.M. και Messner S.F., 1999. «Further Testing of Social Disorganization Theory: An Elaboration of Samson and Groves' s 'Community Structure and Crime'». *Journal of Research in Crime and Delinquency* **36(2)**, σελ. 156-174.
- Vold G.B., 1979. *Theoretical Criminology*. Oxford University Press, New York.
- Vrij A. και Winkel F.W., 1991. «Characteristics of the Built Environment and Fear of Crime: a Research Note on Interventions in Unsafe Locations». *Deviant Behavior* **12**, σελ. 203-215.
- Weitekamp E., 2001. «Gangs in Europe: Assessments at the Millennium». Στο: Klein M.W., κ.ά., (εκδ.), *The Eurogang Paradox. Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*. Kluwer Academic Publishers, Netherlands, σελ. 309-322.
- Wikstrom P.O., 1998. «Communities and Crime». Στο: Tonry M.H. (εκδ.), *The Handbook of Crime and Punishment*, Oxford University Press, New York, σελ. 269-301.
- Wilson J.Q. και Kelling G.L., 2003. «Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety». Στο: McLaughlin E., Muncie J. and Hughes G. (εκδ.) *Criminological Perspectives: Essential Readings*. Sage, London, σελ. 400-411.
- Wilson T.C., 1985. «Urbanism and Tolerance: A Test of some Hypotheses drawn from Wirth and Stouffer». *American Sociological Review* **50**, σελ. 117-123.

- Wilson T.C., 1986. «Community Population Size and Social Heterogeneity: An Empirical Test». *American Journal of Sociology* **91(5)**, σελ. 1154-1169.
- Wilson T.C., 1993. «Urbanism and Kinship Bonds: A Test of Four Generalizations». *Social Forces* **71(3)**, σελ. 703-712.
- Wilson W.J., 1987. *The Truly Disadvantaged. The Inner City, the Underclass and Public Policy*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Wilson W.J., 1996. *When Work Dissapears. The World of the New Urban Poor*. Vintage Books, New York.
- Wilson W.J., 1997. «The Truly Disadvantaged: The Hidden Agenda». Στο: Fainstein S. και Campbell S. (εκδ.), *Readings in Urban Theory*. Blackwell, Great Britain, σελ. 191-215.
- Wirth L., 1938. «Urbanism as a Way of Life». *American Journal of Sociology* **44**, σελ. 60-83.
- Wolfgang M.E. και Ferracuti F., 1995. *Η Υποκουλτούρα της Βίας*. (μτφρ. Μηλιώνη Φ.). Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Wolfgang M.E. και Ferracuti F., 2002. «The Subculture of Violence». Στο: Cote S. (εκδ.), *Criminological Theories: Bringing the Past to the Future*, Thousand Oaks, California, σελ. 88-95.
- Zimring F.E., 1981. «Kids, Groups and Crime: Some Implications of a Well-Known Secret». *Journal of Criminal Law and Criminology* **72**.
- Zimring F.E., 1998. *American Youth Violence*. Oxford University Press, New York

